

KÜRESEL DİYALOG

9.1

1 yılda 17 dilde 3 sayı

Küresel Sosyoloji için
Yeni Yönler

Sari Hanafi

Projekt Klassenanalyse
Pablo Pérez
Rodolfo Elbert
Svetlana Yaroshenko
Ngai-Ling Sum
Tania Murray Li
Ruth Patrick
Richard York
Brett Clark

Sınıf ve Eşitsizliği
Araştırmak

James K. Galbraith
Klaus Dörre
Éric Pineault
Federico Demaria
Anna Saave-Harnack
Corinna Dengler
Barbara Muraca
Gabriel Sakellaridis
Jorge Rojas Hernández

Ya Büyüme
Paradigması
Sonrası?

Teorik Perspektifler

Ariel Salleh

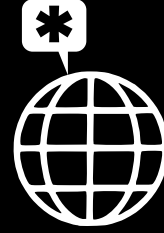
Lena Lavinias
Guilherme Leite Gonçalves
Ayşe Buğra
Ramiro C.H. Caggiano Blanco
Natalia Teresa Berti
Justyna Kajta

Sağ Popülizm

Serbest Bölüm

- > Marie Jahoda'dan İlham Almak
- > Portekiz'de Emek İlişkileri
- > Küresel Diyalog'un Bengal Ekibini Tanıyalım

BÜLTEN

International
Sociological
Association
ISA

CILT 9 / SAYI 1 / NISAN 2019
<http://globaldialogue.isa-sociology.org/>

KD

> Editörden

Geçen senenin Temmuz ayında Kanada'nın Toronto kentinde gerçekleşen XIX ISA Dünya Sosyoloji Kongresi'nde Sari Hanafi, Uluslararası Sosyoloji Derneği'nin yeni başkanı seçildi. *Küresel Diyalog*'un 2019 yılındaki ilk sayısı, Hanafi'nin görevi esnasında ISA için tahayyül ettiği vizyonla açılıyor. Bu yazıda Hanafi, içinde bulunduğumuz çoklu moderniteler çağında yeni bir çoğulculuk paradigması etrafında bir tartışma başlatılabilmek için postkolonyal ve post-otoriter yaklaşımların birleştirilmesi gerektiğini savunuyor.

Sağcı popülist partilerin tüm dünyadaki yükselişiyle birlikte, sınıfa dair sosyolojik tartışmalar yeni bir önem kazandı. Bu sayıdaki ilk sempozyum, Latin Amerika, Amerika Birleşik Devletleri, Almanya ve Güneydoğu Asya'dan güncel araştırmaların katkılarıyla, sınıf oluşumu ve sınıf ilişkileri meselelerine dair dünya çapında yükselen büyük ilgiyi yansıtıyor. Sempozyum, bu araştırmalarla bağlantılı olarak, yoksulluğun ve eşitsizliğin yükselişi açısından etkilerini inceliyor.

Ekonomik büyüme sağlamak, onlarca yıldır hem ekonomik faaliyetlerinin çoğunluğunun hem de politika girişimleri ve akademik tartışmaların merkezinde yer almıştır. Son yıllarda, giderek artan sayıda aktivist, sosyolog ve iktisatçı, büyümenin sınırları üzerine çarpıcı bir tartışma başlatmıştı. Bu kişiler, kalıcı yüksek büyüme oranlarının geleceğini, ve bazı bölgelerde olası sonunu, ve GSYİH büyümesine tek taraflı olarak odaklanmanın ekolojik ve toplumsal olarak yıkıcı etkilerini tartışıyorlar. Akademik ve aktivist tartışmalar aynı zamanda olası alternatifleri, en önemlisi de "küçülme" fikrini inceliyorlar. Bu kavram tartışmadan azade değildir. İkinci

sempozyumun metinleri de büyümenin geleceği ve olası bir küçülme alternatifi etrafındaki tartışmaları yansıtıyor.

Ariel Salleh teorik katkısında, güncel küresel konjonktürü dikkate alarak, yeryüzünde yaşamı mümkün kılan maddi becerileri nedeniyle anneleri, köylüleri ve toplayıcıları birleştiren yeni bir sosyolojik sınıf analizini savunuyor. Ekofeminizm çevresindeki tartışmalara dair tarihsel değerlendirme üzerinden, eleştirel bir sosyoloji ve bedenleşmiş bir materyalizm fikri için çağrı yapıyor.

Latin Amerika'daki pek çok solcu hükümetin sonu, dünyanın diğer bölgelerindeki sağcı ve bazısı otoriter hükümetlerin yükselişiyle aynı zamana denk geliyor. Bu sayıda Brezilya, Kolombiya, Türkiye ve Polonya'dan araştırmacılar, sağ popülizmin tarihsel ve siyasi gelişimini inceliyorlar.

Bu sayıdaki Serbest Bölüm'de üç makaleye yer verdik: Johann Bacher, Julia Hofmann ve Georg Hubmann, Marie Jahoda'nın yakın zamanda yayımlanmış olan doktora tezini sunuyor ve sosyal bilimciler ve siyasetle ilgilenen vatandaşlar olarak bize Jahoda'nın yaşamından ve çalışmalarından neler öğrenebileceğimizi hatırlatıyorlar. Elísio Estanque ve António Casimiro Ferreira bize Troyka sonrası son dönemde Portekiz'de oluşan yeni siyasi-emek yapılarına ilişkin bilgi verirken, *Küresel Diyalog*'un Bengal ekibi de kendilerini ve çalışmalarını tanıtıyor. ■

Brigitte Aulenbacher ve Klaus Dörre,
Küresel Diyalog editörleri

> **Küresel Diyalog 17 dilde yayınlanmaktadır. Küresel Diyalog'un tüm sayılarına Uluslararası Sosyoloji Derneği (ISA)'nin internet sitesinden ulaşılabilir.**
> **Yayımlanması istenen yazılar globaldialogue.isa@gmail.com adresine gönderilmelidir.**

ISA International
Sociological
Association

**KÜRESEL
DİYALOG**

> Yayın Kurulu

Editörler: Brigitte Aulenbacher, Klaus Dörre.

Yardımcı Editörler: Johanna Grubner, Christine Schickert.

Yardımcı Editör: Aparna Sundar.

Yönetici Editörler: Lola Busuttill, August Bağâ.

Danışman: Michael Burawoy.

Medya Danışmanı: Gustavo Taniguti.

Danışman Editörler:

Sari Hanafi, Geoffrey Pleyers, Filomin Gutierrez, Eloisa Martín, Sawako Shirahase, Izabela Barlinska, Tova Benski, Chih-Jou Jay Chen, Jan Fritz, Koichi Hasegawa, Hiroshi Ishida, Grace Khunou, Allison Loconto, Susan McDaniel, Elina Oinas, Laura Oso Casas, Bandana Purkayastha, Rhoda Reddock, Mounir Saidani, Ayse Saktanber, Celi Scalon, Nazanin Shahrokni.

Bölge Editörleri

Arap Dünyası: Sari Hanafi, Mounir Saidani.

Arjantin: Juan Ignacio Piovani, Alejandra Otamendi, Pilar Pi Puig, Martín Urtasun.

Bangladeş: Habibur Haque Khondker, Hasan Mahmud, Juwel Rana, US Rokeya Akhter, Toufica Sultana, Asif Bin Ali, Khairun Nahar, Kazi Fadia Esha, Helal Uddin, Muhaimin Chowdhury, Md. Eunus Ali.

Brezilya: Gustavo Taniguti, Andreza Galli, Lucas Amaral Oliveira, Benno Warken, Angelo Martins Junior, Dmitri Cerboncini Fernandes.

Fransa/İspanya Lola Busuttill.

Hindistan: Rashmi Jain, Pragya Sharma, Nidhi Bansal, Sandeep Meel.

Endonezya: Kamanto Sunarto, Hari Nugroho, Lucia Ratih Kusumadewi, Fina Itriayati, Indera Ratna Irawati Pattinasarany, Benedictus Hari Juliawan, Mohamad Shohibuddin, Dominggus Elcid Li, Antonius Ario Seto Hardjana, Diana Teresa Pakasi, Nurul Aini, Geger Riyanto, Aditya Pradana Setiadi.

İran: Reyhaneh Javadi, Niayesh Dolati, Sina Bastani, Sayyed Muhamad Mutallebi, Vahid Lenjanzade.

Japonya: Satomi Yamamoto, Sara Maehara, Masataka Eguchi, Riho Tanaka, Marie Yamamoto.

Kazakistan: Aigul Zabirowa, Bayan Smagambet, Adil Rodionov, Almash Tlespayeva, Kuanysh Tel, Almagul Mussina, Aknur Imankul.

Polonya: Jakub Barszczewski, Katarzyna Dębska, Anna Dulny-Leszczynska, Krzysztof Gubański, Monika Helak, Sara Herczyńska, Justyna Kościńska, Łucja Lange, Iga Łazińska, Adam Müller, Weronika Peek, Zofia Penza-Gabler, Jonathan Scovil, Marcjanna Szczepaniak, Agnieszka Szypulska, Anna Tomala, Mateusz Wojda.

Romanya: Cosima Rughiniş, Raisa-Gabriela Zamfirescu, Luciana Anăstăsoaie, Costinel Anuţa, Maria Loredana Arsene, Diana Alexandra Dumitrescu, Radu Dumitrescu, Iulian Gabor, Dan Gîţman, Alecsandra Irimie-Ana, Iulia Jugănar, Ioana Mălureanu, Bianca Mihăilă, Andreea Elena Moldoveanu, Rareş-Mihai Muşat, Oana-Elena Negrea, Mioara Paraschiv, Alina Cristina Păun, Codruţ Pînzaru, Susana Maria Popa, Adriana Sohodoleanu, Elena Tudor.

Rusya: Elena Zdravomyslova, Anastasia Daur, Valentina Isaeva.

Tayvan: Jing-Mao Ho.

Türkiye: Gül Çorbacıoğlu, İrmak Evren.

Programını anlattığı makalesinde yeni ISA Başkanı **Sari Hanafi**, önümüzdeki yıllar için ISA'ya dair vizyonunu tartışıyor. Küresel "Diyalog içinde Sosyoloji"yi güçlendirmek için bir çoğulculuk paradigması çağırısı yapıyor.

Ekonomik büyüme, batı toplumlarında refahın temelini oluşturur ancak giderek artan mal üretimi gezegenin ekolojik tahribatını hızlandırmaktadır. Tüm dünyadan katılımcılar burada, ekonomik büyümenin toplumdaki rolü, sorunları ve zorluklarıyla beraber bu paradigmanın ötesindeki alternatif görüşleri de tartışıyorlar.

Latin Amerika'daki solcu hükümetlerin sonu, dünyanın pek çok başka bölgesinde de genellikle otoriter ve populist eğilimleri olan sağ hükümetlerin yükselişleriyle aynı zamanda gerçekleşti. Bu bölümde, Brezilya, Kolombiya, Türkiye ve Polonya'dan araştırmacılar, **sağ popülizmin** tarihsel ve siyasi gelişmelerini inceliyorlar.

Küresel Diyalog, SAGE Yayınları'nın cömert başlığı ile hazırlanmaktadır.

> Bu Sayıda

Editörden	2	Küçülme Stratejisinin Zorlukları: Yunanistan Vakası Gabriel Sakellaris, Yunanistan	31
> SOSYOLOJİ ÜZERİNE KONUŞMALAR			
Küresel Sosyoloji – Yeni Yönlere Doğru Sari Hanafi, Lübnan	5	Şili: Neoliberalizmden Büyüme Sonrası Topluma mı? Jorge Rojas Hernández, Şili	33
> SINIF VE EŞİTSİZLİĞİ ARAŞTIRMAK			
Sınıf adına Küresel bir Diyalog İçin Projekt Klassenanalyse, Almanya	8	> TEORİK PERSPEKTİFLER	
Latin Amerika’da Sınıf ve Sınıf Çıkarları Pablo Pérez, Chile ve Rodolfo Elbert, Arjantin	10	Yeni bir Sınıf Analizi olarak Ekofeminist Sosyoloji Ariel Salleh, Avustralya	35
Sosyalizm Sonrası Rusya’da Yoksulluk ve Toplumsal Dışlanma Svetlana Yaroshenko, Rusya	12	> SAĞ POPÜLİZMİN KÜRESEL YÜKSELİŞİ	
Çin’de Lumpenproletariat ve Kentli Madunlar Ngai-Ling Sum, İngiltere	14	Brezilya 2018: Orta Sınıflar Sağa Kayıyor Lena Lavinias ve Guilherme Leite Gonçalves, Brezilya	38
Sınıf Oluşumu ve Tarımsal Kapitalizm Tania Murray Li, Kanada	16	Popülizm, Kimlik ve Piyasa Ayşe Buğra, Türkiye	40
Refah Reformu İle İngiltere’de Yaşamak (ve Direnmek) Ruth Patrick, İngiltere	18	Latin Amerika’da Sağ Popülizm: Kişisel Çıkar Sosyal Refahın Üstünde Ramiro Carlos Humberto Caggiano Blanco, Brezilya ve Natalia Teresa Berti, Kolombiya	42
Sınıf ve Ekoloji Richard York ve Brett Clark, ABD	20	Polonya’da Yeni bir Karşı Kültür olarak Radikal Milliyetçilik Justyna Kajta, Polonya	44
> YA BÜYÜME PARADİGMASI SONRASI?			
Tasma-Zincir Etkisi: Hızlı Büyümenin Ötesinde Kapitalizm James Galbraith, ABD, ve Klaus Dörre, Almanya	23	> SERBEST BÖLÜM	
Büyüme Sonrası Durum Éric Pineault, Kanada	25	Marie Jahoda’dan İlham Almak Johann Bacher, Julia Hofmann ve Georg Hubmann, Avusturya	47
Küçülme: Radikal Sosyo-Ekolojik bir Dönüşüm Gerekliliği Federico Demaria, İspanya	27	Portekiz’de Emek İlişkileri ve Toplumsal Diyalog Elísio Estanque ve António Casimiro Ferreira, Portekiz	49
Feminizmler ve Küçülme-İttifak ya da Temel İlişki? Anna Saave-Harnack ve Corinna Dengler, Almanya, ve Barbara Muraca, ABD	29	<i>Küresel Diyalog</i> ’un Bengal Ekibini Tanıyalım	51

“**Sosyolojide insan hakları gibi bazı kavramların evrensellik iddiasında olduğunu görmek önemlidir. Fakat bu kavramların evrenselliğinin, Avro-Amerikan bi bağlamdan gelen değerlerin evrenselleştirilmesiyle değil, birbiriyle örtüşen kültürler arası bir uzlaşısı sayesinde mümkün olacağını düşünüyorum.**”

Sari Hanafi

> Küresel Sosyoloji Yeni Yönere Doğru

Sari Hanafi, Beyrut Amerikan Üniversitesi, Lübnan, ve Uluslararası Sosyoloji Derneği Başkanı (2018-2022)

Sari Hanafi, Uluslararası Sosyoloji Derneği Başkanı

maktayım. Bu farklı ortamlarda sayısız tartışmaya şahit oldum.

Gelenek/modernite, Doğu/Batı, evrensellik/bağlamsallık gibi antagonistik ikili kategorilere karşı temkinli (ve hatta çok temkinli) olduğum için, çeşitli sosyolojilerin hep diyalog içinde olmasını öneriyorum. Hatta *Diyalog İçinde Sosyolojiler* hem 4. ISA Ulusal Dernekler Konseyi Konferansı'nın hem de Chin-Chun Yi ile birlikte derlediğimiz ve SAGE tarafından yayımlanacak kitabın başlığıdır. Sosyolojide insan hakları gibi bazı kavramların evrensellik iddiasında olduğunu görmek önemlidir. Fakat bu kavramların evrenselliğinin, Avro-Amerikan bi bağlamdan gelen değerlerin evrenselleştirilmesiyle değil, birbiriyle örtüşen kültürler arası bir uzlaşısı sayesinde mümkün olacağını düşünüyorum. Bir örnek olarak demokrasi kavramına bakalım. Demokrasi evrensel midir? Evet, öyledir; fakat, Florent Guénard'ın (2016) dediği gibi, ne ihraç edilecek bir model olarak, ne de *telos*'a sahip bir kavram olarak evrenseldir. Demokrasi, normatifliğini yayılmış olmasından alan tarihsel bir deneyim olduğu için evrenseldir. Bu yayılma özellikle 1980'lerden itibaren Latin Amerika'da, sonra Doğu ve Orta Avrupa'da ve son olarak da Arap Dünyasında yaşanmıştır. Dolayısıyla evrensel olan, eylemcilerin özgürlük, adalet ve onur hakkında attığı sloganlarda izi görülebilen bir demokrasi arzusu tahayyülüdür. Bu normative evrensellik hafiftir ve Armando Salvatore'nin 2016 yılında "medeniliğin farklı örüntüleri" olarak tanımladığı şeyin varlığını dışlamaz.

Fakat bu tartışmayı yalnızca sömürge durumundan ve batılı bilgi üretiminin hegemonyasından kurtulmak olarak çerçevlendirmek istemediğimiz için, postkolonyal yaklaşım bilgi üretimi sorunlarını açıklamak için yeterli olmamaktadır. Bu yaklaşıma benim "post-otoriter yaklaşım" adımı verdiğim yaklaşım da eşlik etmelidir. Bu, yalnızca sömürgeciliğin değil, aynı zamanda yerel otoriterliğin etkisini de göz önünde bulundurmamak anlamına gelir.

Toronto'da 2018 yılının Temmuz ayında gerçekleşen kongresi sırasında, Uluslararası Sosyoloji Derneği'nin (ISA) başkanı seçilme şerefine kavuştum. Bu yazıda, adaylık konuşmam sırasında sunduğum programın ana hatlarını anlatmak ve diyalog içindeki sosyolojileri, post-otoriter yaklaşımın ötesine geçmeyi ve sekülerleşme teorisinin içinde bulunduğu krizi içeren üç maddeli gündeme dikkat çekmek istiyorum.

> Diyalog içindeki sosyolojiler

Bugüne kadar seçilmiş olan 20 ISA Başkanının yalnızca ikisi Avrupa ve Kuzey Amerika dışındadır. Ben üçüncüsüyüm. Suriye ve Fransa'da üniversite okumuş ve Mısır, Filistin, Fransa ve Lübnan'da farklı akademik kurumlarda çalışmış biri olarak, kişisel ve profesyonel yolculuğumdan etkilenmekte ve sosyolojiye belirli hassasiyetlerle yaklaş-

> Post-otoriter bir yaklaşıma doğru

Sömürge döneminin açtığı yaraları kimse görmezden gelemeyiz. Bu yaralar hala mevcuttur; bazılarını sakat bırakmıştır, diğerlerine de bir daha asla izlenmemesi gerek yolları hatırlatır. Fakat hep dışsal etkenleri vurgulayan ve yerel etkenleri görmezden gelen postkolonyal çalışmalar, hem işe yarayabilir hem de suistimal edilebilir. *Post-otoriterlik çalışmalarının* postkolonyallikle arasındaki sözcüksel akrabalık, post-otoriterlik çalışmalarının post-kolonyal çalışmalar kategorisinin temeli olan bazı varsayımlardan, özellikle iktidar yapılarıyla ilgili olanlardan faydalandığı anlamına gelir. Fakat bu, ne otoriterlikle hesaplaştığımız, ne de bu dönemin bitmiş olduğu anlamına gelir.

Bizim kavramsallaştırmamızda otoriterlik, basitçe devletlerin toplumsal hayatta bürokratik baskı ve polis baskısı aracılığıyla antidemokratik bir biçimde hareket etme eğilimi değildir. Bu daha betimsel yorumda, tüm devletler bir ölçüde otoriterdir. Egemenlerin Carl Schmitt'in istisna halini uyguladığı devlet değildir. Tüm devletlerin istisna ve otoriter eylemlere dair eğilimler ya da "momentler" içerdiğini hepimiz biliyoruz. Otoriterlik, Graham Harrison'ın 2018'de dediği gibi, *popüler hesap verme zorunluluğunun ya da devletin kararlarına katılımın ortadan kaldırılması ve yürütme yetkisinin bürokrasi içinde merkezileştirilmesidir.*

Otoriterliğin farklı düzeyleri vardır: bunlardan biri rejimle, bir diğeri siyasal iktisadi sistemle, üçüncüsü ise bireyle ilgilidir.

> Otoriterliği kabalaştırmak

Ünlü *The Civilizing Process (Uygarlık Süreci)* adlı eserinde Norbert Elias'ın temel fikri, toplumların bireysel şiddette yaşanan gerileme hareketi (davranışların pasifleşmesi) sayesinde evrildiği idi. Fakat bugünlerde Josepha Larocche'nin bu uygarlaşma hareketinin aşınmasını adlandırmak için 2017 yılında kullandığı "ezilenin dönüşü" ya da George Mosse'nin 1991 yılında aynı süreci adlandırdığı haliyle "kabalaşmaya" şahit oluyoruz. Eğer devlet aktörleri, polis ve ordu aygıtları üzerinden toplumun kabalaşmasında önemli rolü olan oyunculara, aynı zamanda devlet dışı aktörlerin artan gücüne de şahit oluyoruz. Suriye ve Lübnan'da yaşamış olan bir kişi olarak benim için bir örnek, topluluk dayanışmasını kullanarak devleti bozguna uğratmaya çalışan İŞİD ve diğer sektör aktörleridir. Fakat James Rosenau'nun 1990'da "egemenlikten-bağımsız aktörler" olarak adlandırdığı çokuluslu şirketler ve finansal piyasalar gibi küresel devlet dışı aktörleri de düşünmek gerekir. Fakat devlet dışı aktörler nadiren devlet aktörlerinin onayı ve yardımı olmadan çalışabilir. Suriye'deki iktidar seçkinleri veya çok sektör olan Irak rejimi siyasal alanı tümüyle kapatmasaydı, İŞİD mümkün olmazdı. Devlet ve devlet dışı aktörler yalnızca toplumu kabalaştırmakla kalmaz, aynı zamanda dünyanın kabalaşmasının da habercisidir. Bugün bizler bu durumun

hem şahidi hem de bileşenleriyiz. Daha kötüsü, Suriye, Libya ve Yemek'de olduğu gibi, savaş "siyasetin kabalaşmasına" da neden olur. Bu, şiddet olmadan siyasetin çok zor olacağı anlamına gelir.

Larocche'ye göre bu kabalaşma süreci sosyal bağların ve dayanışmanın yok edilmesiyle başlar, yoksullar ve yabancılar gibi grupların ulusal toplulukta ötekileştirilmesine ve dışlanmasına yol açar, ve onlara karşı, giderek tüm toplumun geneline yayılan gündelik bir barbarlığın oluşmasına izin verir.

> Neoliberal otoriterlik

Ekonomiğin ve siyasetin etkileşimi, neoliberal otoriterlik diye adlandırdığım, kendine has siyasi-ekonomik bir yapının ortaya çıkmasına yol açar. Fakat bu yeni yapı yalnızca bir bileşim değil, hem neoliberalizmin hem de otoriyet yönetimin farklı açılardan şekil değiştirmesine neden olan bir eklemlenmenin sonucudur.

Neoliberalizmin geniş çapta toplumsal ve ekonomik adaletsizlik ve yoksulluğa neden olduğunu biliyoruz. Fakat yeni olan devletin merkezi ve baskıcı gücünün, kapitalist sınıfın zayıf olduğu ve egemen olmadığı toplumlarda kapitalist bir dönüşüm gerçekleştirmek üzere sistematik ve bilinçli olarak kullanılmasıdır. Eğer klasik kapitalist toplum sıklıkla demokratik bir siyasi rejim üzerinden bir hakimiyet sistemi yaratmışsa da, çevre toplumlarında çoğunda ve kapitalist sınıfın zayıfladığı ve daha güçlü itirazlarla karşılaştığı Batılı toplumlarda durum bu değildi. Devleti destekleyen toplumsal güçlerin ilişkisi, Nicos Poulantzas'ın ileri sürdüğü gibi, yalnızca sınıf tarafından şekillenmemiş, Anibal Quijano'nun gücün sömürgeciliği olarak adlandırdığı süreçler tarafından biçimlendirilen ve farklı zaman ve mekanlarda farklı şekilde ortaya çıkan ırk ve toplumsal cinsiyet hiyerarşilerini de içerir.

> Otoriter vatandaşlar

Devlet ve devlet dışı aktörler tarafından uygulanan siyasi bir sistem olarak otoriterlik, otoriter vatandaşlarla korelasyon içinde var olmaktadır. Otoriter liderler hayalgücünü zapteder: bağımsız kişilikleri olarak özerk özneler yerine onların emirlerini dinleyen gri robotlar isterler. Otoriter vatandaş haline gelme mekanizması yalnızca yukarıdan empoze edilmez, pratik akıl yürütmeye ilişki halinde üretilir.

Maeve Cooke'a göre otoriter pratik akıl yürütmenin bir-biriyle ilişkili iki unsurudur vardır. İlki, bilime dair otoriter kavramsallaştırmalardır. Bunlar, bilgiye erişimi ayrıcalıklı bir grup insana sınırlandırır ve tarihin etkilerinden arınmış bir duruş ve gerçeklik ve haklılık iddialarına koşulsuz geçerlilik garanti eden bir bağlam ileri sürer. İkinci olarak, gerekçelendirmeye dair otoriter kavramlar vardır. Bunlar, öneri ve normların geçerliliğini insan aklından ayırır ve yine insanlar için geçerli olduklarını ileri sürer.

Bazı insanlarla, özellikle de dindarlar veya bu otoriter pratik akıl yürütmenin bu iki bileşeninden birini paylaşanlarla, kamusal alanda tartışmak zordur. Vatandaşlık nosyonu her kişinin siyasi özerkliğini içerdiği için, Maeve Booke vatandaşların etik özerkliğe de sahip olması gerektiğini ileri sürer. Bu özerklik, insanların özgürlüğünün, genel olarak, iyiliğe dair kavramsallaştırmalarını kendilerine ait diyebilecekleri nedenlere dayanarak şekillendirme ve izlemek özgürlüğünü içerdiği sezgisine dayanır. Arap dünyasındaki devrim ve karşı devrim süreçlerinde, ve demokratik güçleri belirleyen tartışmalarda, dikkatler nadiren seçkinlerin pratik akıl yürütmelerine odaklanır. Böyle olduğu durumlarda da vurgu hemen her zaman sekülerleştirme paradigmasına yapılır. Seküler güçler sistematik olarak otoriter pratik akıl yürütmeden azadeymiş gibi görülürken, siyasi İslamcı hareketler tanımları itibarıyla bu tür bir akıl yürütme aracılığıyla işliyor gibi görülür. Bu elbette bir basitleştirme ve mercek altına alınması gerekir, çünkü otoriter vatandaşlar her iki seçkin oluşumunun içinde de bulunabilir. Bu durum benim, sekülerleşme teorisinin gerçekten bir kriz içinde olduğunu ve vatandaşların dinle olan ilişkilerinin dönüşmesini açıklamadığını ileri sürmeme neden oluyor.

> Sekülerleşme teorisinde kriz

Sekülerleşme, demokrasi ve moderniteye doğru çok önemli bir izlek olsa da, bu süreci bazı fazlalıklarından ve patolojilerinden arındırmak için post-seküler bir zeminde sorunsallaştırılması gerekiyor. ISA Din Sosyolojisi (RC22) Araştırma Komitesi Başkanı Jim Spickard, kendisiyle yakın zamanda yapılan bir görüşmede, sosyolojinin tarihsel olarak sekülerleşme teorisini kucakladığını itiraf etti. David Martin, Manuel Vásquez, ve kendisi gibi sosyologlar, bu durumun izni, on dokuzuncu yüzyılın sonunda ve yirminci yüzyılın başında Fransa'da ilk sosyologların gerici dine karşı verdikleri entelektüel mücadeleye sürüyor. Peter Berger için, modernitenin dinin gerilemesine yol açtığını söyleyen bu teori, ampirik olarak yanlışlanmıştır ve yerini daha nüanslı bir çoğulculuk teorisine bırakmalıdır. Dini "geçmiş" ve sosyolojiyi "gelecek" olarak tanımlayan evrimcilik, sekülerleşme tezini düşünce biçimimize kazıdı. Sonuç olarak, dinin 1980'ler ve 1990'lardaki kamusal yükselişi hızlıca "aşırı tutucu" ve "moderniteye karşı bir tepki" olarak tipikleştirildi. Ulrike Popp-Baier'e göre, evrilen bu tartışma, üç ideal tip meta-anlatı ile çerçevelendirilmişti. İlki, bilimsel dünya görüşünün yayılması nedeniyle dini bağlılıkların, pratiklerin ve inançların *azalmasına* dair bir anlatıydı. İkincisi, "görünmez din", "açık din", "ait olmadan inanmak", "dinin yargısallaşması" ve son dönemlerde belirgin bir şekilde artarak "spiritüellik" hakkında tartışmalar içeren bir *dönüşüm* anlatısıdır. Bu anlatı, bireyselleşme ve öznelleşmeyle alakalı daha genel kültürel ve toplumsal değişimlerin gerçekleştiği bir bağlamda, dinin toplumsal biçiminin bir metamorfoz geçirdiğini ileri sürer. Üçüncüsü ise *yükseliş* anlatısıdır; bu anlatı, dini canlılığı dini çoğulculuğa ve birbiriyle rekabet eden bir dini örgütler piyasasına bağlar. İslam örneğinde bu yükseliş radikalleşme ve hatta terörizmle ilişkilendirilir.

Günümüz toplumunda farklı din ve dinsel biçimleri üretmiş olan farklı entelektüel gelenekleri, popüler dinleri ve kurumsal taşıyıcıları analiz edebilmek için, bazı coğrafi bölgeleri dindar bazılarını ise seküler olarak etiketleyen çok sayıda klişenin ötesine geçmemiz gerekir. Sosyolojik tartışmalarda, demokraside ve kamusal alanda dinin yerini konuşmak önemlidir. Vatandaşlardan, John Rawls'ın yaptığı gibi, siyasi görüşlerini dini görüşlerinden bağımsız olarak savunmaları için ahlaki bir sorumluluk taşımaları istenemez. Habermas'ın çoğulculuk kavramının içinde bile Rawls, dinin kamusal alanda taşıdığı yeri kabul eder ve dini toplulukların, diğer dinlerin ve dünya görüşlerin iddialarına, seküler bilgiye, özellikle de bilimsel uzmanlığa ve siyasi alanda seküler nedenlerin önceliğine dair epistemik bir duruş geliştirebilmek için hermeneutik bir içbakışa ihtiyacı olduğunu ileri sürer. Fakat "dini" nedenleri "seküler" nedenlerden ayırmak mümkün müdür? Darren Walhof (2013) gibi araştırmacılar "dini bir topluluğun teolojisi, siyaseti ve kimliği birbirine bağlıdır; dini liderler ve vatandaşlar yeni siyasi bağlamlarda teolojilerini uygular ve yeniden formüle ederler."

Bununla birlikte, hukuk, din, siyaset ve toplumun kesişmesinin, mezhepçilik gibi, bir takım sorunlu sonuçları olmuştur. Orta Doğu gibi çatışma dolu alanlarda mezhepçilik, büyük çatışma dinamiklerinden biridir, fakat aynı zamanda Azmi Bishara'nın 2017'de kullandığı tabiriyle "hayali mezhepler" üzerinden yerel kimliği şekillendirme mekanizmasıdır. İsrail de aynı mantıkla bir yandan yakın zamanda Yahudilerin ulusal özerklik için özgün bir hakları olduğu ileri süren bir kanun geçirirken diğer yandan İsrail içinde ve Filistin topraklarında apartheid siyasetini devam ettiriyordu.

> Sonuç

"Liberal olmayan demokrasilerin" artması ve bazı temeli sağlam demokrasilerin insan hak ve özgürlüklerine saldırmasıyla, ISA da dünya etrafında pek çok insanın hissettiklerini ve korkularını yansıtmak zorunda. Hannah Arendt totalitarizmin kökenlerini dışsal (emperyalizm, çokuluslu imparatorlukların krizi) ve içsel (anti-Semitizm ve ırkçılık) faktörlerin birleşiminde olduğunu söylemişti. Benzer şekilde, ISA'nın da sömürgecilik ve otoriterlik analizlerini birleştirilmesi gerektiğine inanıyorum. Çoklu moderniteler çağında tartışmayı, din ve çoğulculuk için yeni bir paradigm etrafından sürdürmeli. Bu yalnızca, bugünkü küresel durumu karakterize eden mikro ve makro boyutları anlayabilmek için daha uygun bir çerçeve inşa etmekle ve Alatas ve Sinha'nın 2017 yılında yayınladıkları kitabın başlığında da belirtildiği gibi "alışılmışın ötesinde sosyoloji" inşa etmekle mümkün olur. ■

Sari Hanafi'ye ulaşmak için: <sh41@aub.edu.lb>

> Sınıf adına Küresel bir Diyalog için

ProjeKt Klassenanalyse Jena (PKJ), Jena Üniversitesi, Almanya

> Neden sınıf teorisine ihtiyacımız var - PKJ destekçilerini arıyor

Küresel ekonomi halen krizlere gebe, dünya çapında derinleşen toplumsal eşitsizlikler ve artan toplumsal protestolarla karşı karşıyayız. Bu durum kapitalist merkezler için de geçerlidir. Resmi istatistiklere göre, 2017 yılında Almanya nüfusunun %19'u yoksulluk ya da toplumsal dışlanma tehdidi yaşarken; diğer çalışmalar da artan toplumsal kutuplaşmayı işaret etmektedir. Bu sırada, dünyanın büyük bir bölümünde sağa doğru eksen kayması yaşanmaktadır. Bu trendler ışığında, "sınıf" kavramı, - en azından Almanya'da- son zamanlarda toplumsal tartışmalarda neredeyse hiç yer almamakta, yavaş yavaş akademik ve siyasi söylemin alanına geri dönmektedir. "ProjeKt Klassenanalyse Jena" (Jena Sınıf Analizi Projesi), Jena'da bulunan Friedrich Schiller Üniversitesi'nde yakın zamanda başlamıştır. Sınıfa dair geçmiş tartışmaları yeniden ele almak, çağdaş sınıf teorisine katkıda bulunmak ve halihazırdaki sınıf politikalarının tartışıldığı bir forum oluşturmak istiyoruz. Bu yolla, dünyanın her köşesindeki akademisyenler ve aktivistlerle iletişime geçmeyi amaçlıyoruz.

> Neden "sınıf"tan bahsedilmeli?

Sınıfa dair sosyolojik kavramların gücü, ekonomik, siyasi ve kültürel eşitsizlikler arasındaki bağları analitik olarak ele almasında yatmaktadır. Marksist gelenekte, "sınıf" kavramının kudreti de ekonomideki iş bölümü ve bu iş bölümüne dair mülkiyet yapılarının altında yatan güç ve kontrol yapılarını ortaya çıkarmasından gelmektedir. Böylelikle, Marx'a göre sınıf ilişkisel bir kategoridir: ücret karşılığı çalışan işçilerin oluşturduğu sınıf kapitalist sınıfa karşıt ve çatışmacı bir ilişki içindedir. "Çevre" ya da tabakalaşma (üst sınıf, orta sınıf, işçi sınıfı, vb.) yaklaşımlarının aksine, Marksist gelenekte "sınıf" kavramı, yalnızca ekonomik eşitsizlikleri tanımlamak yerine, toplumsal grupların çalışma ve yaşam koşullarının birbirleriyle olan ilişkisini yapısal bir bağ aracılığıyla tanımlar. "Sömürü" (Marx), "toplumsal kapanma" (Weber), "ayrım" (Bourdieu) ve "bürokratik kontrol" (Wright) kavramları yoluyla, "sınıf" genellikle eşitsizliğin dikey ilişkilerini irdeler ve güç ilişkileri söz konusu olduğunda, hem sosyal teoriye dair hem de siyasi bir kavram olarak kendine

yer bulur. Siyasi hegemonya ve temsili içine aldığı gibi sınıf ilişkilerinin kültürel ve entelektüel süreçlerine dair anlatsal ayrıcalıkların sorgulanmasını da kapsar.

> Yeni zorluklar

Dinamik, yıkıcı toplumsal değişim ve bu değişimin getirdiği yeni zorluklar göz önüne alındığında, çağdaş sınıf teorisinin aşağıdaki konu ve başlıkları ele alması gerekecektir:

Sınıfın bölünmesi ve siyasi temsil krizi

Neoliberalizmin, dünya üzerindeki nüfusların yaşam koşulları üzerinde bıraktığı kalıcı izler sınıf analizi için büyük zorluklar taşımaktadır. Çalışma koşulları ve üretim ilişkilerinin bölünmesi, emekçi sınıfı daha da farklılaştırdı ve bu sınıf içinde büyük ölçüde heterojenlik yarattı. Bu gelişmeye, bir yandan çok küçük bir zümreyi oluşturan üst sınıfın yararına servetin yoğunlaşmasındaki artış ile "yeni tehlikeli sınıfların" (Guy Standing) ve orta sınıfın içindeki bölünmeler de eşlik etti. Bu durum, toplumsal bölünmeye ve sağ popülizme dair ideolojilerin üremesi için verimli bir zemin oluşturmaktadır. Kamusal alan ve gündelik siyasi hayatta, birleşik sınıf perspektifinin ortadan kalkması, her ne kadar siyasi alanda bu şekilde ortaya konulmasa da, sınıfa-ilişkin dinamikler, toplumsal söylemin görünen yüzünün arkasında işlemeye devam eden "hareketsiz sınıf toplumu" (Klaus Dörre) işaret etmektedir. Finansal kapitalizm ve siyasi temsilin içinde bulunduğu kriz, sol görüşlü siyasi partilerin ve sendikaların güçsüzlüğü ve savunmada kalmalarıyla beraber bu güçsüzlük nedeniyle kolektif bilincin çözünmesi, siyasi anlamda sağa doğru kayışın önünü açmaktadır. Aynı zamanda, Fransa, Portekiz, İspanya ve Yunanistan gibi ülkelerde solu oluşturan kuvvetlerin ve yapıların artışına da tanıklık etmekteyiz. Küresel Kuzey'in birçok yerinde, protestoların yönü göçle ilgili konulara çevrildi. Sola dair tartışmalar "sınıfa" karşı "kimliği" öne süren hatalı tezatlarla indirgenmiştir. Bu durumda ortaya çıkan bazı ivedi sorular aşağıdaki gibidir:

- Ekonomik yapılar, siyasi bilinç ve kültür arasındaki bağlantılar nelerdir?
- Sınıf ve çatışma yaratan diğer boyutlar (toplumsal cinsiyet, göç, vb.) arasındaki bağlantı nedir?

“Her toplumun özelliklerini göz önüne alırken aynı zamanda küresel boyuttaki genel eğilimleri de ortaya koyacak bir sınıf modeli oluşturmak adına küresel diyalog için çağrıda bulunmak istiyoruz”

- Sınıfsızlandırma ve ayırım, egemenlik altında olan sınıf içerisinde hangi role sahiptir? Sınıf çıkarlarının hiçbir siyasi oluşumda temsil edilmemesi, sınıf ilişkilerini nasıl etkilemektedir?
- Toplumlar ve küresel bağlamda hangi sınıf fraksiyonları egemendir ve bu sınıflar çıkarlarını nasıl dile getirmektedir?

Sınıfa özgü eşitsizlikler ve ulusötesi sınıf ilişkileri

OECD ülkelerinde, işsizlik, yoksulluk ve güvencesizlik artış göstermekte, bu duruma kısmen on yıldan fazla süren reel ücretteki durgunluk eşlik etmektedir. Servet ve gelir arasındaki uçurum doruğa çıkmaktadır. Bu trend, sınıfa özgü eşitsizliklerin ekonomik büyümeye engel haline geldiği koşulların varlığını güçlendirmekte, böylelikle neoliberal küreselleşmenin hüküm sürdüğü ana devletlerdeki siyasi istikrara da tehdit oluşturmaktadır. Küresel Güney’de, sınıf çatışmaları çoğu zaman heterojen ve enformel ekonomik ilişkiler nedeniyle ortaya çıkmakta, bu durum üretimin şehir ve kırsaldaki biçimlerine dair çoğulculuğu (kısmen eşlik de eden) da kapsamaktadır. Ayrıca, sanayisizleşme eğilimi günümüzde Küresel Kuzey’deki ülkelere dahi sıçramaktadır. Bu nedenle, aşağıdaki soruları sormak zorundayız:

- Küreselleşme ve yarattığı krizler karşısında sınıflar nasıl oluşmaktadır? Ulus-devletlerin rolü nedir? Ulusötesi sınıflar diye bir kavramdan bahsedebilir miyiz?
- “Sınıf mücadeleleri” olarak adlandırılan mücadeleler nelerdir ve neler değildir? Bu mücadeleler arasında küresel bağlamda benzerlikler ve bağlantılar var mıdır?
- Enformel ekonomik ilişkiler ışığında, Küresel Güney’de sınıf ve sınıf çatışmalarını nasıl tanımlayabiliriz?

Ekolojik kriz

Küresel ekolojik krizi oluşturan nedenler ve bu krizi aşmak için yapılan girişimler, sınıf ilişkileri ve sermaye birikiminin

mantığı ile yakından ilgilidir. Ekonomik büyüme ve verimliliğin kazanımlarına yönelik sarsılmaz inanç, ekolojik temeller ve biyofiziksel sınırlılıklara karşı kayıtsızdır. Doğal kaynaklara erişim ile ekolojik risklerin dağılımı ve neden olduğu ağır yükler sınıf temelli ihtilaflara dayanmaktadır. Dünya çapında, yoksullar- ama özellikle Küresel Güney-ekolojik sorunların asıl yükünü taşımaktadırlar. Bu sosyal-ekolojik çatışmalar, şüphesiz gelecekte de artarak devam edecektir. Çağdaş sınıf teorisi sistematik olarak aşağıdaki soruları ele almalıdır:

- Ekolojik bozulmaların sınıf mücadelelerine etkisi nedir?
- Ekolojinin getirdiği yükler farklı sınıfları nasıl etkilemektedir?
- Hangi sınıf (fraksiyonlar) sosyal-ekolojik bir dönüşüme inandırılabilir?
- Hangi sınıf çıkarları bu tür bir dönüşüme engel teşkil edebilir?

> Fikir paylaşımına çağrı

Açıkça görülüyor ki, yöneltmesi gereken daha çok soru vardır ve yukarıda bahsedilen konuların tamamı ulusal bağlamda ele alınmamaktadır. Bu konular bugün içinde yaşadığımız dünyadaki kapitalizmi şekillendiren eğilimleri açıklamaktadır. Bu yüzden, her toplumun özelliklerini göz önüne alırken aynı zamanda küresel boyuttaki genel eğilimleri de ortaya koyacak bir sınıf modeli oluşturmak adına, sözkonusu başlıklarla ilgili küresel boyutta bir paylaşım- küresel diyalog- için çağrıda bulunmak istiyoruz. Her türlü soru, işbirliği ya da fikir alışverişine açığız. ■

Tüm yazışmalar için <projekt.klassenanalyse@uni-jena.de>

> Latin Amerika'da Sınıf ve Sınıf Çıkarları

Pablo Pérez, Toplumsal Çatışma ve Uyum Çalışmaları Merkezi ve Alberto Hurtado Üniversitesi, Şili ve **Rodolfo Elbert**, CONICET ve Gino Germani Araştırmaları Enstitüsü, Buenos Aires Üniversitesi, Arjantin ve ISA İşçi Hareketleri Araştırma Komitesi (RC44)

1 Mayıs gösterileri, Santiago, Şili, 2018. Fotoğraf: Pablo Pérez

Latin Amerikalı bilim insanları, geçtiğimiz on yıl içinde sınıf kavramının üzerini örtmek adına birçok kere girişimde bulunmuştur. Bilim insanları, 1980lerden itibaren, farklılıklar olsa dahi, neo-liberal politikaların işçi sınıfını Latin Amerika'da süregelen toplumsal ve siyasi çatışmaları etkileyemeyecek kadar zayıflattığını öne sürmektedirler. Ancak, son on yılda, işçiler işçi sınıfını diri diri gömen bu çağrılara kulak asmadılar. Belli başlı Latin Amerika ülkelerindeki işçiler, çalışmaya ilişkin konular etrafında örgütlenerek, sendika hareketlerini yeniden canlandırarak ve diğer popüler hareketlerle ittifak içinde daha adil bir gelir dağılımı talebinde bulunarak, bölgedeki çatışma ve politikaları izah etmek için sınıfın hala önemli bir unsur olduğu konusunda ısrar ettiler.

>>

Şüphesiz, 2000li yılların başından itibaren sınıf kavramı, sosyoekonomik eşitsizlik üzerine yapılan nicel araştırmalar ve işçilerin kolektif eylemlerine dair nitel araştırmalar yoluyla sosyolojinin gündeminde yeniden yer bulmuştur. Çalışmamız, sözkonusu gündeme temas etmekte, sınıfın nesnel bir mekanizma olarak özellikle karşıt kimlikler ve çıkarlar temelinde öznel sonuçları nasıl şekillendirdiğini ele almaktadır. Yakın zamanlı Uluslararası Toplumsal Araştırma Programı'ndan elde ettiğimiz veri setleri, Arjantin ve Şili'deki her 10 kişiden 9'unun kendisini bir toplumsal sınıfla tanımladığını göstermektedir. Bu kadar demode bir kavramın geldiği noktaya bakın! Her iki ülkede de, işçi sınıfına mensup bireyler, ayrıcalıklı sınıfta olanlara oranla, sınıfsal kimliklerine daha bağlıdır. İşçi-sınıfıyla özdeşleşme, Arjantin'e oranla Şili'de daha yaygındır. Bu sonuçları, Şili'deki yüksek eşitsizlik oranı ve ekonomik yoğunlaşmayla beraber "radikal" bir parti-senkron yapıyla, Arjantin'de işgücüne eklenmiş şirketçi yaklaşımıyla karşılaştırarak açıklayabiliriz.

Bu tür bir araştırmanın, dünyada eşitsizliğin en yüksek oranda olduğu ülkeler sıralamasında yer alan bölgedeki toplumsal ve siyasi çatışmaların anlaşılmasına katkıda bulunduğunu düşünmekteyiz. Sınıf, yalnızca Latin Amerikalılar'ın toplumsal yapı ve kimliklerinde var olmamaktadır: sınıf, kişilerin sosyopolitik çıkarlarının şekillenmesinde de gözlemlenmektedir. Birbirinden farklı toplumsal sınıflara ait bireyler, dünyayı sınıfa dair tanımlarla ele almakta (bazı bilim insanlarının düşündüklerinden daha da fazla) ve çoğunlukla kendi sınıf çıkarlarını savunmak için siyasi eylemlerde bulunmaktadır- online dilekçeler imzalamaktan oy vermeye, sendikaya ya da bir partiye üye olmaya kadar. Bu çerçevede, yeni projemiz sınıf yapısı, kolektif eylem ve sınıf çıkarları arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Sınıf bilincini, sınıfın muhtevasının ve sınıfa-ilişkin etkilerin oluşturduğu bilinç tanımıyla açıklayan Erik Olin Wright'ın çalışmalarının izinden gidiyoruz. Mikro-düzeyde yapılan bir analiz, sınıf çıkarlarının öznel biçimde kavranışının sınıf bilincinin asıl boyutlarından biri olduğunu öne sürer. Wright'ın Marksist düşünceden etkilenen çerçevesinden yola çıkarak, farklı sınıflardaki bireylerin kapitalist kurumları ve toplumsal sınıf dinamiklerini öznel olarak nasıl ele alma biçimleri üzerinden sınıf çıkarlarını inceliyoruz.

Güncel literatür, işçi sınıfındakilerin kapitalizme ve eşitsizliğe daha eleştirel baktığını, sınıfa dair muhalif görüşlerinin olduğunu ve işverenlere ya da yöneticilere oranla yeniden

dağıtıma ilişkin politikaları daha çok desteklediklerini ortaya koymaktadır. Ön bulgularımız da bu literatürle uyumludur: ülkesel farklılıklar bir yana, işçi sınıfı ya da enformel serbest-meslek sahiplerinin oluşturduğu sınıfa mensup Latin Amerikalılar, neoliberal kurumlara, fikirlere ya da neoliberalizmin sonuçlarına (i.e. gelir farkı ya da devlet müdahalesinin olmayışını daha fazla eleştirmektedirler), ayrıcalıklı sınıftakilere (i.e. uzman yöneticiler) oranla daha eleştirel yaklaşmaktadırlar.

Hali hazırdaki çalışmamız, bir mekanizma olarak kolektif eylemin insanların, sınıfsal konumları tarafından şekillenen maddi çıkar anlayışlarını pekiştirmeye yönelik araştırmamızda elde ettiğimiz bulguları geliştirme amacını taşımaktadır. Böylelikle, sınıf, kolektif eylem ve sınıf bilinci arasındaki nedensel ilişkinin daha az üzerinde durulan yanına dair yaptığımız çalışmayla katkıda bulunmayı amaçlıyoruz. Son dönemde popüler radikal hareketliliği- i.e. işçi sınıfı ve popüler sektörlerin solun yükselişini destekleyen ana aktörler oldukları ülkelerde-deneyimlemiş olan ülkelere baktığımızda, sınıfsal konumun ve kolektif eyleme katılımın, işçi sınıfının siyasi hareketlilikten dışlandığı ülkelere oranla daha az tartışmalı politikalara sahip ülkelerde daha güçlü olduğunu varsaymaktayız.

Buna benzer araştırmaların geliştirilmesinin, sınıfın, bölgedeki siyasi aktivizmin tek kaynağı olmasından ötürü değil, Latin Amerika'daki işçi sınıfının siyasi katılımıyla özgürleştirici bir siyasi projenin ortaya konma ihtimalinden dolayı kayda değer olduğuna inanıyoruz. Bu türden bir aktivizm, kadınların Arjantin ve Şili'de *femicidios*'a ve kürtajın yasallaştırılması için yaptıkları geniş çaplı protestolar ve grevlerde; ya da son zamanlarda kadınların ve ırkları nedeniyle baskı altında olan grupların aşırı sağın yükselişine karşı gerçekleştirdikleri *#EleNão* hareketinde de görüldüğü gibi, baskının diğer kaynaklarına (ve bileşenlerine) karşı yapılan bu hareketlerle birlik içinde olmalıdır. Sağın iktidarda olduğu dönem tarihsel bağlamda ele alındığında, sınıf çıkarlarını diğer baskı altındaki gruplarla ittifak halinde savunan güçlü bir işçi sınıfı neo-faşizmi önleyecek kadar kudretli bir sol hareket gerçekleştirebilir. ■

Pablo Pérez'e ulaşmak için <pperez@uahurtado.cl>
Rodolfo Elbert'e ulaşmak için <elbert.rodolfo@gmail.com>

> Sosyalizm Sonrası Rusya'da Yoksulluk ve Toplumsal Dışlanma

Svetlana Yaroshenko, St. Petersburg Devlet Üniversitesi, Rusya

Evden çalışmak.
Fotoğraf: Solmaz Guseynova.

Liberal piyasa reformlarının uygulandığı 1990ların başlarında, Rusya'da yoksullukla ilgili araştırma yapmaya başladım. Yoksulluk, Sovyet dağıtım sisteminden kapitalist sisteme geçişte, radikal bir toplumsal dönüşümün maliyeti olarak görülüyordu. Piyasanın girişiyle, ekonomik büyüme, yoksulluğun azalması ve insanların ekonomik refah içinde yaşayacağı koşullarla beraber devlet yardımına gereksinimlerinin kalmayacağı varsayıyordu.

İyimser tahminlerin aksine ve 2000lerdeki ekonomik istikrara rağmen, Rusya'da yoksulluk devam etti. Çeşitli tahminlere göre ise, Rusya nüfusunun %11 ile %25'i yoksul olarak tanımlanmaktadır. Resmi kaynaklara göre, 2017'de yaklaşık %13 olan düşük yoksulluk oranı, yoksulluk ve asgari yaşam maliyeti hesaplamalarında kullanılan sıkı metodların bir ürünü olurken, düşük işsizlik oranına da enformel ve düşük ücretli istihdamın artması sonucu ulaşılmıştır. Rusya'nın büyük şehirlerinde yaşanan hızlı büyümenin nedenleri, iç göç, eski Sovyet cumhuriyetlerinden işçi göçü ve metropol olmayan bölgelerdeki yoksulluktur. Ancak, uzmanlar Rusların sadece %40'ının piyasa ekonomisinden faydalandığını bildirmektedir. Bu, geçtiğimiz yirmi yılda gelirleri artış gösteren Ruslar ile aynı yüzdelik dilimi işaret ederken, diğer %60'ın geliri ise ya aynı kalmış ya da önemli ölçüde azalmıştır. Yoksulluk, bir işte çalışanlar ve çocuklu ailelerde görülmektedir. Rusya'nın Gini katsayısının toplumsal eşitsizliğin büyümesi nedeniyle arttı-

ğı teyit edilmiş, 1991 yılında 0,26 olan katsayı 2010 yılında 0,421 olmuştur.

Komi Bilim Merkezi'ndeki meslektaşım ile beraber, 2000lerde Rusya'nın kuzey bölgesinde yaşayan şehirli nüfus ve kayıtlı yoksul insanların araştırılmasına yönelik boylamsal nitel bir çalışma yürüttük. Bu çalışmada, toplumsal dışlanmanın arttığını keşfettik. Sınıf, toplumsal cinsiyet ve piyasa ekonomisini savunucu etkiler, yoksulluğun ve yoksulluğun belli özelliklerinin görülmesine katkıda bulunmaktadır. Toplumsal dışlanma kurumsal bir hal almaktadır.

Düşük ücretli iş sektörü genişlemektedir. 1990larda istihdamın yeniden yapılanmasına yönelik ilk adımlar ağır sanayide işten çıkarmalara, perakende ticaret ve hizmet sektörünün de büyümesine neden olmuştur. Bu yeni iş kolları genellikle düşük ücretli ve çalışanların minimum düzeyde haklara sahip olduğu işlerdir. Daha sonra 2000lerde ise, kamu sektörü verimli hale getirilmiş, eğitim ve sağlık gibi piyasalaşmamış hizmetlerin de dahil olduğu sosyal hizmetlere erişim kısıtlanmıştır. Sanayisizleşme ve sonrasında piyasalaşmış hizmet ekonomisi hızlı bir şekilde büyümeye devam ederken, hangi sektörün piyasa reformlarından olumsuz olarak en çok etkilendiği ve hangi kesimin daha çok yoksullaştığına- mavi yakalı işçiler ya da kamu sektörü çalışanları, dair tartışmalar ortaya çıkmıştır. Çalışmamızın sonucunda, mavi yakalı işçilerin birincil olarak piyasa reformlarından olumsuz etkilendikleri ve en yoksullar arasındaki en geniş segmenti oluşturdukları gözlemlenmiştir.

Ayrıca, toplumsal dışlanmayı en çok yaşayan Ruslar- i.e. uzun zamandır aşırı yoksulluk düzeyinde yaşayanlar- işgücü piyasasının çerperinde istihdam şansı bulmuştur. Piyasanın

cinsiyetçi etkileri de mevcuttu: yoksulluğun yalnızca büyük ölçüde feminize edilmediğini, erkeklerin de giderek lümpenleştğini gördük. Vakalarımızın yarısında, bireylerin gelirleri sadece kendilerine yetecek kadardı.

2000lerin başında, bireyin toplumsal sınıfı ne kadar aşağıdaysa, söz konusu bireyin yoksullaşma ihtimalinin o kadar yüksek olduğu varsayılırken, on yıl sonra, toplumsal cinsiyetin toplumsal sınıfa bağlı olmadığı görülmüştü: birbirinden farklı toplumsal sınıflara mensup bekar anneler daha çok ekonomik zorluk yaşıyorlardı. Bir diğer deyişle, sosyalist düzende ücretli çalışanların yararlandığı sosyal yardımlardaki kesinti, ortaya çıkan piyasa ekonomisinin her geçen gün artan olanaklarıyla telafi edilmemektedir. Yapısal kısıtlamaların yarattığı baskı artmaktadır: sınıf ve toplumsal cinsiyet paralel işleyiş göstermektedir.

Piyasa ilişkileri istihdama doğru uzanırken (üretim ve yeniden üretim), sosyal politikalar da radikal bir biçimde değişikliğe uğradı. Serbest piyasaya inanc, sosyalizme yönelik eleştiriler ve Sovyet paternalizminden (“etkisiz” ve “totaliter” Sovyet sistemi, devlete bağımlılık kültürünü şekillendirmişti) özgürleşme ihtiyacı üzerine yaygın retorik arasında, temel düzeyde refahı korumak adına devletin yükümlülüklerinin fiilen azalması söz konusuydu. 1991’den itibaren, Rusya’da asgari yaşam maliyetinin hesaplamasında kullanılan metod üç defa değiştirildi ve daha sıkı hale getirildi, ve asgari ücretin asgari finansal güvenceyle korelasyonu ortadan kalktı.¹

Bu sırada, asgari ücret, emekli maaşları ve çocuk yardımı arasında korelasyonda ortaya konulduğu üzere, kamusal mallara erişimi güvence altına alan çalışma prensibi sosyal politikaların temel kriteri olmayı sürdürdü.² Ancak, işyeri artık yardımların dağıtıldığı bir merkez üs değildi; bu üssün yeri hane olmuştu. Çocuk yardımı, ev yardımı ve özel amaçlı sosyal yardımlara erişim, artık hanehalkı gelirinin değerlendirilmesi sonucunda belirlenmektedir. Sosyal politikalar titizlikle uygulanmakta, yardım alanın geliri ve belli başlı gereklilikleri yerine getirme istekliliğine bakılmaktadır.

Sonuç olarak, yoksulluk damgalanmaktadır: Sovyet döneminde, yaşamın bir parçası ve geçici bir olguyken, şimdi süreklilik gösteren genel bir sorun haline almıştır. Dahası, sosyal yardımlar, bu yardımlara en çok ihtiyacı olanları göz ardı etmektedir. Kayıtlı yoksulların, üçte biri aşırı yoksulken, üçte ikisinin iş sahibi ve üçte ikisinde kadının aile reisi olduğu aile yapısı görülmektedir. Böylelikle, özel amaçlı sosyal yardımlar

ancak düşük ücretleri telafi etmektedir. Artık, işsizlik ve yoksulluk riskine karşı bir güvence sağlamamaktadırlar.

Bireysel sorumluluğun ideolojisi, aşırı yoksul insanların tüm kaynaklara erişiminin sağlanması, yoksulluğun ve toplumsal dışlanmanın önüne geçilmesi için büyük ölçüde çaba sarfetmeyi gerektirir. Önceki dönemlerde biriktirilmiş kaynakları, yeniden yapılandırılmış istihdam sisteminin, eski sosyalist dağıtım sisteminin ortadan kalkmasının ve eski sosyalist ülkede en liberal piyasa projesinin uygulanmasının yarattığı etkileri telafi etmek için kullanırlar. İşçiler, iş bulmak için göçe zorlanmakta, bununla birlikte ikinci bir işte ve yarı-zamanlı işlerde de çalışmaktadırlar. Hizmet sektöründe yer alan kadınlar, işçi ve özelleştirilmiş sosyal bakım hizmeti bağlamında birincil hastabakıcılar olarak, toplumsal cinsiyet konularıyla mücadele etmektedirler. Emekli maaşı, düşük ücretin üzerini tamamlamak için kullanılmaktadır: iş sahibi olan görüşmecilerimizin üçte birini çalışan emekliler oluşturmaktaydı.

Doktorlar ve öğretim görevlileri gibi profesyonel meslek sahiplerinin de ekonomik istikrarsızlıktan etkilendikleri girdabın giderek büyüdüğünü görüyoruz. Tatiana Lytkina’nın Komi Cumhuriyeti’nin sanayi bakımından gelişmemiş bölgesinde yürüttüğü araştırma, yoksulluğun eş merkezli çemberler şeklinde yayıldığını ve nihayetinde bölgede yaşayan herkesi etkilediğini göstermiştir. Açıkçası, birçok insanı toplumun dışına itmesi sayesinde büyük şehirlerde yaşayan belli kesimler piyasanın olanak ve avantajlardan faydalanabilmektedirler.

Bu süre zarfında, hükümetin, emeklilik yaşının yükseltilmesi yönünde teklifte bulunduğu emeklilik reformu, ülkenin geleceğinin ve Rusya’daki işçilerin ihtiyaçlarının tartışmaya açılacağı bir forumdan çok, farklı siyasi grupların ilgiyi kendi yönlerine çekme niyetinde oldukları bir arenaya dönüşmüştür. 1990larda olduğu gibi, Rusya’daki gençler protesto amaçlı sokaklara dökülmüş, kendi nesilleri için daha iyi bir gelecek talebinde bulunmuşlardır.

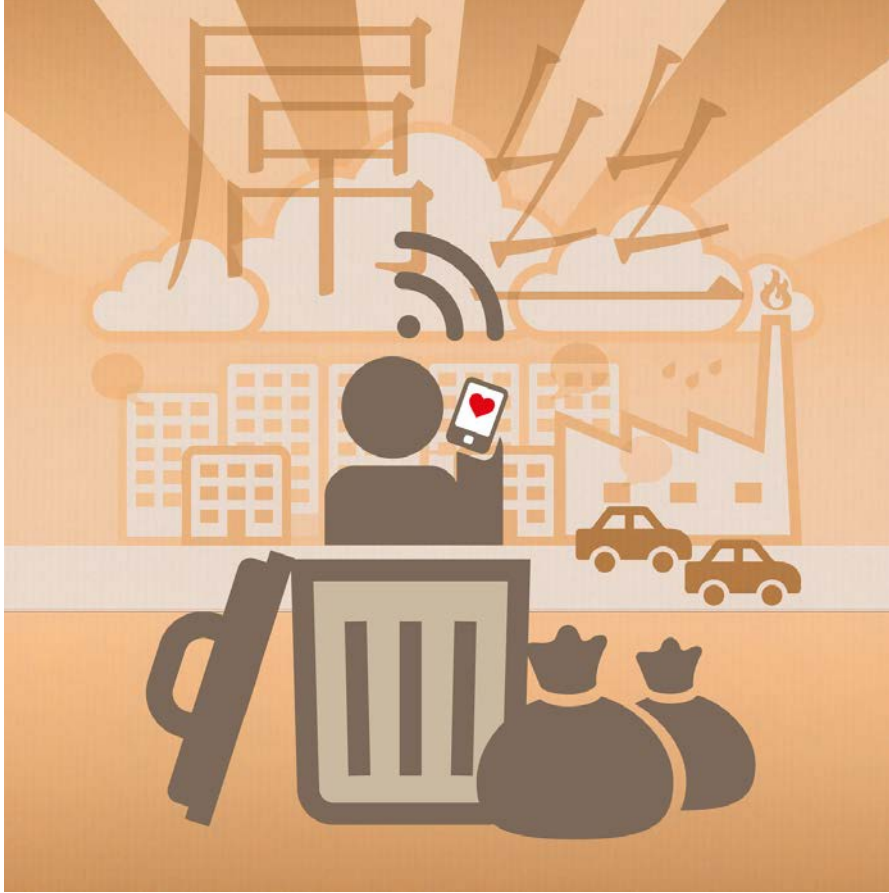
Bu yazıda şu makalelerden yararlanılmıştır: Svetlana Yaroshenko (2017), “Lishnie liudi, ili O rezhime iskluchenii v postsovetskom obshchestve” [Gereksizler ya da Sovyet sonrası Rusya’da toplumsal dışlanma rejimi], *Ekonomicheskaya sotsiologiya* 18 (4): 60–90; Tatiana Lytkina ve Svetlana Yaroshenko (yayınlanmamış), “Vozmonaia li sotsiologiya dlia trudiashchikhsia klassov v Rossii” [Rusya’da mavi-yaka bir sosyoloji mümkün mü?], *Mir Rossii*. ■

1. 1 Mayıs 2018’den itibaren asgari ücret asgari yaşam maliyetine sabitlenmiştir.
2. 2010’da, Rusya’da bir kişinin asgari yaşam maliyeti 5.685 rubleydi. Asgari ücret aylık 4.330 rubleydi. Aylık asgari işsizlik maaşı 850 rubleyken, azami işsizlik maaşı 4.900 rubleydi. Asgari emekli maaşı aylık 6.177 rubleyken, üniversite öğrencilerinin aldığı aylık burs 1.340 rubleydi. Aylık asgari çocuk yardımı 2,020 ruble olurken, ortalama aylık ücret 20.952 rubleydi. 1 Ocak 2010’da 1 Rus rublesi 0,023 avro değerindeydi; 31 Aralık 2010’da 0,024 avroydu

Svetlana Yaroshenko’ya ulaşmak için <s.yaroshenko@spbu.ru>

> Çin’de Lumpenproletariat ve Kentli Madunlar

Ngai-Ling Sum, Lancaster Üniversitesi, İngiltere

İllüstrasyon: Arbu

Marx ve Engels *Lumpenproletariat* kavramını betimleyici, pejoratif ve retorik biçimde kullanmışlardı. “Alt sınıf” kavramı da güncel ekonomik ve siyasi söylemde benzer bir şekilde kullanılmakta, “prekarya” ise daha olumlu yan anlamlar taşımaktadır. Bu makale, Gramsci’nin egemenlik altındaki çeşitli grupların sömürü, baskı ve dışlanmalarının çok boyutlu doğasını ve egemen toplumsal gruplardan görece otonomi eksikliğini açıklamayı amaçlayan “madun” ya da “egemenlik altındaki” sınıflar kavramını kullanmaktadır. Vaka analizim, Çin’de kentli yoksulların oluşturduğu belli bir tabakanın yoksulluk ve eşitsizlik deneyimlerini, 2008 finansal kriziyle beraber ortaya çıkan yeni bir kimlik *-diaosi-* üzerinden, hem bir kişisel anlatı hem de alt kültür oluşturarak egemen değerler ve normları, kendileriyle dalga geçen bir dille tersine çevirerek, nasıl sosyal medyaya yansıtıklarını incelemektedir.

> Çin’de madun diaosi (kaybeden) kimliği

2008 yılındaki finansal kriz, ilk olarak artan işsizlik daha sonra da borç-temelli şehir mega projeleri ve devletin pompaladığı büyük çaplı emlak balonunun etkisiyle, kentli alt sınıfın yaşam koşullarını daha da ağırlaştırdı. Borç-güdümlü emlak balonu konut fiyatlarının, konut kiralalarının ve hayalet şehirlerin artmasına yol açtı; giderek artan bir şekilde, güvencesiz göçmen işçiler, kentte yaşama ve buna bağlı yardımlara ulaşma haklarından mahrum kalarak, düşük ücretle uzun saatler çalıştılar. Fabrikaları tarafından tahsis edilmiş lojmanları olmayanlar, şehrin çeperlerinde bulunan standartın altındaki yerlere yüksek kira ödemek zorunda kaldılar ya da şehir merkezlerindeki belli belirsiz yerlerde (i.e. balkonlar, çatı katları, konteynerler ya da kömürlüklerde) yaşamaya çalıştılar. Örneğin, 2014 yılında Pekin’de bir milyona yakın göçmen aylık yaklaşık 65 dolar vererek, gün

işığı görmeyen ve ortak tuvaletleri ve mutfakları bulunan, yer altında, hava saldırısından korunmak için inşa edilmiş sığınaklar ve depo alanlarında tuttıkları küçük odaları başkalarıyla paylaştılar. Bu yerlerde yaşayanlar, garson, berber, temizlik görevlisi, tezgahkar, seyyar satıcı, aşçı, güvenlikçi ve inşaat işçileriydi. Söz konusu madun gruplar, C.Y. Sim'in 2015 yılında çektiği videosunda (İngilizce altyazılı) "sıçan kabilesi" olarak isimlendiriliyorlardı: <http://creativetime-reports.org/2015/01/24/sim-chi-yin-rat-tribe-beijing-underground-apartments/>.

2011'in sonlarından itibaren, internet pop kültüründe ve sosyal medyada yer alan, reel ya da dijital fabrikalarda çalışan bir çok genç göçmen işçi, hissettikleri eşitsizlik ve haksızlığa, dışlanmışlıklarını ve madunluklarını anlatan yeni bir kimlikle karşılık verdi. *Diaosi* öznesi-gerçek anlamıyla, ünlü bir futbolcunun hayranlarıyla- rakip takımların hayranları arasındaki online tartışmada ortaya çıkmıştır. Bu kimlik daha sonra kendisiyle dalge geçer biçimde, aynı isimli "penis hayranları" olarak yeniden yorumlandı. Söz konusu aktarım, sosyal medyada yayıldı. Bu tanımın türetilmesinden iki ay sonra, Google'da 41,1 milyon kere arandı ve Çin'in Twitter-benzeri uygulaması Weibo'da 2,2 milyon blog yazısında adı geçti. Genç madunlar kendilerini *diaosi* olarak tanımlamaya başladı ve bununla ilgili chat odaları ve sosyal medya hesapları (i.e. YY ve QQ chat) kurulmaya başlandı.

Bu söylem ve kimlik sosyal medyada dolaşıma girdiğinden itibaren yeni anlamlar kazandı. En sonunda, göçmen işçilerin hissettikleri ve yaşadıkları eşitsizlik, marjinalleştirilme, dışlanma, ekonomik zorluklar, öfke ve toplumsal sancıyla beraber tatmin edilmemiş tüketim ve duygusal arzularını yansıtan bir tanım halini aldı. Kendilerini, temel sosyal haklardan yoksun olan, düşük ücret kazanan, az tüketen ve toplumsal bağları olmayan kişiler olarak temsil etmekte. Düşük gelirleri, az tüketimleri ve düşük kredi yeterlilikleriyle beraber aşağı toplumsal statüleri, sosyo-duygusal olarak değersiz bir hayat yaşama fikriyle birleşmektedir: uzun çalışma saatleri, kötü yaşam koşulları, kariyerlerine dair belirsiz gelecekleri, ev hayatına duydukları özlem, ailelerine karşı suçluluk hissetme ile boş bir duygusal ve romantik hayat. Bu durum, Sevgililer Günü'nü, Noel'i, bayram dönemini nasıl geçirdiklerini ve gecenin geç saatlerinde inter-

netten arkadaş arayışlarını konu alan *diaosi* anlatılarında sıklıkla görülmektedir. Çeperlerden gelen bu tür duygusal söylemler, kentteki günlük ekonomik ve sosyal hayatın ürettiği eşitsizliğin kolektif ve toplumsal deneyimlerini ifade etmektedir.

Bu her gün varlığını sürdüren *diaosi* madunluğu aynı zamanda, gelire, tüketim olanaklarına, güç ağlarına, aşka, romantizme ve yakın ilişkiye eşitsiz erişim temelinde yapılan iki ana cinsiyetçi tasvirle biyopolitik ikiliğe de işaret etmektedir. Erkek *diaosi* kendini "yoksul, kısa ve çirkin" bir kaybeden olarak küçümsemektedir. Düşük gelirleri ve çekici olmayan fizikleriyle, kızları maddi değeri yüksek hediyeye boğamayan ve/veya etkileyemeyecek kişiler olarak görmektedirler. "Ne evi, ne arabası ne de eşi/kız arkadaşı" olan ve zamanlarının büyük bir bölümünü evde geçiren, ucuz cep telefonu kullanan, internette dolaşan ve DOTA gibi bilgisayar oyunları oynayan kişilerdir. Bu inşa gitgide kadın madunlar arasında da yayılmıştır. Bir de *gaofushuailer* vardır. Bu *üstün* grup (1) "uzun, zengin ve yakışıklıdır"; ve (2) siyasi partilerle ve devletle olan özel bağları sayesinde bu "küçük prensler" meslek ve nüfuz konusunda önemli avantajlar elde ederler. "Üç hazineleri" (iPhone, spor araba ve tasarım saat) vardır ve güzel kızları etkileyebilirler. Bu ikilik kendi içinde eleştiri, kendi kendisiyle dalge geçme, kendini koruma ve kendini eğlendirmenin de olduğu bir karışım barındırmaktadır. Gündelik olarak, devlet-kapitalizminin olduğu Çin'i ve içinde buldukları güvencesizliği hafifletme ve protesto etme yoludur. Bu iki hayali grup arasındaki uçurum online olarak hicivsel karikatürler, fotoğraflar, TV programları, hayali konuşmalar, vb ile daha da açılmaktadır. Her iki grup birbirinden farklı ulaşım araçlarına (otobüs vs BMW), akıllı telefonlara (Nokia vs. iPhone), yeme-içme mekanlarına (yol kenarındaki büfeler vs. pahalı restoranlar) ve romantik paylaşımlara sahiptir. Kısaca, *diaosi* anlatıları bir geleceği olmayan ya da *ümit* vermeyen bir kaderle dalga geçmeyi; özel yaşamlarındaki duygusal boşluğu; küçük prenslerde vücut bulan toplumsal elitizme karşı gizli düşmanlığı; ve eşitsiz bir toplumda kabul görmemenin yarattığı *çaresizliği* yansıtmaktadır. ■

Ngai-Ling Sum'a ulaşmak için <n.sum@lancaster.ac.uk>

> Sınıf Oluşumu ve Tarımsal Kapitalizm

Tania Murray Li, Toronto Üniversitesi, Kanada

Palmye ağaçlarıyla çevrili bir köy. Fotoğraf: Tania Li.

Kim neye sahip? Kim ne yapıyor? Kim ne alıyor? Ürtem fazlasıyla ne yapıyorlar? Bu dört soru, kırsallık çalışmalarıyla bilinen Henry Berstein tarafından sorulmakta, aynı sorular kırsal sınıf oluşumunun analizi için yararlı referans noktaları oluşturmaktadır. Bu sorular özellikle çiftçilerin kendi topraklarıyla sınırlı kalmak üzere, topraklarından gelir elde etmeyi sürdürebilmeleri ve birikim yapabilmelerinin, tarım arazisi sahipliği ve arazinin büyüklüğü ve verimliliğini arttırmak için üretim fazlasının yatırım kapasitesi tarafından belirlendiği koşullar için geçerlidir. Bu koşullarla benzerlik gösteren, Endonezya'nın uzak bir kırsalında çalışma yürütüp, eski ortak arazide kendilerine ait olan alanlarda kakao yetiştirmeye başlayan dağlık arazi çiftçilerinden sonra hızlı gelişen kırsal sınıf oluşumunun izini sürdürdüm. Bu durumdan sonra, geri kalan küçük alanlarda tüm ailelerine yetecek kadar ürün yetiştirme imkanı kalmadığı ve ellerindeki arazi giyim, okul ücretleri vb. ihtiyaçlarını da artık karşılayamayacağı için, geçimlik üretim yapma gibi bir seçenekleri yoktu. Dolayısıyla, piyasa-güdümlü üretimi yoğunlaştırmak ve bu yolla ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek parayı elde etme ve arazilerinin verimliliğini sürdürebilme umudu

taşımaları gerekmektedir. Başarısız olanlar, arazilerini kaybettiler. Bu durum küçük arazilerin küçük ölçekli şirketlere dönüştüklerinde başlarına neler gelebileceğine dair tipik bir örnektir: kapitalist ilişkilerle yönetilen bir şirketin rekabet gücünü koruyabilmek için yatırım yapamaması durumunda her şeyini kaybetme riski vardır ve eldeki varlıklara tutunmak da bir çözüm getirmez; çünkü bu yolla şirket hedeflerine ulaşamaz.

Yukarıda da belirttiğim gibi kırsal sınıf oluşumu, birçok diğer unsur tarafından değişikliğe uğramaktadır. Bunlardan en önemlisi, devlet tarafından yapılan para aktarımları ve kişilerin yaptıkları para transferleridir. Devlet, Brezilya'daki "Bolsa Ailesi'nde" olduğu gibi düzenli olarak aile çifliğine para aktarmakta ya da çiftlik dışında başka işlerde çalışan aile üyeleri, zor zamanlarda (i.e. düşük fiyatlar, büyük borç, yetersiz hasat, hastalık ya da aciliyet gerektiren aile durumları) çiftliğin kaybının önlenmesi için kullanılmak üzere para gönderirler. Bu gönderilen para, arazi almak için, borç vermek ya da eğitime yatırılmak üzere kullanılabilir. Bununla beraber, gösterişli evler ya da boşa yapılan bir harcama olarak görülebilecek görkemli düğünler için de kullanılabilir,

ancak bu harcamalar ailenin sosyal ağ kurmasına ve verimli kaynaklara (i.e. sözleşmeler, krediler, bilgi, sübvansiyonlar) ulaşmasına yardım eder. Günümüzde, Asya'nın Afrika'nın ve Latin Amerika'nın kırsal bölgelerinde, gönderilen paralarla yapılmış "evler" ve satın alınan arazilerde, emeğin ve sermayenin dönüşüme uğramış rollerine dair diğer göstergelere rastlayabiliriz. Bu noktada, yukarıda ana hatlarıyla verilen bu dört soru (kimin neye sahip olduğu, kimin ne yaptığı, kimin ne aldığı, kimin üretim fazlasıyla ne yaptığı) halihazırda kırsal sınıf oluşumunun analizi için kullanılabilir, ancak çiftlik-dışıdaki ilişkilerin ötesindeki ilişkileri de kapsayabilmesi adına daha geniş bir perspektiften yorumlanması gerekmektedir.

Küçük ölçekli ya da aile çiftliklerinden büyük arazilerin kontrolüne doğru ilerlendiğinde, sınıf analizi, kırsal bölgelerde "kimin neye sahip olduğu" ve "kimin ne aldığı" piyasaya-dışı güçler tarafından belirlendiği koşullarla daha da karmaşık hale gelmektedir. Filipinler'de ve Latin Amerika'nın büyük bölümünde, İspanya'nın sömürgecilik döneminde toprak sahibi olanlar, politikalara yön vermekte ve toprakları verimsiz dahi olsa ellerinden alınamayacağını garantileyen yasaları düzenlemektedirler. Endonezya ve Güneydoğu Asya'nın geri kalan bölgelerinde, toprak sahipliğine yol açan herhangi bir sömürgecilik tarihi söz konusu olmadığından, günümüz siyasetçileri ve devlet görevlileri, mevkilerinin resmi ve resmi olmayan güçlerini kullanarak, büyük araziler edinmişlerdir. Bu yerlerde, toprak değil siyasi mevkinin kendisi topraklara sahip olmayı sağlar. Söz konusu toprak spekülasyonu için ya da kar sağlayacağı için elde tutulduğundan dolayı, "toprak sahibi" olmak aslında kapitalizmle ya da tarımla ilgili değildir.

Üretimin bu biçimi giderek yaygınlaştığından dolayı, büyük çiftlik ve ekim alanlarının sınıf karakterini anlamak günümüzde ivedi hale gelmektedir. Örneğin Endonezya'da , büyük ölçekli palm yağı üretimi için yapılan ekim 10 milyon hektarlık bir alana yayılmakta ve devlet bu alanın 20 milyon hektara çıkarılmasını istemektedir. Laos ve Kamboçya'da ise, kauçuk arazileri giderek artmaktadır. Brezilya ve komşu ülkelerde, geniş mekanize soya çiftlikleri mevcuttur. Bu büyük çiftlikler ve ekim alanlarına genellikle şahıslar, ulusal ya da çok uluslu şirketler sahiptir, ancak bu sahipler tipik birer "kapitalist" değillerdir, zira herhangi bir girdi için piyasa değerini ödemezler. Devlet arazisini bedava ya da cüzi bir fiyata kiralamakta, devlet-destekli altyapıya ulaşmakta, vergi muafiyetinden yararlanmakta ve düşük faizli krediler

olarak devlet tarafından büyük ölçüde desteklenmektedirler. Bazen de, yine devlet destekli göç planının uygulanmasının bir sonucu olarak ucuz işgücünden yararlanmaktadır. Aslında, çok uluslu "yatırımcı"- sıklıkla, kapitalist olarak düşünülür- çok az ya da hiç yatırım yapmamış, bedava ya da sübvansiyon edilmiş girdiye bel bağlamıştır. Büyük arazilere sahip işletmeler genellikle sözleşmeli çiftçilik ya da dışardan bir yetiştiriciyle anlaşır ki bu durum gerçekte kimin neye sahip olduğu ve kimin kardan hangi oranda faydalanacağı sorularına verilecek cevapları bulandırır. Büyük arazilere sağlanan sübvansiyonlar, bu büyük ölçekli üreticilerin "kalkınma" ve iş imkanı sağladıkları- büyük oranda çeşitli iş imkanları ve gelişmenin önünü tıkırlar ya da tekel konumlarını korumak için her türlü baskı ve gasp olanaklarından yararlanırlar, gerekçesi öne sürülerek savunulur.

Devlet görevlileri ve siyasetçiler büyük arazilere sahip işletmelerin büyümesinden kar elde eder, bu da gerekli izinler, ödenecek paylar, komisyon ve gasp aracılığıyla yeni gelir yollarının kapısını açar. Bu kişiler genellikle söz konusu şirketlerin yönetim kurulundadırlar. Bu şahıs-devlet-şirket karışımının sınıf yapısını nasıl analiz edebiliriz? Üretim noktasında sermaye ve emek arasındaki ilişki üzerinden sınıf ilişkilerini gözlemlemek halen önemini korumaktadır ancak diğer ölçekler ve ilişkiler de araştırılmalıdır. Brezilya ya da Endonezya gibi ülkelerde küresel sermaye havadan zembille inmez- bu sermayenin yolu her türlü bağlantı, kolonizasyon, yasa ve söylemlerle açılır. İlgili literatürde "yağmacı seçkinler" ya da "eş-dost kapitalistleri" gibi kavramlar, devlet ve devlet-dışıdaki güçlerin arasındaki çapraz ilişkileri vurgulamak için kullanılmaktadır. Bu tür melez ilişkiler ne tarıma ne de Küresel Güney'e özgüdür. Büyük şirketler genellikle siyasi çıkarlar ve devlet-lisanslı tekeller tarafından desteklenir ve ödenmemiş kiralar üzerinden mega karlar elde ederler. İlk bölümde sorulan dört soru bu tür oluşumları incelemek için bir rehber niteliğindedir: hala kimin neye sahip olduğunu, kimin ne yaptığını, kimin ne aldığı ve kimin üretim fazlasıyla ne yaptığını bilmemiz gerekmektedir. Ancak yine bu sorular farklı ölçeklerde mülkiyet, iş ve yatırımları da kapsayacak şekilde ele alınmalıdır. Sınıf oluşumu ne kadar geniş kapsamlı ve karmaşık olursa, tarlalarda çalışan işçiler, sözleşmeli çiftçiler ya da bağımsız küçük çiftlik sahipleri için halihazırda tanımlayamadıkları ekle-çıkart ilişkiler, daha da anlaşılması güç hale gelecektir. ■

Tania Murray Li'ye ulaşmak için <tania.li@utoronto.ca>

> Refah Reformu ile İngiltere’de Yaşamak (ve Direnmek)

Ruth Patrick, York Üniversitesi, İngiltere

Telif Hakkı: Poverty 2 Solutions, 2017.

Geçtiğimiz 35 yılda, İngiltere’de sosyal güvenlik sistemine reform üzerine reform yapıldı. Değişiklikler kısmen siyasetçilerin sıklıkla dile getirdiği “refaha bağımlı kültürü” ortadan kaldırmak ve söz konusu refah reformlarındaki şartlılık ilkesinin rolünün belirlenmesi- şartların (genellikle çalışmaya-ilişkin) alınan yardımla örtüşmesi, için uygulanmaktadır. İşçi Partisi’nin iktidar olduğu dönemde ve akabindeki 2010-sonrası Muhafazakar Parti’nin liderliğinde önemli değişiklikler yapıldı. Devlet yardımındaki kesintiler sarsıcı boyutlara ulaşarak, şiddetli sonuçlar doğurdu. Birkaç veri bu durumun anlaşılmasında yol gösterici olacaktır.

2021 itibarıyla, 2010 ile karşılaştırıldığında, yükselen fiyatlar ve artan yaşam maliyetlerine rağmen, çalışanların sosyal güvenlik ödemelerine **37 milyar £ daha az** harcanacaktır. Bu durum toplam yardım harcamalarında %25 oranında kesintiye gidilmesi anlamına gelmekle beraber, özellikle en büyük kesinti, toplumun en korunmasız vatandaşlarına yönelik yardımlardan biri olan, engelli yardımlarında görülmektedir.

Beklendiği üzere, sosyal güvenlik yardımlarındaki kesintilerin etkisi çocuk yoksulluğuna, genel yoksulluktaki ar-

tışa ve İngiltere’nin en yoksul ailelerinin aşevlerine daha çok bel bağlamalarına sebep olmaktadır. Mali Çalışmalar Enstitüsü, çocuk yoksulluğunun 2015-16 ile 2021-22 yılları arasında yüzde dört oranında artacağını öngörmekte, söz konusu artışın dörtte üçünün (400,000 çocuğun) yardımlarda yapılan değişiklikler sonucunda görüleceğini belirtmektedir. Yoksullukla savaşıyan yardım kuruluşu- Joseph Rowntree Derneği- **1.5 milyondan** fazla insanın 2017 yılında yoksullukla karşı karşıya kaldığını belirtirken, İngiltere’nin en büyük aşevi- Trussell Vakfı- 2017-18 yıllarında yaşanan finansal kriz boyunca **1.332.952** tane üç-günlük acil yemek kolisi dağıtmıştır.

Bu verilere rağmen, İngiltere hükümeti yardımlarda yaptıkları değişiklikleri uygulamaya ve refah reformunu savunmaya devam etmektedir. Yardım sistemini kolay hale getiren ve çalışmayı teşvik eden Genel Kredi uygulaması devam etmektedir ancak bu kredinin planlanması ve yürütülmesi konusunda insanlar sorun yaşamaktadırlar. Yoksullukla mücadele edenlerin üçte ikisinin yaşadığı hanede halihazırda diğer çalışan insanların olduğu bilinmesine rağmen, Başbakan Theresa May, “çalışmanın yoksulluktan kurtulmanın en iyi yolu” olduğuna dair inancı yinelemektedir.

>>

Dole Animators (2013) tarafından sunulan
“Hepimiz aynı gemideyiz. Yardımlar, bir
yaşam biçimi olabilir mi?” filminden bir kare.
Telif Hakkı: Dole Animators.

> Refah Reformuna dair yaşanmış deneyimler

Bu durum karşısında, yardımlarda yapılan değişikliklerin gündelik hayata etkisini araştırmak ve söz konusu refah reformunun, bu reformdan doğrudan etkilenenler üzerindeki etkisini belgelemek önem taşımaktadır. [Refah Reformuna Dair Gündelik Hayat Gerçeklikleri Çalışması](#), tam da bu konuyu ele almak amacıyla yürütülerek, İngiltere'nin kuzey kentinde yaşayan küçük bir grup üzerinden, yardımlarda yapılan değişikliklerden etkilenenlerin izini sürmüştür. İş arayışında olanlar, bekar ebeveynler ve engelli bireylerle tekrar tekrar yapılan görüşmelerde, refah reformunun bireylerin hayatını nasıl etkilediği ve “refah reformu gereklidir ve işe yaramaktadır” siyasi söyleminin, bu reformdan doğrudan etkilenen insanların deneyimleriyle nasıl çeliştiği görülmektedir.

Çalışmadaki katılımcılar, yardımlarda yapılan değişikliklerin *sosyal güvencesizlik* iklimi yarattığını, değişikliklerin kendilerinde yarattığı üzüntü ve endişeyi ve bu durumla nasıl başa çıktıklarını anlattılar. Engelli yardımcı için başvuranların değerlendirilme sürecinde yaşadıkları korku ve belirsizlikle beraber yardımlara başvurma sürecinin endişe yarattığından da söz edilmektedir. Sharon, engelli yardımcı başvurusunun sürekli yeniden değerlendirilmesine ilişkin hislerini şu sözlerle aktarmaktadır: “[Beni] büyük strese sokuyor... Daima aklımda bu var.”

Bununla birlikte katılımcılar, bu yardımlara getirilen şartlardaki artıştan fazlasıyla olumsuz etkilenmekte, yardımlarla ilgili yaptırımlar ve yardım alamadıkları takdirde gelir kaybı ihtimalinin yarattığı tehdit nedeniyle sürekli kafaları meşgul olmakta ve yardımlar ellerinden alınırsa yaşamlarına nasıl devam edeceklerine dair korku içinde yaşamaktadırlar. Her ne kadar tüm şartları yerine getirenler dahi endişe duymaktaysa da, Jobcentre Plus “yardımına”, bu yardım için de yeni şartlar getirileceği ve yaptırımlar uygulanacağı korkusuyla direnç göstermektedirler.

Katılımcıların, ısınma ya da beslenme arasında zor bir seçim (neredeyse her gün) yapmak durumunda kaldıklarına ve çocuklarının ihtiyaçları karşılansın diye nelerden feragat ettiklerine dair anlatıları artan yoksulluk ve yaşanan zorlukları da kanıtlamaktadır. Chloe'nin de belirttiği gibi “Biz fakiriz, biz çok perişanız. Sanki, lütfen çocuklarımı doyurun- şu kahrolası çocuklarımı doyurun- reklamlarındaki gibi yaşıyoruz”

Bu araştırma aynı zamanda, bireylerin bu yardımlar dolayısıyla yaşadıkları damgalanma deneyimine ve şartlılık rejimi gereğince söz konusu yardımlara başvuru kriterleri ve uygunlukları üzerinden sürekli sorgulanmalarına ve başvurularının yeniden değerlendirilmesi hakkındaki hislerine de ışık tutmaktadır. Jobcentre Plus'a gitmenin ya da işi olmayanların mesleki eğitimlere katılabilmesi için yapılan yardımlara başvurmasının kurumsal bir damgalama yarattığını da anlatmaktadırlar. Bu yerlerde, her daim kendilerini küçümseyen danışmanlarla karşılaştıklarını ve bu danışmanların kendilerine saygısızca davrandıklarını belirtmektedirler. Sophie bu durumu şöyle özetlemektedir: “Sözün özü, bize birer pislikmişiz gibi bakıyorlar [iş bulma danışmanları]”

Genel anlamda, bu araştırma popüler siyaset dilinde “refahın” tanımı ve deneyimlenen gerçeklikler arasındaki uyumsuzluğu ve refah reformunun yoksulluk içinde yaşayan insanların hayatlarını daha da zora soktuğunu göstermektedir.

> Artan direnç

İngiltere, son zamanlarda yardımlarda yapılan değişikliklerle beraber, bu reformlara gösterilen dirençle de karşı karşıya kalmaktadır. Bu direnç önemli ölçüde, kısmen yoksulluğu doğrudan deneyimleyen ve işsizlik sigortasından mahrum grupların bir araya gelerek “refah”ın popüler tanımıyla mücadele etmeleri ve değişim için kampanya düzenlemeleriyle ortaya çıkmıştır. Örneğin, *Refah Reformuna Dair Gündelik Hayat Gerçeklikleri Çalışması*'nda yer alan katılımcılardan bazıları 2013 yılında, deneyimlerini [Dole Animators](#) adıyla belgeselleştirdikleri bir proje gerçekleştirdiler. Dole Animators, aktif olarak çalışmalarını sürdürmekte olup, yakın zamanda da, yoksullukla mücadelede nelerin fark yaratabileceği üzerine kafa yoran diğer iki gruba beraber [Poverty 2 Solutions](#) projesine imza attılar. Bu iki örnek, birçok diğer projeye birleştiğinde, anaakım siyasetçiler tarafından uygulanan refah reformunun olumsuz etkisine karşı nasıl konumlanıldığını da göstermektedir. Bu eylemler, İngiltere'de yapılan değişiklikler nedeniyle artan yoksulluk ve zorluklar karşısında çok önemli olmakta ve insanlara umut aşılamaktadırlar. ■

Ruth Patrick'e ulaşmak için <ruth.patrick@york.ac.uk>
ya da Twitter hesabı: [@ruthpatrick0](https://twitter.com/ruthpatrick0)

> Sınıf ve Ekoloji

Richard York, Oregon Üniversitesi, ABD ve **Brett Clark**, Utah Üniversitesi, ABD

Daha iyi bir dünya inşa etmek ve çevreyi kurtarmak için, sermayenin dünya üzerindeki hakimiyetinin kırılması gerekmektedir. I.Rsnley/flickr. Bazı hakları saklıdır.

Kapitalizm, kapitalist sınıf tarafından ve kapitalist sınıf için birikimin daimi bir amaç olduğu sistemi tanımlamaktadır. Kapitalist sistem bu amacına ulaşmak için yaygın bir biçimde el koymaya ve sömürüye başvurur, bu durum kaçınılmaz olarak çevrenin bozulmasına ve toplumsal eşitsizliklerin ortaya çıkmasına neden olur.

El koyma- bir hırsızlık süreci- teamüllerin yok olmasını ve kapitalist-olmayan üretim ilişkileriyle beraber köleliğin ortadan kalkmasını kapsamaktadır. Sömürgeci şiddet ve topraklara el konulması üretim araçlarının özelleşmesine yardım ederek, birikimin sınıfsal ve ırksal bir sistem haline gelmesini sağladı. Bu süreç, dünya üzerindeki doğal

kaynakların ve insanların yağmalanmasına imkan vererek, endüstriyel kapitalizmin temellerinin atılmasına da kısmen hizmet etti. Mülksüzler, geçimlerini sağlayabilecek kadar para kazanmak için emeklerini satmak zorunda bırakıldılar. Düşük-ücretin yaygın olduğu ülkelerde, emeğin sömürülme oranı fazlasıyla yüksektir. Bu büyük orandaki sömürünün doğurduğu sonuçlar, üretim fazlasının ana kapitalist uluslara akmasına neden oldu. Kapitalistler toplumsal fazlayı- tüm toplum tarafından biyofiziksel dünyayla etkileşim içinde üretilen- kontrol etmekte ve sermaye birikimi yapmaktadırlar. Bununla beraber, yaşamın sürdürülmesine yardımcı olan toplumsal yeniden üretimi de sömürürler. Söz konusu yeniden üretim kadınlar tarafından gerçekleştirilir ve toplumsal eşitsizliklere bir yenisini daha ekler.

>>

Kapitalizm, insanların refahıyla birlikte çevre için de tehlike oluşturmaktadır. M.Crandall/flickr. Bazı hakları saklıdır.

Kapitalizmin büyüme zorunluluğu göz önüne alındığında sistem gezegenin sınırlılıklarını hor görmektedir. Ekonomik işleyişi daha büyük bir ölçüğe taşımak adına üretim sürecindeki her büyüme, ek kaynak (i.e. madde ve enerji) talebi yaratmakla beraber daha fazla kirliliğe yol açmaktadır. Bu durum artarak, insanlık tarihinde görülmemiş ölçüde ekosistemin kendini yenileme kapasitesini aşarak, ekolojik kırılmaları, doğal döngünün bozulmasını ve kaynakların tüketimini de beraberinde getiren ekolojik bozulmaya neden olmaktadır. Sermayenin yabancılaşmış toplumsal metabolizması-toplum ve biyofiziksel dünya arasındaki alışveriş ilişkisi- en önemli çevresel sorunlar olan iklim değişikliği, biyoçeşitliliğin kaybındaki artış ve okyanus asitlenmesinde görülmektedir.

Sermaye mantığı gereğince, tüm dünya- insanlar, hayvanlar, bitkiler, kayalar, hava, su ve birçok şey- özel karın birikmesine hizmet eder. Kapitalizmin nasıl işlediği tamamen anlaşıldığında, sınıf sömürüsü ve çevresel bozulma arasındaki yakın ilişki açıkça görülebilir. Bu, aynı zamanda, sosyal haklar ve radikal çevre hareketlerini de içine alan sınıf mücadelesinin önemini de ortaya koymaktadır.

Ancak, kapitalizmin dünyadaki egemenliği yalnızca çevreye dair sorunların ve toplumsal adaletsizliğin nedenlerini değil, insanlığı daha iyiye taşımanın ne demek olduğuna dair genel algıyı da değişime uğrattı. İki yüzyıldır- ve daha da artarak-İkinci Dünya Savaşı'nı takiben- ekonomik büyüme birçok ulus için "toplumsal ilerleme" ve "kalkınma" ile aynı anlama gelmektedir. Bu yüzden, toplumların mütemadiyen ekonomik büyümeye (parasallaştırılmış mübadele değeri) odaklanmaları normal karşılanmaktadır. Bu tür yaklaşımların tüketici talebini arttırdığı, mal ve hizmetlerin kalite ve miktarını iyileştirdiği, eşitsiz de olsa herkese yarar sağladığı varsayılmaktadır. Bu türden bir gelişme, işletmeler ve siyasi liderler tarafından yoksulluğun çözümü ve işçilerin içinde

buldukları koşulların iyileştirilmesine bir yol sunduğu için savunulmaktadır. Buluşları ve teknolojik gelişmeleri öne sürerek, çevresel sorunları işaret etmek için de uygun bir yol olarak görülmektedir. Bir diğer deyişle, tüm iyileştirmelerin, ekonomik büyümenin sürdürülebilmesine bağlı olduğu belirtilmektedir. Bu popüler kanı, kapitalizmin modernleştirme programının üst üste çevresel sorunlara davetiye çıkardığı, yüzlerce milyon insanı yoksulluğa sürüklediği ve ulusların kendi içinde ve diğerleri arasında olağanüstü boyutta eşitsizliklere yol açtığı gerçeğini göz ardı etmektedir.

Bununla beraber, kısmen sermayenin ideolojik egemenliği, yapısal örgütlenmesi, küresel gücü, üretimin yabancılaştırıcı sistemi yüzünden dünyadaki birçok işçi, sendika ve hatta sol kanattan hükümetler dahi kapitalist gelişimin yaşam kalitesini arttırdığını kabul etmektedir. Bu durumun en kötü boyutlarından biri, kapitalizm tarafından zarar görmüş birçok kimsenin kapitalistleri ya da ekonomik sistemi suçlamaması ancak bunun yerine çevrecileri, göçmenleri, sosyalistleri, feministleri, diğer ırktan insanları ve diğer çeşitli grupları- düşmandan ziyade potansiyel müttefiklerini, suçlamasıdır.

Kapitalizmin işleyişi çok sayıda zorlukla beraber bu sistemin karşısında duranların harekete geçmesi önünde de engeller yaratmaktadır. Tabakalaşmış küresel ekonomik sistem, küresel Güney'de ucuz işgücünün Kuzey için üretim yaptığı eşitsiz bir gelişime yol açmaktadır. Bu koşullar altında, ekonomik fazla Kuzey'deki kapitalistlere akarken, mal üretimine bağlı çevresel bozulma ve endüstriyel kirlilik orantısız bir biçimde Güney'de toplanmaktadır. İşleri daha da kötüye götüren şey, seller ve ciddi kuraklık gibi iklim değişikliğinin yarattığı sonuçlardan, özellikle küresel Güney'deki en korunmasız nüfusların etkilenmesidir. Kapitalist eylemler, çevresel adaletsizliklere neden olmakta, bu da farklı deri rengine sahip insanlar ve yoksulların omuzlarına

yük bindirmekte, nüfuslar arasında daha fazla bölünmeye ve eşitsizliklere sebep olmaktadır. Aynı zamanda sermaye, gücünü ve nüfuzunu iklim değişikliği meselesi gibi çevresel sorunları ele alan tartışmaları ve siyasi eylemleri önlemek adına kullanır. Tüm bunlar dahilinde, kapitalist sistem sayısız sosyal ve ekolojik çelişki barındırır. Açıkça görülmektedir ki, geniş çaplı, birlik içinde, birçok farklı sınıfı bünyesine katan, el koyma ve sömürü deneyimleri yaşayanların ayaklanması gerekmektedir. Ancak, bu tür bir karşıt tutumun nasıl örgütleneceği, coğrafi sınırları ve toplumsal bölünmeleri aşacağı halen hazırlık aşamasındadır.

Bu küresel ayaklanma daha iyi bir dünya yaratma ihtimalini taşımaktadır. Bu türden bir devrimci dönüşüm, kapitalizmin kalkınmayı, yaşam standartını, yaşam kalitesini ve serveti nasıl anlamlandırdığına dair sorgulanmayı da gerektirir. Kapitalizmin işleyişi, insanlığın ihtiyaçlarının karşılanması, toplumsal adaletin gelişimi ve çevresel bozulmanın önlenmesinin antitezidir. Radikal ama fazlasıyla akla uygun bir kapitalizm alternatifinin ana amacı özel servetin birikmesine hizmet edecek biçimde üretimin ve tüketimin büyümesi olmayacaktır. Eşitlik ve adalet temelinde, insanların hayatlarını daha iyiye taşıyan, insanların sadece temel ihtiyaçlarını değil aynı zamanda güzel bir çevre de dahil olmak üzere onlara yaratıcı alanlar sağlayarak, boş zaman ve estetik zevklerini de karşılayacak toplumlar inşa etmek olacaktır. Böylesi bir alternatif dünya inşasında, fosil yakıtlar, daha çok araba, uçak, plastik, elektronik eşyalar, alışveriş

merkezleri ya da fabrika çiftliği yer almayacaktır. Dolayısıyla, daha fazla çevresel yıkım yaşanmayacaktır. Bunun için, toplumsal, siyasi ve ekonomik değişim gereklidir.

Kısacası, sermayenin dünya üzerindeki kontrolünü kırmak çeşitli ekosistemlerin, düzenli iklimin ve zarar verici etkisi olmayan bir çevrenin yaratılması ve iyi bir yaşam kalitesinin sağlanması için gereklidir. Bu gerçek ışığında, çevresel sorunlar için piyasa çözümleri ve teknolojik onarımların peşine düşen neoliberal yaklaşımlar başarısızlığa mahkumdur. Gerekli olan şey, bu güç karşısında mücadele vererek, sosyoekonomik ilişkileri yeniden yapılandırarak, anlamlı, yabancılaştırıcı etkisi olmayan çalışma alanlarının yaratılması için gayret gösteren radikal bir çevre hareketidir. Bu, sömürgecilik ve emperyalizm mirasının uluslar dahilinde ve arasında nasıl irksal ve ekonomik adaletsizliği yeniden ürettiğiyle mücadele etmeyi ve şirketler, devletler ve kalkınma örgütlerinin ekosistemlere açgözlü saldırılarını önlemeyi de gerektirir.

Aynı şekilde, eğer daha iyi bir dünya inşa edeceksek, sosyalistler, feministler, sömürü karşıtları ve toplumsal adalet için mücadele eden diğerleri, çevre krizinin birçok sorundan sadece biri olmadığını, bilakis baskı altındaki insanlara ilişkin olup, kapitalizmin yarattığı karşıtlıkların merkezinde olduğunu bilmelidirler. ■

Richard York'a ulaşmak için <rfyork@uoregon.edu>

Brett Clark'a ulaşmak için <brett.clark@soc.utah.edu>

> Tasma-Zincir Etkisi:

Hızlı Büyümenin Ötesinde Kapitalizm

James K. Galbraith, Texas Üniversitesi, ABD, ve **Klaus Dörre**, Jena Üniversitesi, Almanya

"Büyük Dönüşüm: Modern Toplumların Geleceği" konferansı, 2019 yılının Eylül ayında, Almanya Jena'da gerçekleştirilecektir.
Telif Hakkı: Sarah Cords.

Erken sanayileşen ülkelerin ekonomileri hızlı büyüme zamanlarını çoktan arkalarında bıraktılar. Söz konusu ülkelerde hızlı ekonomik büyümenin sona ermesinin nedenlerinden biri James Galbraith'in "tasma-zincir etkisi" olarak tanımladığı karlardaki sıkışma trendidir.

Bu tanım, 1945'ten sonra Doğu ve Batı'da meydana gelen, kaynak ve enerji odaklı ekonominin yüksek büyüme oranlarıyla refaha ulaşmasını ancak bu tür ekonomik bir modelin, kaynaklar ucuz olmadıkça sürdürülebilir olamayacağını belirtir. Ancak, kaynak odaklılık aynı zamanda, uzun sürede kendini amorti edebilen yükse sabit maliyetlerin olduğu anlamına da gelmektedir. Bu giderler, sistem uzun vadede karlılığını koruyabildiği müddetçe mazur görülebilir. Dolayısıyla siyasi ve toplumsal istikrar bu tür bir ekonomik aktivite için merkezi bir işlev görmektedir. İstikrar gereksiniminden dolayı, yüksek sabit maliyet sistemi kırılığandır. Ancak, belirsizliğin olduğu dönemlerde ve mal ve enerji fiyatları yükseldiğinde ne olacaktır? Karlılık ve yatırımların vadesi kısılacak, ve toplam fazla ya da şirketin karı istikrarın olduğu zamanlardan daha düşük bir seviyeye gerileyecektir. Karların azalmasıyla, her seviyede - işçiler, yönetim, mülk sahipleri ve vergi otoriteleri arasında-, dağıtım sebebiyle yaşanacak çatışmalar, pozitif kalkınmaya olan güvenin sarsılmasıyla artacaktır.

Bu "tasma-zincir etkisi" eğer (a) kritik önem taşıyan bir kaynak kıtlılığı, toplam talebin, standart fiyattaki toplam arzı aşması ve (b) bir malın arzının istifleme ve spekülasyon gibi yöntemlerle manipüle edilmesi gibi durumlar ortaya çıkarsa daha da derinleşir.

Aynı bir köpeğin tasmaı gibi, bu etki de ekonomik büyümeyi tam olarak önlemez. Ancak, enerji kaynaklarının tüketiminin artmasından dolayı, fiyatlar da hızlıca yükselir ve karlılık da aynı oranda düşer. Bu da yatırımı azaltarak, büyümenin sürdürülmesine yönelik kuşku kükleri ve diğer ekonomik kaldıraçların sıkışmasını (çarpıtarak) tetikleyebilir.

Bu değerlendirmeler, iklim değişikliğinin yüksek maliyeti ni karşılayamaz bile. Mal ve enerji maliyetleri, 2007-2009 büyük krizinin yaşanmasının ne ana nedeni ne de eski kapitalist merkezlerdeki nispeten düşük büyüme oranının tek sebebidir. Öte yandan, iklim değişikliğinin maliyeti kritik bir aşamaya geldiğinde, kaynaklara dair meseleler büyümeye önemli ölçüde engel olabilmektedir. Sorun ortadadır: Gezegendeki düzenli hayatın mevcut koşullarda devam etmesi için, karbon emisyonunun büyük ölçüde azalması gerekmektedir ve bu da hayli maliyetli bir iş olacaktır; bununla beraber, halihazırda enerji-tüketimi yapan iş kolları da kar etmeyen işletmeler haline gelecektir.

Bu durumun içte yarattığı ekonomik tartışmaya rağmen, en azından kapitalizm, büyüme ve demokrasi boyutlarının üçünün tartışılması açısından önem taşımaktadır. İlk olarak, büyüme sonrası toplumlar- tam olarak, zengin Kuzey'deki görece zayıf ya da hiç büyümenin görülmediği büyüme sonrası kapitalizmlerde- uzun zamandan beri toplumsal bir gerçeklik halini almıştır. Bu gelişmenin nedenleri kısmen yapısal kısmen de siyasi. Bankaların kurtarılması için özel borçların kamu borcuna çevrilmesiyle, Euro bölgesindeki ülkeler zaman kazandı, ama yapısal ekonomik dengesizliklerin önüne geçmek için sürdürülebilir bir çözüm üretmek, alınan önlemler arasında değildi. Özellikle Yunanistan vakasında da olduğu gibi, Avrupa'daki kemer sıkma politikaları başarısızlığa uğradı, bu politikayı savunanların bazıları da başarısız olduklarını itiraf etti.

Ancak, yüksek ücretler ve artan talepleri önceleyen Keynesyen politikalar da bir alternatif sunmamaktadır. Halihazırda tasarılar, Avrupa'daki borç rejimiyle daha da derinleşen yapısal güç uçurumunu göz ardı etmektedir. Finansal piyasalar küresel anlamda birbirleriyle ilişkilide oldukları ve yatırımcıların da risklerini uluslararası düzeyde ele almaları nedeniyle, tek tek ülkeler bazında yapılan düzenlemeler anlamlı olmamaktadır. Bir diğer deyişle, yapısal engeller uzun vadeli ekonomik iyileşmenin önünü tıkamaktadırlar. Kuvvetle muhtemel, bazı ülkeler ve bölgelerde uzun süre boyunca ekonomik büyüme yüksek oranda seyredecektir ancak büyüme ve dağıtım daha eşitsiz hale gelecek ve toplamda, önceki yıllardaki yüksek büyüme oranlarına ulaşmak söz konusu olmayacaktır.

İkinci olarak, eğer doğruysa, bu durum büyüme sonrası toplum kavramının normatif olarak abartılı bir biçimde ele alınmasını veya kapitalizm sonrasına dair bir alternatif oluşturması için saklanması anlamsızlaştıracaktır. Bunun

yerine, kalıcı biçimde düşük büyüme oranına sahip yavaş büyümenin, kapitalizm ve demokrasi arasındaki ilişki için ne anlama geldiği üzerine düşünmeliyiz. Açıkça görülüyor ki, kapitalist ekonomiler uzun süreden beri sosyoekonomik yapılarının merkezinde herhangi bir değişiklik yaşamadan, ya durgunluk içinde olmakta (Japonya, İtalya'da olduğu gibi) ya da küçülmektedir (Yunanistan) Ve güç yapıları dahilinde, düşük büyüme oranına sahip görece stabil kapitalizmin uzun süre devam etmesi söz konusudur- ancak bu durumun demokratik kurumlar ve prosedürlerin istikrarını ne kadar sağlayabileceği başka bir meseledir.

Üçüncü olarak, hızlı büyüme oranlarına dönüşün yaşanmayacağını savunurken, büyüme ve kapitalizmin yanı sıra durgunluk içinde ve hatta küçülmüş bir ekonomiye dair genel bir eleştiride bulunmak da bizi ileriye götürmemektedir. Bunun yerine, ekonominin biyofiziksel temelleriyle, ekonominin işleyişinin uyum içinde olduğu, yavaş-büyüme trendine sahip yeni bir ekonomik bilinç çözüm olabilir. Durgun ve hatta küçülmüş bir ekonomi her daim az kazanan ve çok kaybeden yaratacaktır. Bu nedenlerden dolayı gelecekte, uzun vadeli yavaş ve stabil bir büyüme oranı yakalayabilecek bir ekonomiye ihtiyaç duymaktayız. Yavaş büyüyen merkezsizleşmiş bir kapitalizmin makbul olacağını düşünüyoruz. Ancak, böylesi bir kapitalizm, finansallaştırılmış diğer çeşitlerinden önemli ölçüde farklılık gösterecektir. Pahalı kaynakların kullanımını içeren sabit maliyetlere sahip kurum ve kuruluşlarda önemli ölçüde daralma olmalı ve bankacılık sektörü tamamıyla ortadan kalkmalıdır. Tüm vatandaşların düzgün bir yaşam standartına kavuşması garanti altına alınmalı, erken emeklilik mümkün olmalı, asgari ücret gözle görülür ölçüde yükseltilmeli, çalışanların üzerindeki vergi yükü hafifletilmeli ama miras ve hediyeler üzerindeki vergi oranı da arttırılmalıdır. En önemlisi ise, pasif birikimden ziyade toplumsal ve çevresel olarak sürdürülebilir altyapı için aktif harcamaların yapılması teşvik edilmelidir. Tüm bunların gerçekçi bir plan çerçevesinde olup olmadığı ise ucu açık bir sorudur.

Sosyoloji bu sorunun cevabı için birleşmelidir. Buna yönelik bir adım, Almanya'da bir üniversite kenti olan Jena'da 2019 yılı Eylül ayı sonunda düzenlenecek "Büyük Dönüşüm. Modern Toplumların Geleceği" adlı konferansta atılacaktır. Orada, hızlı büyümenin ötesindeki gelecek için bize yol gösterecek, sosyolog ve ekonomistlerin de katılacağı, küresel bir diyalog başlatacak bir araştırma ağı kurmak istiyoruz.■

Klaus Dörre'ye ulaşmak için <klaus.doerre@uni-jena.de>

> Büyüme Sonrası Durum

Éric Pineault, Montréal Québec Üniversitesi, Kanada, ve Büyüme Sonrası Toplumlari Araştırma Grubu, Jena Üniversitesi, Almanya

Ekonomik büyüme uzun zamandır batı siyasetinin merkezinde yer almaktadır. Fotoğraf: LendingMemo.com./flickr. Bazı hakları saklıdır.

Kapitalist toplumda büyüme kadar onun çöküşü ya da sonunun ne olacağına dair vesvese de birçok anlam ve çıkarıma sahiptir. Ekonomik ölçeğin parasal temsili olması bakımından maddi bir gerçekliğe işaret etmekle beraber kapitalist topluma dair merkezi ve karşı çıkması zor bir fikri de simgelemektedir. Büyüme sonrası durum, bu mücadelenin bir ihtimal değil zorunluluk halini aldığı bağlamı işaret etmektedir.

İlk bakışta büyüme GSMH ve diğer ulusal verilerin ölçtüğü bir değerdir: parasal bir üretim ekonomisi olarak kapitalizmin büyüklüğü ve dinamikleri. Buna üretilen (çıktı) ve tüketilen (talep) malların hacmi; stokların birikimi; maddi (makineler) veya maddi olmayan (Ar&Ge, patentler) sabit sermaye yatırımı da dahildir. Bu da istihdama dönüşerek, ücret, kar, vergi, faiz ve kar payı şeklinde parasal gelir yaratır.

Bu dar ekonomik perspektiften bakınca, büyüme daha çok çıktı ve daha çok çıktı üretme kapasitesi anlamına gelmektedir. Yüzdeyle belirtilen büyüme oranı, büyüme sürecinin yoğunluğunu temsil eder. Modern kapitalist toplumlarda

büyüme ekonominin “normal” seyridir, bir sayı-GSMH- söz konusu bu durumu meydana getiren pek çok toplumsal ve maddi ilişkiyi ifade eder ve kapsar. Büyüme oranının düşük olması sermaye, emek ve devlet arasındaki dağıtımın yarattığı çatışmaların aciliyetini belli eder. Büyüme oranlarının uzun vadeli düşük seyri (“seküler durgunluk”) süreklilik arz eden istikrarsızlığa ve çatışmaya yol açar. Kapitalist ekonomilerde düşüşe geçen büyüme oranları kendi kendine devam eden bir olgudur: devlet, harcamaları keser; şirketler yatırımlarını iptal eder ve üretimi durdurur; kapitalistler karı biriktirir ya da karı finansal alana kaydırırlar; işçiler kendilerini savunma mücadelesine girip, bölündüklerinden kolektif sınıf güçlerini kaybeder; ve ücret-güdümlü büyüme dinamiğine alışkın ekonomilerde talep zayıflar. 2008 krizinden bu yana birçok ana kapitalist ülke bu durumu yaşamaktadır.

Dolayısıyla büyüme, kapitalist toplumların iç sınıf çelişkilerini düzenleyen merkezi bir araçtır. Sömürü yoluyla birikimin sağlanmasıyla, kapitalizm istikrarı büyümede bulur: ücretlerle beraber yükselen karlar; tam istihdama eşlik eden yüksek yatırım oranı; sınıf çatışmalarının azalması ve yönetilebilir hal alması; artan fazlanın, çoğunluk için “hayat standardının” yükselmesi şeklinde absorbe edilme-

si, ama aynı zamanda genişleyen refah devleti. Büyüme belli bir oranın altına düşerse, tüm bunlar yüzeye çıkmaya başlar. Bu durum, üretimden yüksek karlar elde ederek sendeleyeni büyümeyi telafi eden kapitalistler için ivedilikle ele alınması gereken bir sorun değildir. Elbette, eninde sonunda ücretli işten elde edilen gelirinin kısılması nedeniyle talep ve büyüme giderek azalacaktır ama işçiler her zaman kredi kartlarına sığınabilir ya da başka yerlerde çıktılar “geliri kısılmamış” tüketiciler tarafından satın alınabilir. Söz konusu konjonktür, “büyüme talebinde” bulunan işçi sınıfının örgütlenmiş bir parçasıdır: bu işçiler, daha yüksek bir büyüme oranına ulaşmayı hedefleyen politikaları destekler ve bunun için mücadele ederler: devlet tarafından yüksek oranda yapılan sosyal harcamalar, ücrette büyüme ve nihayetinde firmalar tarafından yüksek oranda yapılan “gerçek” ve istihdam yaratan yatırımlar. İleri kapitalist toplumların geleceğini gerçek anlamda temsil eden, sıfır büyüme oranına tümleşik ve bu yöndeki sınıf-güdümlü yapısal eğilim olarak anlaşılan seküler durgunluk söz konusu olduğunda, - aç işçiler ve toplumsal hareketlerin yolunu açtığı- ilerici bir büyüme koalisyonu ve bununla beraber büyümeye kayıtsız şirketler ve blasé kapitalistlerle karşı karşıya kalacağımız paradoksal bir büyüme konjonktürünü sürdürmüş oluruz. Bu durumun eleştirel sosyoloji ve kapitalizm teorileri için ne derece zorluk yaratacağı tahmin edilebilir.

GSMH, ekonominin büyüklüğünü kendisiyle ilişkisi üzerinden ölçer. Parasal birimlerle ifade edildiğinden, sanki “kendi kendine büyüyen” kendi kendine yeten bir kapitalist sistem gibidir. Ancak, Polanyi’den beri, kapitalist ilişkiler, kendi mantıkları doğrultusunda yıkıma uğrattıkları geniş sosyal ilişkiler ve kurumlarla gelişip büyümekte, bazen de bu süreçte büyümenin temellerini yerle bir etmektedirler. Feminist teori, emek, değer ve sermayenin bakım gibi “değeri olmayan” üretici işlere bağımlılığını göstermektedir. Ekonomi sadece bir şey aracılığıyla (sosyal ilişkiler) değil bir şey üzerinden (üretici iş ve bakım) de büyümektedir. Kuzey-Güney ilişkilerine de uygulandığında, ileri kapitalist çekirdekteki büyüme, emperyal yaşam biçimi olarak adlandırılan, Küresel Güney ya da çeperi dışarıda bırakma kapasitesine de bağlıdır. Büyüme, metalaşan sosyal ilişkilerin genişlemesi ya da dışsallaştırma ve değeri olmayan üretici işlere yönelik yoğun talepler olarak yeniden tanımlandığında, ilerici bir büyüme koalisyonu tarafından daha güçlü, dirençli ve kapsayıcı büyüme talebi iç karartıcı bir tedirginlik yaratabilir.

Büyüme maddi bir süreç olarak ele alındığında daha da karmaşık bir durum oluşur, çıkarma/işleme, üretim, tüketim ve ekosistemlerdeki atık, canlılar ve küresel biyojeokimyasal döngülerin iklim değişikliğinde de görüldüğü gibi, yıkıcı etkileri böylece anlaşılır ve kabullenilmiş olur. Biyofiziksel ölçek-ekonominin toplam büyüklüğünün ekosisteme oranı ve genel anlamda, bütünleşik olduğu toprak sistemleri- ve biyofiziksel etkilerin yoğunluğu (tükenme, kirlilik, sunileştirme) aslında bize sınırlı bir ekonomiye dair yeni bir temsil su-

nar. Sosyal Ekoloji alanının ortaya çıkışı, büyüme ve kapitalist ekonomilerin ölçeğini biyofiziksel anlamda ele alan ölçü ve kategoriler geliştirmektedir. Sosyolojik bir çerçeveden bakıldığında, toplumsal düzeyde, sosyal olarak örgütlenmiş bir metabolizmanın, bireysel metabolizmamızı da kapsadığı varsayılmaktadır. Sosyo-ekonomik metabolizma, kapitalist bir toplumda tüketim ve yatırım için kullanılacak mal ve hizmetlerin üretimi için gereken madde ve enerjinin toplamı olarak ölçülür. Parasal ekonomiye dair her şeyi biyofiziksel temelinden ve maddesel olmayan birikimden (sanki Twitter feediyle geçiniyormuşuz gibi) ayırdığımızda ve yalnızca enerji ve madde beslemesiyle işleyişini sürdürebilen insan yapımı sermayeyi (binalar, makineler, altyapılar) ve biyofiziksel üretim hacmi ile parasal üretimin sıkışık yapılanmasını anladığımızda, biyofiziksel sınırlılıkların büyümeye olan etkisi de, GSMH kadar inkar edilemez ve apaçık bir gerçek halini alır.

Söz konusu biyofiziksel perspektiften bakıldığında, büyüme sonrası durum kapitalist toplum ve bu toplumda büyümenin yaratacağı ekolojik çelişkilere işaret eder. Bu çelişkiler kendi kendine var olur ve artık ne ikincil ne de emek ile sermaye arasındaki iç çatışmanın türevi olarak düşünülür. Dolayısıyla büyüme sonrası durum, zenginleştirilmiş ekolojik materyalizmin yanı sıra Marx’tan beri geliştirilen eleştirel teorinin bir parçası geleneksel tarihsel materyalizmi de biraraya getirir.

Kapitalizme dair bu tür bir analiz son yıllarda gelişme göstererek, ileri kapitalist toplumların metabolizmasının küçülmesi gerektiğini gün yüzüne çıkarmış oldu. Ama aynı zamanda kapitalist ekonominin biyofiziksel büyümesinde azalma görülmesi, John Bellamy Foster’a göre imkansızdır. GSMH büyüme oranları dibi gorse dahi, biyofiziksel ölçek bu düşüşü takip etmeyecektir. Ekolojik anlamda sürdürülebilir olmayan metabolik ve biyofiziksel süreçlerle maddi hal alan sermaye birikimiyle çarkın dönmesini sağlayan mekanizmalar, ekolojik sosyal teoride titizlikle ele alınmaktadır.

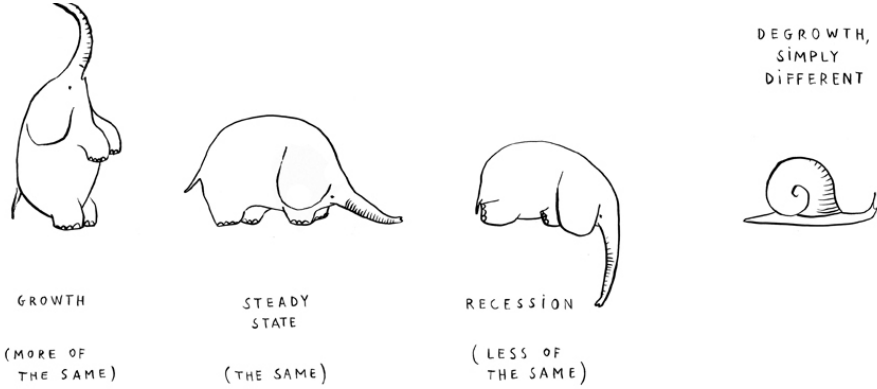
Bu ekolojik çelişkilerle yüzleşmek ve onları çözmeye çalışmak, kapitalist toplumlarda küçülmeye gidilmesi anlamını taşımaktadır. Ancak, kapitalist toplumlarda üretim ve tüketimin kurumsallaşmış sosyal ilişkileri, ekonominin sürekli büyümesini ve bu büyümenin etkilerinin yoğunlaşmasını temel alır. Büyüme, her ne kadar içinde çelişkiler barındırıp, engellerle karşılaşsa da, sistemi oluşturan sosyal sınıflar tarafından her daim çözüm olarak görülecektir. Modern kapitalist toplumlar ekonomik, siyasi ve kültürel nedenlerden dolayı büyümeye gereksinim duyar ve isterler ancak metabolizması biyofiziksel nedenlerden dolayı küçülmek zorundadır. Bu çelişkiyi tanımlamak üzere siyasi dağarcık ve imge eksikliği yaşanmaktadır. Bu, büyüme sonrası durumun kendini eleştirel sosyolojiye ve genel anlamda eleştirel teoriye teslim ettiği bir sorundur. ■

Éric Pineault’a ulaşmak için <eric.pineault@uni-jena.de>

> Küçülme:

Radikal Sosyo-Ekolojik bir Dönüşüm Gerekliliği

Federico Demaria, Çevre Bilimleri ve Teknoloji Enstitüsü, Barselona Özerk Üniversitesi, İspanya

Salyangoz, Küçülme hareketinin sembolü haline gelmiştir.
Telif Hakkı: Bàrbara Castro Urío.

Büyüme için büyüme” tüm devletlerin ve uluslararası kurumların mottosu olmayı sürdürmektedir. Ekonomik büyüme tüm dünyadaki dertlere deva olarak sunulmaktadır: yoksulluk, eşitsizlik, sürdürülebilirlik, adını siz koyun. Sol ve sağ politikalar sadece büyümenin nasıl sağlanacağı yönünde farklılık göstermektedir. Ancak, rahatsız edici bir bilimsel gerçekle de yüzleşmek gerekir: ekonomik büyüme çevresel bağlamda sürdürülebilir değildir. Bununla birlikte, belli bir düzeyin ötesinde de toplumsal açıdan bir gereklilik arz etmemektedir. O halde ana soru şudur: büyüme olmadan bir ekonomi nasıl yönetilebilir?

Bu soru bilimden siyasete birçok farklı alanda geçerlilik kazanmaktadır. Örneğin, Eylül 2018’de, Avrupa Parlamentosu’nda yapılan Büyüme-Sonrası Konferansı’nda, 200 bilim insanıyla beraber yaklaşık 100,000 vatandaş “Avrupa, Artık Büyüme Bağımlılığını Sona Erdirmenin Zamanı Geldi” başlıklı bir açık mektup göndererek, Avrupa kurumlarının bu konuda harekete geçmesini talep etti. Bu durum birden bire ortaya çıkmadı. Söz konusu tartışma en azından yirmi yıldır gündemde olup, 200’den fazla akademik makalenin, on özel sayının, binlerce katılımcının olduğu iki yılda bir düzenlenen uluslararası konferansların, yaz okullarının ve hatta Barselona’daki üniversitemizdeki yüksek lisans programının konusunu oluşturmaktadır. *Degrowth: A Vocabulary for a New Era* [Küçülme: Yeni bir Çağ İçin Sözcükçe] adlı kitabımız ondan fazla dile çevrildi. Çevreye zarar veren projelere karşı çıkan protestolardan (Çevre Adaleti Atlası, 2000’den fazlasına yer verdi, i.e. “Kömürü Durdurun. İkli-

me Sahip Çıkm!” kampanyası, Almanca adıyla *Ende Gelände*) ortak varlıklar, dayanışma ekonomileri ve ortak-konutlar gibi alternatiflerin oluşturulmasına kadar önemli halk inisiyatifleri söz konusudur. Peki, küçülmeyle aslında neyi kast ediyoruz?

Genellikle küçülme, ekonomik büyümenin hegemonyasını zedeler ve çevresel sürdürülebilirlik, sosyal adalet ve refahı sağlama aracı olarak sanayileşmiş ülkelerde demokratik yöntemlerle, üretim ve tüketime yönelik yeniden dağıtımda ölçek küçültmeyi gerektirir. Küçülme çoğu zaman daha küçüğün daha güzel olduğu fikriyle ilişkilendirilir. Öte yandan, sadece aza değil farklıya da odaklanılmalıdır. Küçülen bir toplumda her şey farklıdır: eylemler, enerjinin türü ve kullanımı, ilişkiler, toplumsal cinsiyet rolleri, ücretli ve ücretsiz iş arasında zamanın paylaşımı, insan-dışı dünyayla ilişkiler.

Küçülmenin üzerinde durduğu nokta, büyüme fetişine teslim olmuş bir toplumdan kaçıştır. Dolayısıyla böyle bir kırılma, kelimeler, şeyler, sembolik ve maddi pratikler, tahayyülün dekolonizasyonu ve diğer olası dünyaların gerçekleşmesiyle ilişki içindedir. Küçülme projesi başka türlü bir büyümeyi ya da *kalkınmayı* (sürdürülebilir, toplumsal, adil, vb.) hedeflemez ancak başka bir toplum inşasını, kanaatkar bolluk toplumunu (Serge Latouche), büyüme sonrası toplumu (Niko Paech) ya da büyüme olmadan refahı (Tim Jackson) hedefler. Bir diğer deyişle, en başından beri ekonomiye dair bir proje değildir fakat bir gerçeklik olarak ekonomiden ve emperyalist söylemden kaçışı ifade eden toplumsal bir

Küçülmeye dair literature birçok dilde ulaşılabilir.
Fotoğraf: Federico Demaria

projedir. “Paylaşım”, “sadelik”, “keyif”, “bakım” ve “ortak varlıklar” bu tür bir toplumu tanımlayan birincil öğelerdir.

Her ne kadar ekolojik ekonomiyle bütünleşse de, küçülme ekonomi-dışı bir kavramdır. Bir yandan, küçülme varolan biyofiziksel sınırlılıklarla (dğal kaynaklar ve ekosistemin özümleme kapasitesi) yüzleşmek için sosyal metabolizma da yapılan kesintileri (ekonominin toplam enerji ve materyal hacmi) ifade eder. Diğer yandan ise küçülme, toplumdaki piyasa-temelli ilişkilerin egemenliğiyle ve toplumsal tahayyülün büyüme-temelli kökleriyle mücadele ederek, bunların yerine kanaatkar bolluğu koyma girişimidir. Bu durum, teknoloji gibi anaakım demokrasi alanının dışında yer alan meselelere uygulanabilecek daha derin bir demokrasi anlayışını gerekli kılar. En nihayetinde, küçülme Küresel Kuzey ve Güney’de servetin mevcut ve gelecek kuşaklar arasında eşit biçimde yeniden dağıtımını beraberinde getirir.

Birkaç yıldan beri, büyümeye dair tek yönlü ideolojinin zaferrinin sureti, herkesin fikir birliğine vardığı “sürdürülebilir kalkınma” sloganıyla bütünlük gösteren bir oksimorondan başka bir şey değildir. Hedef, ekolojik kriz sürecinde ekonomik büyüme dinini kurtarmaktı ve bu durum küresellik-karşıtı hareketler tarafından benimsenmişti. Küreselleşmiş piyasanın kapitalizmine karşı, gözlerden irak, uzun zamandır oluşturulmaya çalışılan bir plana görünürlük kazandıracak bir uygarlaşma projesi acil hale gelmişti. Sözde gelişmiş ülkeler için bir tür verimcilik biçimi olarak kalkınmacılıktan kopuş, söz konusu alternatif projenin temelini oluşturmaktadır.

“Küçülme” kavramı, 1972 yılında siyasi ekolojist André Gorz tarafından öne sürülmüş ve Nicholas Georgescu-Roegen’in 1979 yılında Fransızcaya çevrilen makalelerinin de başlığını oluşturmuştur. Daha sonrasında küçülme, çevreciliği yeniden siyasallaştırmak adına 2001 yılında Fransız aktivistler tarafından slogan olarak kullanılmıştır. Küçülme mottosu çoğu zaman anlamsız, laf salatasından ibaret *sürdürülebilir kalkınmadan kopmaya yönelik ihtiyacı gidermek için neredeyse kazara ortaya atılmıştır*. Dolayısıyla, söz ko-

nusu ifade esasen bir kavram değildir (en azından ekonomik büyümeye paralel) ama daha çok sınırların ne anlama geldiğini bize hatırlatma amacıyla olan cüretkar bir siyasi slogandır. Küçülme ne durgunluk ne de negatif büyümedir ve gerçek anlamı dahilinde yorumlanmamalıdır: küçülme için küçülme aynı büyüme için büyüme kadar absürt bir ifadedir.

Küçülmeye geçiş, sürdürülebilir bir düşünüş demek değildir, ama sade, paylaşımcı ve daha azla yaşayabilen canlı toplumlara geçiş demektir. Bu tür bir geçişi sağlayacak pratikler ve kurumlar üzerine birçok fikir geliştirilmekte ve bu tür toplumların çoğalmasına olanak tanınmaktadır. Küçülmenin çekiciliği, bir çok düşünce kanalındaki (adalet, demokrasi ve ekoloji dahil olmak üzere) farklı kaynaklardan yararlanması; çeşitli düzeylerde strateji geliştirmesi (karşıt aktivizmle beraber, taban örgütlenmesine yönelik alternatifler ve kurumsal politikalar) ve agroekolojiden iklim adalete kadar birbirinden farklı meseleye odaklanan çoktörel aktörleri biraraya getirebilmesinde yatmaktadır. Küçülme bu konu başlıklarıyla bütünleşip, onlara destek vererek, tek-odaklı politikaların ötesinde tüm konuları birbirine bağlayan bir zincir işlevi (ağların ağının oluşumu için bir platform) görür.

Aslında, küçülme tek alternatif değildir ancak daha çok ekonomik totalitaryanizm üzerindeki ağır örtüyü kaldırarak, insanlığın yaratıcılık ve yazgıların çoğulculuğuna doğru maceraya yönelten alternatifler matrisidir. *Homo economicus* ya da Marcuse’un tek-boyutlu adam paradigmasından, gezegensel homojenliğin ana kaynağından ve kültürlerin katından uzaklaşmakla ilgilidir. Eğer “kalkınma” toplumsal hayatı düzenleyici bir ilke olmaktan çıkarsa, çoklu dünyalar için bir alan açılır Zapatistaların deyimiyle, “birçok dünyanın sığıldığı bir dünya” oluşur. Küçülme, Buen Vivir, Afrotopia ve Swaraj gibi kalkınmaya alternatif birçok dünya görüşünden biridir. *Pluriverse: A Post-Development Dictionary* [Çoklu dünyalar: Kalkınma Sonrası Sözlüğü] adlı yeni kitabımızda, tüm dünyadan yüzden fazla görüşe yer verdik. Bundan dolayıdır ki, küçülme için “anahtar teslim” sonuçlar formüle etmek mümkün olmamaktadır, yalnızca verimci-olmayan sürdürülebilir toplumlar oluşturmaya yönelik temel gereksinimler ana hatlarıyla belirtilebilir ve geçişe yönelik programlara somut örnekler verilebilir.

Küçülme hipotezi radikal bir sosyo-ekolojik dönüşüm izleğinin gerekli, arzu edilir ve mümkün olduğunu öne sürer. Bu durumun gerçekleşme koşulları ve küçülmeye geçişi sağlayacak toplumsal dinamikler, aktörler, anlaşmalar, kurumlar ve süreçlere dair siyasi soruların ucu açık olmakla beraber Avrupa ve ötesinde de etkin biçimde tartışılmaktadır. Yalnızca, küçülme odaklı bilimsel araştırmaların yönelteceği rahatsız edici soruların değil, siyasi bir gündem oluşturmalarının da vakti gelmiştir. Ekoloji ekonomistleri Tim Jackson ve Peter Victor ‘in *The New York Times*’da vurguladıkları üzere “Büyüme olmayan bir dünya hayal etmek, toplumun en önemli ve ivedi görevlerinden biridir.” ■

Federico Demaria’ya ulaşmak için <federicodemaria@gmail.com>

> Feminizmler ve Küçülme İttifak ya da Temel İlişki?

Anna Saave-Harnack, Jena Üniversitesi, Almanya, **Corinna Dengler**, Vechta Üniversitesi, Almanya, ve **Barbara Muraca**, Oregon Eyalet Üniversitesi, ABD

Küçülme” kavramı, birçoğumuzun kafasında 2007’deki finansal krizi takip eden süreçte küçülen ekonomiler anlamını taşıyabilir. Ancak, küçülme böyle bir şey değildir. “Onların durgunluğu bizim küçülmemiz değildir” aktivist sloganı, akademik söylem ve toplumsal bir hareket olarak küçülme, büyüme paradigması içinde negatif büyüme (i.e. durgunluk) olarak anlaşılmasında gerektiğini ortaya koyar. Bilakis, küçülme temel olarak bu paradigmayı sorgular ve ekonomik büyüme diktasına bağlılık gösteren toplumların özgürleşme ihtiyacını vurgular. Bu durum küçülmenin, daimi ivme, genişlemeyle beraber toplumsal ve ekolojik sömürün yoğunlaşmasına gerek duymadan, modern toplumların yeniden üretim yolları arayışı anlamına gelmektedir. Somut bir ütopya olarak, küçülme aktivizmi ve literatürü, toplumsal anlamda adil ve çevresel olarak sürdürülebilir bir toplumun aşağıdan yukarıya dönüşümünü öngörür ve alternatif kolektif pratiklerden en temel kurumların dönüşümüne kadar bu modelin gerçekleşmesi için atılabilecek olası adımlardan bahseder. Bu nedenle- ve bu bir aktivist slogan değildir- küçülme dediğimizde “afet olarak değil model olarak küçülme” işaret ediyoruz.

Ve ancak, Yunanistan’da yaşanan zorunlu ekonomik küçülmeye baktığımızda, küçülme üzerine çalışan bilim insanları ve aktivistlerin, öğrenecekleri şeyler bulunmaktadır. Düşen büyüme oranları Yunanistan’da finansal krizin yaşanmasına yol açarak, sosyal ve kamu hizmetlerinde toplumsal açıdan zorluk yaratan durumların ortaya çıkmasına neden oldu. Küçülen ekonomi sivil toplumun, kamu borcuna bir tepki olarak kemer sıkma politikalarıyla baş etmesi anlamına geliyordu. Hastaneler, anaokulları ve mahalle ortak ağları, kısılan kamusal harcamaların doğuracağı sonuçları hafifletmek için kuruldu. Bu inisiyatiflerin çoğu, Selanik’teki dayanışma kliniğinde olduğu gibi ekonomik krizin (i.e. afet olarak küçülme) görünür etkileri sonucu ortaya çıkmış olup, küçülmenin bir “model” oluşturması ideası/idealiyle benzerlik göstermektedir. Ancak, temeli sağlam bir feminist sorunu da ele almaktadır: özellikle Yunanistan örneğinde, kadınlar kemer sıkma politikalarının yarattığı boşlukları

doldurduklarından dolayı krizden olumsuz olarak etkilenmişlerdir. Geleneksel olarak erkeklere atfedilen meslekler az da olsa ortadan kalkarken, kadınlar özellikle bakım ve toplumsal yeniden üretime ilişkin iş kollarında yer alarak, vaktiyle kamu hizmetleri olarak adlandırabileceğimiz işlerin büyük bölümünü üstlenmişlerdi. Feministler, Yunanistan örneğinden yola çıkarak, bir afet olarak küçülmeyle beraber bir model olarak küçülmenin de kadınlar için büyük bir risk taşıyabileceğini ve toplumsal yeniden üretim ile bakım işlerine yönelik yeniden gelenekselleştirmeye katkıda bulunabileceğini belirtmektedirler. Bu feminist kaygı, küçülme yaklaşımının işgücü gibi temel kurumlarda radikal bir dönüşüme gereksinim duymaması ve herkes için iyi bir yaşamın gerekliliği olan koşulların yeniden müzakere edilmemesine dair literatürle daha da önemli bir hal almaktadır. Küçülmeyle dair bu muhafazakar anlayışın karşısında, “Feminizmler ve Küçülme İttifakı” (FaSA) dahilinde gerçekleştirilen heyecan verici ve radikal tartışmalar, örneğin feminizmin farklı biçimleri ve geleneklerinden de ilham alarak belirlenebilecek ilkeler doğrultusunda, toplumun özgürleşme potansiyelini vurgulamaktadırlar.

Feminist aktivistler, akademisyenler ve çevreciler arasındaki yoğun tartışmalar küçülme söyleminin ivme kazanmasından önce de vardı. Örneğin, 1980’lerde Almanya’da ortaya çıkan geçim perspektifi, çevresel konularla kadın ve sömürgecilik arasındaki bağlantıya işaret ediyordu. 1997’de yayınlanan *Ecological Economics*’in “Kadın, Ekoloji ve Ekonomi” başlıklı özel sayısı, söz konusu çabanın mihenk taşlarından bir diğeri. Bu diyalog, küçülme savunucuları tarafından giderek önemsenmeye başlasa da, feminist düşünce, küçülme tasarısının hala ayrılmaz parçalarından biri haline gelememiştir.

Küçülmenin halen feminist geleneklerden öğreneceği çok şeyi olduğunu savunuyoruz; feminist katkılar, küçülmenin öngördüğü adil ve dayanışmaya-yönelik sosyal-ekolojik dönüşüme ulaşmak için önem arz etmektedir. İlk olarak, ekolojik feminizmin ana görüşü “doğa” (Batı düşünce geleneğine göre “dişil” olarak inşa edilen) ve “toplumsal yeni-

“Feminist katkılar, küçülmenin öngördüğü adil ve dayanışmaya-yönelik sosyal-ekolojik dönüşüme ulaşmak için önem arz etmektedir”

den üretimin” (“doğal” olarak meydana geldiği öngörülen) kapitalist ekonomilerin üretim sürecinin temelini oluşturdular. Ancak, kapitalist büyüme paradigmasında her ikisi de yapısal olarak değersizleştirilmekte, görünmez kılınmakta ve günlük bazda yıkıma uğratılmaktadır. Küçülme, sosyal ve ekolojik yeniden üretimin paralellik gösteren sömürsünü ve değersizleştirilmesini göz önüne almalı ve daha sürdürülebilir insan-doğa ilişkisinin sağlanabilmesi için bunları mücadelesinin kilit unsurları olarak ele almalıdır. İkinci olarak, feminist teori uzun zamandan beri büyüme paradigmasıyla bütünleşik güç ilişkilerini ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, Maria Mies’in 1986’da üzerinde durduğu patriyarka ve “bitmeyen birikim ve ‘büyüme paradigması’”, kapitalizmde baskı oluşturan yapıların tamamen meydana çıkarılması için feminist ve küçülme hareketi arasında çaprazlama bir ilişkinin olasılığını değil, gerekliliğini ortaya koyar. Üçüncü olarak, feminizm, bakımı ortak bir varlık gibi düzenleyen pratikleri desteklemekte, bakımın aileler ya da ekonomik daralmanın kaçınılmaz olarak beraberinde getirdiği özel sektör arasındaki yeniden paylaşımının karşısında yer alan teorileri dile getirmektedir. Amaia Pérez Orozco’nun “yaşamın sürdürülebilirliğine” dair analizi, küçülen toplumda bakımın yerinin öngörülmesi açısından değerli bir başlangıç noktası oluşturmaktadır. “Bakımın ortaklaştırılması” da bireyleri, genellikle kadın bakıcıları desteklemekte, ve bakıcıların biraraya gelmesi, fikir alışverişinde bulunması ve örneğin Silvia Federici’nin ifade ettiği gibi, siyasi alanda seslerini duyurabilmesi için sosyal bir alanın gerekliliğini vurgulamaktadır. Bakımın bu çerçevede düzenlenmesi, küçülmeye dair pratiklerin çoğuna ilham kaynağı olabilir.

Feminizm ve küçülme arasındaki diyalogun geliştirilmesiyle birçok kazanımın elde edilmesi mümkün olmasına rağmen, bu tür bir girişim birtakım zorlukları da beraberinde getirmektedir. Feminizmdeki bazı görüşler bu türden bir katılımı daha az destekleyici olabilir. En ihtilafli taraflar ara-

sında dahi- ekolojik feminizm ve küçülme- kullanılan farklı terminolojiler karşılıklı anlaşmazlığa yol açabilir.

Bununla beraber, ivme kazanan ekolojik afetlerin gerçek ve hissedilen aciliyeti göz önüne alındığında, müdahaleler, genellikle toplumsal yeniden üretime dair görevleri üstlenenler de dahil olmak üzere korunmasız birçok toplumsal grubu etkileyecek unsurların göz ardı edilmesi riskini de beraberinde getirir. Federici’nin (2018) belirttiği gibi, özellikle geçim yöntemleriyle, yerel bilgileri ve bakımlarıyla yerel toplulukları birarada tutan kadınlar başta olmak üzere dünya çapında kadına yönelik şiddetin arttığı gerçeğiyle karşı karşıyayız. Şiddetin öncülüğünü, seçkinler için büyümeyi garanti altına almak adına yapılan neoliberal cihadın emrinde bulunan yenilenen küresel “yardımcılar” dalgası yapmaktadır. Bu nedenle, küçülme aktivizmi ve literatürü için, zamana karşı yarı söz konusu olsa dahi, kapitalist büyüme paradigmasıyla yakından ilişkili patriyarkayı önemsememe hatasına *düşmemek* gerekir.

Feminizmi, küçülme hareketinin ayrılmaz parçası haline getirmede yaşanan zorluk, FaDA ağında yapılan hararetli tartışmalarda da dile getirilmektedir. Bazı üyeler, bu iki söylem ve hareket arasında bir ittifak sağlamak, dolayısıyla birbirleriyle ilişkisini bir ihtimal dahilinde görmek ve bu ortak mücadeledeki farklılıklarını vurgulamak yerine, her ikisinin birbirleriyle olan temel ilişkisine odaklanmak gerektiğini düşünmektedir. Toplumun, büyüme paradigmasının ötesindeki radikal dönüşümü, kapitalist büyüme diktasının ve ona bağlı patriyarkal köklerin üzerine gidilerek başarılabilir. Feminizmi ve küçülmeyi bütünleştirmek hala hazırlık aşamasındaki bir proje olup, bu projeye hepimiz davetliyiz. Feminist bir küçülen toplum yaratmak için küresel diyalog geliştirmek hepimizin görevidir! ■

Anna Saave-Harnack’a ulaşmak için <anna.saave-harnack@uni-jena.de>
Corinna Dengler’a ulaşmak için <corinna.dengler@uni-vechta.de>
Barbara Muraca’ya ulaşmak için <Barbara.Muraca@oregonstate.edu>

> Küçülme Stratejisinin Zorlukları: Yunanistan Vakası

Gabriel Sakellaridis, Atina Üniversitesi, Yunanistan

Bırakın Yunanistan nefes alsın gösterileri, Londra, 2015. Sheila/flickr. Bazı hakları saklıdır.

Finansal krize zemin hazırlayan küresel çöküşün ışığında, uluslararası üretim modelinden de şüphe edilmeye başlandı. Ekonomistler bu durumu genellikle küresel cari işlemlerdeki dengesizlik olarak okusalar da, “küçülme kampı”ndan da eleştiriler yükselmektedir, söz konusu kamp, krizi büyüme arayışından uzaklaşarak toplumsal önceliklerin yeniden ele alınmasını sağlayacak bir olanak olarak görmektedir.

Yunanistan, ileri kapitalist ülkelerin Büyük Buhran’dan beri yaşadığı en büyük durgunluğu yaşamakta ve zorunlu kemer sıkma politikalarının etkisini konu alan kamusal tartışmaların merkezinde yer almaktadır: 2008’den 2017’ye, reel GSMH’sinin %28,1’ini kaybederken, işsizlik aynı dönemde %7,8’den %21,5’e fırlamıştır (2013 yılında %27,5 ile zirveyi görmüştür) Ekonomik kriz ülkeyi derin bir toplumsal krize de sokmuş, bununla beraber yerleşik siyasi kimlikler ve parti ilişkileri çökerken, yenilerinin kurulmaya başlandığı derin bir temsil krizi de ortaya çıkmıştır.

Söz konusu bu toplumsal manzarada, sürdürülebilir ve planlı bir küçülme stratejisinin verimli olup olmayacağı sorusu önem taşımaktadır. Burada bahsedildiği gibi verimli bir sonuç doğurmayacaksa, bu durumu zorlaştıran ana mekanizmaların ne olduğunun saptanması gerekmektedir. Küçülmeye dair zorluklar küçülmeyi reddetmek olarak değil aksine, küçülme kuramcıları tarafından stratejilerinin temelini kuvvetlendirmek adına üstesinden gelmeleri gereken engeller olarak görülmelidir.

Önümüzdeki iki paragrafta, Troyka politikasının ve sol alternatiflerin içeriğinin büyüme aksında olduğu ve bu nedenle tüm kamusal tartışmaların, büyüme zorunluluğu etrafında ele alındığı görülecektir.

Troyka’nın stratejisi, Yunan ekonomisi için yatırım ve ihracata yönelimi arttırarak, iç devalüasyona neden olmak, işgü-

Kapitalist ekonomilerde, ekonomik büyümenin, vatandaşların refahını sağlamak adına o ülke için gerekli olduğu varsayılır. Ancak, büyümenin cazibesinin yalnızca kamusal söylem ve bilimsel paradigmalara yön veren birtakım fikirlerden geldiği anlamı çıkarılmamalıdır. Büyümenin yüceltilmesi akademiye seçkinler ya da oy arayışındaki siyasiler tarafından öne sürülen bir “büyüme ideolojisi” olarak görülmemelidir. Aksine, söz konusu “büyüme ideolojisi” genetik kodlarında rekabet, sermaye birikimi ve kar maksimizasyonunun yattığı kapitalist üretim biçimini düzenleyen kuralların bir sonucu olarak değerlendirilmelidir.

Büyümenin zaruri hale gelmesine, çevresel tehlikelere yönelik artan kaygıyla ortaya çıkan küçülme fikriyle karşı çıkmaktadır. Küçülme kısaca toplumsal ve ekolojik yarar sağlayacak şekilde “üretim ve tüketimde adil bir ölçek küçülmesine gitme” olarak tanımlanabilir. Büyüme zorunluluğu ile beraber, küçülme kuramcıları ve aktivistleri, doğal kaynakların azalması, iklim değişikliği, çalışma günlerinin artması, yaşam kalitesi ve birçok diğer unsurlar gibi büyümeyi toplumsal anlamda kısıtlayıcı belli başlı öğelerin olduğunu öne sürmektedirler. GSMH’nin, parasal olarak ifade edilmeyen birçok önemli değişkeni dahil etmemesi nedeniyle, refaha dair yanıltıcı bir parametre olduğu ve bununla beraber toplumu verimcilik ve tüketicilik yarışına soktuğu düşünülmektedir.

cü ve mal piyasasındaki yapısal reformları geliştirmek ve reel döviz kurunun rekabetini artırarak, Yunan ekonomisini kısır bir döngüye sokmaktan ibarettir. Ancak, bu strateji, Yunanistan'da yaşayan büyük çoğunluk için felaketle sonuçlanmıştır.

Troyka politikasına dair solun alternatif önerileri de iki yöndü: Bir yandan, Yunanistan'ın Euro bölgesinde kalmasını savunan ancak "kemer-sıkma" karşısında yer alan kamp, kamu yatırımları ve şahsi tüketim ve yatırımı da arttıracak toplam talep yönetimini öne süren yeni bir "Marshall Planı" teklifinde bulunmuşlardı. Yunanistan'ın kamu borcunun yeniden yapılandırılması sayesinde bu strateji sürdürülebilirliğini, iş ve gelir yaratma garantisi veren Keynesyen mekanizmalar aracılığıyla sağlıyordu. Diğer yandan ise, Grexit destekçileri, euro karşısında nominal olarak devalüasyona uğramış yeni ulusal para birimine geçilerek, ihracatın artırılmasını ve ithalataın azalmasını sağlanacağını, bununla beraber imalat sanayi temelinde ihracata yönelik büyüme ve ithal ikamecilik birleşimine gidilmesini savunuyorlardı.

Yunanistan'da, güçlü bir küçülme anlatısının gelişimine yönelik ilk zorluk, kamu borcunun sürdürülebilirliği ve bunun üretim artışı ile ilişkisinden gelmektedir. Yunanistan'ın kamu borcunu ödeyebilme kapasitesine ilişkin yaşadığı krizden beri, en azından retorikte, borcun sürdürülebilirliğinin sağlanması, politikaların ana amacı haline geldi. Kamu borcu sürdürülebilirliğinin ana değişkenleri faiz dışı bütçe dengesi, devlet tahvilleri faizi ve nominal üretim artışı arasındaki ilişkidir. Eğer nominal artış oranı faiz oranının altındaysa, namı diğer "kartopu etkisi" tetiklenir, bu da faiz dışı bütçe fazla dahi verse kamu borcunun artmasına sebep olur. Böylelikle üretim artışı, kamu borcu sürdürülebilirliği için en önemli değişken haline gelir. Böylesi baskı yaratan koşullarda, "küçülme" stratejisine dair tasarılar ilgi dahi çekmemektedir.

İkinci zorluk, günümüz kapitalizminin finansallaştırılması ve bu durumun borç deflasyonu ile ilişkilendirilerek, ekonomiyi "özel borç-durgunluğu" kısır döngüsüne sürüklemesidir. Kapitalist ekonomiler para-üreten ekonomilerdir ve birimlerinin bilançoları karmaşık finansal ağlarla birbirine bağlıdır. Aşırı özel borcun olduğu durumlarda, durgunluk borç yükünü artırarak, borç deflasyonuna yol açar.

Üçüncü zorluk işsizlik ve buna bağlı toplumsal maliyete ilişkindir. 2008 yılında %7,8 olan işsizlik oranının, 2013 yılında %27,5'a çıkmasının Yunan toplumunun temellerini sarstığını ve önemli siyasi riskler yarattığını söylemeye gerek yok. İstihdamın ekonomik büyümeyle güçlü, pozitif korrelasyonu olduğu bilgisi ışığında, Yunanistan'daki politikalar, yaşanan yüksek işsizlik oranının, siyasi alanda izlek bağımlılığına

üstün geleceği baskısının da etkisiyle, büyüme stratejisine kaçınılmaz olarak sıkı sıkıya bağlanmaktadır. Bir diğer deyişle, küçülme stratejisinin yeni iş olanakları yaratmaya yönelik herhangi bir hazırlığı olmamasından dolayı, "aynı tas aynı hamam"- i.e., yüksek oranda büyüme- daha çok iş imkanı, paradigması kamusal tartışmaları da etkisi altına almıştır.

Dördüncü zorluk ise; durgunluk döneminde Yunanistan'da yaşandığı gibi, sermaye-akışına aç bir ekonomide, yatırımları çekmek için çevresel standartlarda önemli ölçüde düşüşe gidilmesidir. Hızlandırılmış yatırımlara yönelik yeni mevzuatlar, yukarıda bahsedilen eğilimleri doğrulamaktadır. Krizden önce toplumsal direnişe yol açan sayısız yatırım yapılmıştır ama günümüzde bu durum toplumsal meşruiyet kazanmıştır. Bunu, Kuzey Yunanistan'da bulunan Halkidiki'deki yeni altın madenleri ya da İyon ve Girit denizlerinde arama yapmak için Yunan hükümetiyle sözleşme imzalayan petrol şirketlerinin, bu denizlerdeki petrol ve doğal gaz kaynaklarını sömürmesinde olduğu gibi yeni çıkarma/işleme projeleri de kapsamaktadır. Büyümeye duyulan açlığa dair bir örnek de mevcut hükümetin Atina'daki eski Ellinikon havaalanının yabancı ve yerli yatırımcıların baskılarıyla büyük çaplı bir gayrimenkul planı dahilinde şehir parkına çevrilmesine ayrıcalık tanınması verilebilir.

"Küçülme gündeminin" karşılaştığı zorlukların ekonomik doğası, ekonomizmin kabulünü gerektirmemektedir. Ancak, "büyüme ekonomisindeki" önemi nedeniyle ortaya çıkan bazı sınırlılıklar da iyi anlaşılmalıdır. "Ekonomizmin çehreleri" olarak bunlardan kaçınmak, küçülme stratejisinin gerçekliğini göz ardı etmekle beraber bu stratejinin uygulanma ihtimalini de zayıflatır.

Aynı zamanda kriz süresince, Yunanistan'da üretimi düzenleyici ya da tüketim modelini sorgulayan alternatif metodların ortaya çıkmadığını söylemek adil olmaz. Aksine, zaman bankası, şehir bahçeciliği, tarım ürünleriyle oluşturulan "aracısız" ağlar ve hatta öz yönetsel iş girişimleri gibi yerel düzeyde de olsa birtakım inisiyatifler ortaya çıktı. Yine de, bu inisiyatifler çoğu zaman tamamlanamadılar ve özellikle derinden yaşanan durgunluğun getirdiği baskıcı koşullar nedeniyle güvenilir bir alternatif oluşturamadılar. Ancak, toplumsal örgütlenmeye yön veren karşı-paradigmanın tohumlarını ekerek, toplumsal ihtiyaçlara dair egemen anlayışın ideolojisini sorgulayarak, bu ihtiyaçları çevrenin korunması ve ekonomik demokrasi gibi alanlara yönlendirmeyi başardılar. Ekonomizme karşı çıkmakla beraber üretim ve tüketim modellerinin merkezine toplumsal ihtiyaçları koydular. ■

Gabriel Sakellaris'e ulaşmak için <Gabriel.sakellaris@gmail.com>

> Şili:

Neoliberalizmden Büyüme Sonrası Topluma mı?

Jorge Rojas Hernández, Concepción Üniversitesi, Şili

Değişim için, pratik ve ütopya fikirlerine ihtiyaç vardır.
Times Up Linz/flickr. Bazı hakları saklıdır.

Kıscak tarihinde, Şili birçok ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasi rejimlerden geçti. Bazı hükümetler reform ya da devrimi vadedmiş, ama bu daha da derin çatışmalara yol açmıştır. Merkez-solda konumlanan Halk Cephesi idareyi 1938 yılında aldı ancak bu durum uzun sürmedi. 1964 yılında Hristiyan Demokrat Partisi'nden aday olan Eduardo Frei Montalaya başkanlık seçimlerini kazandı. Hükümeti, sosyalizm ve kapitalizme alternatif bir yol sunan "Üçüncü Yol" programını geliştirerek, yapısal reformlar ve toplumun güçlü politizasyonunu hedeflemiştir. En büyük amacı tarım alanındaki reformların hayata geçirilmesi olmuştur.

1970'den 1973'e kadar, Salvador Allende iktidarda kalmış, bununla birlikte sosyalistler, komünistler ve diğer küçük sol partilerin ittifakıyla kurulan Halk Birliği'nin de başında olmuştur. Ekonomideki başlıca sektörleri (bankacılık, tarım, bakır madenciliği ve ana endüstrileri) kamulaştırmış

tır. Allende hükümeti, işçi sınıfı ve diğer yoksul toplumsal tabakaları için eşitlik ve adalet sağlayan Şili devlet aygıtı yoluyla gerçekleştirilen "Uzun Yürüyüş"ün bir sonucuydu. Bir ilerleme paradigması olarak hükümetin reformları, altmışlı yılların özgürlükçü siyaset fikrinin de bir parçasını oluşturuyordu. Ne yazık ki, 1973 yılında söz konusu demokratik sosyalizm deneyi, askeri darbeyle trajik bir biçimde sona erdi.

Neoliberal ekonomistlerle beraber, askeri diktatörlük özelleştirmeye dair radikal bir politika ortaya koydu. Niyetleri, sadece varolan ekonomi modelini değiştirmek değil, Şili toplumunu dönüştürmek ve yeni bir toplumsal ve kültürel model geliştirmektir: neoliberal ve piyasa-yönelimli, apolitize ve bireyselleşmiş bir toplum, esasen tüketim-yönelimli olmakla beraber büyüme ve rekabetin bireysel ilerleme ve mutluluk için "meşru" araçlar haline geldi. Devlet, ekonomi ve toplumsal işlevlerinden elini eteğini çekti. Bu paradigma, 1990lardaki demokratikleşme sürecine kadar devam etti.

Bu özelleştirme ve bireyselleştirme politikası, Şili nüfusunun büyük bölümünü umutsuzluğa itti ve onların gelecekte korkmalarına neden oldu. Sonuç olarak, 2006 yılında devlet okullarında daha iyi eğitim hakkı talebinde bulunan "Penguenler" adlı öğrenci hareketi gibi protesto ve sivil hareketler ortaya çıktı. Bunu, 2011 yılında ücretsiz üniversite eğitimi talebi doğrultusunda yapılan büyük çaplı öğrenci hareketi takip etti. Her iki hareket de ilerideki hükümet programlarına izini bıraktı. Bu değişim süreci hem zorlu hem de yavaştı ama sonunda siyasi ve toplumsal anlamda olumlu etkileri oldu.

21. yüzyılın başında, günümüzde sosyo-ekolojik, iklimsel ve kurumsal krizleri açıklamaya yönelik kalkınma modelleri kesinlikle tüketilmiş gibi görünüyor. Ancak halen, endüstriyel toplumlarda, araçsal akılçılık hüküm sürmekte ve beşeri faaliyeti - şüphesiz Küresel Kuzey'de verimliliğe, Küresel Güney'de yer alan bölgelerde çıkarma/işlemeye yönelik olarak- doğadan ayırarak, ekosistem, iklim ve toplumsal hayatı önemli ölçüde değişikliğe uğratmaktadır. İlerleme ve büyümeye dair yeni ortaya konan neoliberal ideolojiler, modernizasyon ve küreselleşmenin yeni paradigmasına duyulan istekle ateşlenmekte olup, dünya gezegeninin ekolojik ve toplumsal olarak kabul edilebilir sınırlarını aşmaktadır. Bu gelişme, Şili'nin sınırlarından öteye de geçmektedir. Günümüzde, ekolojik ve toplumsal açıdan sorumlu ve sürdürülebilir bir toplumsal sistemden fersah fersah uzaktayız.

Şili'de askeri darbe sonucunda meydana gelen bu değişimler, günümüzde birçok ülkede de yavaş ama istikrarlı bir şekilde küreselleşmeye bağlı neoliberal bir değişim süreci olarak yaşanmaktadır. Şili'de 1980lerdeki neoliberal model bize üretimin dışsallaştırılmasının daha esnek bir çalışma ortamına ve yeni prekaryanın oluşumuna neden olduğunu göstermişti. Küreselleşme süreçleri bugün de benzer şekildedir. Buna, henüz başlayan teknoloji devriminin (4.0) yol açacağı büyük iş kayıplarının etkisi de eklenmektedir. Çevre krizi ve iklim değişikliği de bizi çevresel zarar ve iklim değişikliğinin neden olduğu felaketlerin çalışma düzenini nasıl etkileyeceğine dair düşünmeye zorlamaktadır. Tüm bu unsurlar toplumsal bölünmeye ve yeni eşitsizliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Nihayetinde, vatandaşların memnuniyetsizlikleri de artmaktadır. Birçok ülkede görüldüğü üzere, sosyal içermedeki eksiklik, halihazırdaki yerleşik demokrasileri, bireysel ve sivil hakları tehdit etmekte, ve en nihayetinde toplumların yıkımına yol açmaktadır. Dünyanın birçok yerinde toplum ve çevre hareketleri- Şili ve Latin Amerika dahil olmak üzere- düzenleniyor, bu hareketler sadece somut sorunlara çözüm talep etmemekle beraber daha iyi bir gelecek için daha vatandaş-yanlısı reformların da oluşumunu destekliyor.

Neoliberalizmin ve mevcut büyüme modelinin içinde bulunduğu kriz, büyüme sonrası yeni modellerin oluşumuna

katkıda bulunur mu? Birçok ülkede gözlemlenen kaygı ve rici sağ eğilimler, farklı yönleri göstermektedir. Bu eğilimler, sosyo-ekolojik ve liberal dönüşüm süreçlerinin karşısında bir güç oluşturmaktadırlar. Ancak, bununla beraber mevcut krize tepki olarak doğan toplumsal ve çevre hareketleri aynı şekilde sağ politikalara karşı da yürütülebilir. Örneğin, Şili'deki son başkanlık ve parlamento seçimlerine, yeni bir sol ittifakı olan *Geniş Cephe* de katıldı. Kuruluşunun henüz ikinci yılını doldurmamışken, oyların %20'sini aldı ve şu anda parlamentoda yer alıyor. Geleneksel solun aksine bu grup, politika, toplum ve doğa tanımlarını yeniden ele alıyor.

Öte yandan, bir başka ilgi çekici olgudan da bahsedilebilir: Şili, yüksek toplumsal ve ekolojik farkındalığı olan genç girişimci nesil tarafından kurulan yeni iş alternatiflerinin, bir diğer adıyla "*Empresas B*" lerin ("B şirketleri" ya da "yardım şirketleri") geliştirildiği ülkelerin başında gelmektedir. Bu şirketlerin pazar payları giderek artmaktadır. Şimdiye dek, tüm Latin Amerika, çevresel ve toplumsal sürdürülebilirlik, yenilik potansiyeli ve şirket içi iş kalitesi gibi unsurları göz önüne alan uluslararası sertifika modellerini uygulamaya başladı. Bu yeni dinamizm, çalışmaya ve yaşam tarzlarına dair yeni kültürlerin oluşumuna ön ayak olmaktadır.

2017 yılının sonunda, Latin Amerika'da bulunan söz konusu seritifakaya sahip 450 "*Emprasa B*" nin 130'u Şili'dedir. Bu şirketler, sosyo-ekolojik etik temelinde yapılan yeni Küresel B Hareketi ve *Sistema B* iş modellerinin bir parçasıdır. Verimlilikleri; kamu refahı, mevcut ekosistemle sürdürülebilir etkileşimler, yeniden dönüşüme ve biyo-ekonomiye bağlılıkla beraber yeni işbirliği biçimleri gibi göstergelerle değerlendirilmektedir. Bu yolla, ulusal *Sistema Bler* oluşmakta ve *Academia Bler* de yürüttükleri bilimsel araştırmalarla bu şirketleri desteklemektedir. Şili'deki bu gelişim, eğitim ve nitelikli iş yaratma amacı taşıyan programlar aracılığıyla Ekonomi, Kalkınma ve Turizm Bakanlığı, Şili Ekonomik Gelişme Ajansı (CORFO) ve diğerleri tarafından desteklenmektedir.

2018 yılı sonunda, 30 ülkeden 1,000'i aşkın kişi, Güney Şili'de bulunan Puerto Montt, Puerto Varas ve Frutillar'da yapılan Birinci Dünya B Hareketi Toplantısı'na katıldı. Bu tür inisiyatifler, önceki yıllarda yapılan kültürel ve siyasi değişimlerin bir sonucudur. Günümüzde genç nesil, bağımsızlık, özgürlük, taban demokrasisi, yaratıcılık ve inisiyatif, saygı, tolerans, dayanışma ve ekolojik farkındalığın değerini daha iyi anlamaktadır.

Şili'de görülen bu yeni ve sürdürülebilir yaklaşımların, siyasi alanda destekçi bulması, gelecek yıllarda da hükümet programlarında ve siyasi gruplarda yer alması umut edilmektedir. ■

Jorge Rojas Hernández'e ulaşmak için <jrojas@udec.cl>

> Yeni bir Sınıf Analizi olarak Ekofeminist Sosyoloji

Ariel Salleh, Sydney Üniversitesi, Avustralya ve ISA Çevre ve Toplum (RC24) ve Toplumsal Hareketler, Kolektif Eylem ve Toplumsal Değişim (RC48) Araştırma Komiteleri Üyesi

Ekolojik feminist analizler, gündelik yaşam pratikleri içinden çıkar. Böylece toplumsal hareketlerin yerleşik siyasi ideolojiler tarafından yukarıdan aşağıya doğru şekillendirilmiş, verili kabul edilen öncülleri sorgular. Örneğin, 1980'ler ve 1990'lar boyunca ekofeministler, "derin ekoloji" felsefesi içindeki cinsiyet/toplumsal cinsiyet farkındalığının olmayışına itiraz ettiler. Ekofeministler programın çevreye dair hedeflerini reddetmiyorlardı. Daha ziyade, gezegenin krizinin kökenlerinin, hızla küreselleşen kapitalist ataerkil kurumlar ve değerler sisteminden doğduğunu ileri sürüyorlardı. Bu nedenle, kriz çözümleri, bu sistemi destekleyen "maskülinist yetki kültürünü" değiştirmeliydi. "Ekofeminizm/derin ekoloji tartışması" olarak bilinen bu tartışma, Amerikan *Environmental Ethics* dergisinde on yıldan fazla sürdü. Benzer bir bilinç yükseltme faaliyetinde, ekolojik feminist teorisyenler Marksist araştırmalarla da eleştirel bir ilişki kurdular. Geçen on yılda, *Capitalism Nature Socialism* ve *Journal of World-Systems Research* dergileri ve başka mecralarda yayınlanan makaleler, kamuoyunda ekofeminizmin daha geniş şekilde bir eleştirel sosyoloji olarak anlaşılmasını sağladı. Ben, güncel küresel konjonktürün yeni bir sosyolojik sınıf analizine ihtiyaç duyduğunu ileri sürüyo-

rum. Bu makalede, "bedenleşmiş materyalizm" olarak adlandırdığım duruşun tarihsel yörüngesini ve iddialarının ana hatlarını kısaca anlatacağım.

> Bedenleşmiş bir Materyalizm

Yeniden üretim emeği, her toplumun temelidir. Bu tür emeğin aktif deneyimiyle anneler, bakımını üstlendikleri beedenlerin biyolojik döngülerinin nasıl sürdürüleceğini öğrenirler. Benzer biçimde, köylüler ve toplayıcılar toprağın döngülerine uyum sağlar ve onları canlandırırlar. Bir ücret veya kar elde etmeyen bu işçiler, küresel ekonomide büyük ölçüde görünmezdir. Sosyolojide yeterince takdir görmezler. Marksizm'de ise kuramsallaştırılmamışlardır. Fakat hep beraber bu üç emek grubunun (anneler, köylüler, ve toplayıcılar), yeryüzündeki yaşamı mümkün kılan maddi becerileri sayesinde artık zamanı gelmiş bir sınıf oluşturdukları ileri sürülebilir.

Ekolojik feminizm kavramı, yaygın olarak, ekoloji ve feminizmi bir mücadele olarak gören bir siyaseti tarif etmek için kullanılır. Kentsel mahallelerde ve kırsal topluluklarda yaşam koşulları risk altındayken ortaya çıkar. Kadınlar veya erkekler, yaşamı onaylayan emekle uğraşıyor olabilirler, fakat dünya çapında toplumsal olarak bakıcı ve gıda yetiştirici olarak konumlananlar temel olarak kadınlardır; bir toplulukta çevreye dair eyleme ilk geçenler de genellikle o topluluktaki kadınlardır. Bu tür müdahaleler, bölgeden, sınıftan veya etnisiteden bağımsızdır, evrenseldir; yani özgün biçimde kesişimseldir. 1970'lerden itibaren her kıtada İkinci Dünya Savaşı sonrası kapitalist tüketimciliğin ve kalkınma modellerinin ikincil hasarlarına yanıt veren kadınlar, "ekofeminizm" adını verdikleri eylemleri yapmaya başladılar. Çevreyi kirleten toksiklere, ormanların yok edilmesine, nükleer enerjiye veya tarımsal sanayiye karşı çıkarken, siyasetleri her zaman "yerel" ve "küresel" olanı birleştirdi. Hatta Maria Mies gibi Alman ekofeministler çalışmalarını açık şekilde Rosa Luxemburg'un sosyalist katkıları üzerine inşa etti.

1980'ler aynı zamana nükleer karşıtları, Siyah Güç, Kadın Özgürleşme Hareketi, yerli toprak hakları hareketi gibi "yeni toplumsal hareketlerin" hızlı çıkışına şahit oldu. Marksistler şüpheli olmaktaydı. Radikal ekoloji, Yeşil partiler

“Meta-sanayi emeği”nin nasıl ekonomik yeterlilik ve ekolojik sürdürülebilirlik sağladığının bir örneği. Fotoğraf: Ariel Salleh

ve teknokratik profesyoneller tarafından asimile edilecekti. Feminizm, liberal bireysellik tarafından yürüncesinden sapıtılmış ve eşit haklar için devletle tek bir konu üzerine yapılan bir müzakereye dönüşmüştü. Ekofeminizmin bir sonraki aşaması, 1992'deki Birleşmiş Milletler Dünya Zirvesi'nden sonra geldi. Bu zirve, çevreyi koruma adı altında Küresel Kuzey'in yeni-sömürgeci politikalarını yoğunlaştırdı. Dünya çapında bir bölgesel anlaşmalar masterplanı, Yerli topraklarında şirketlerin maden çıkarmasına ve Yerli şifalı bitkilerin patentlerinin şirketler tarafından alınmasına yolu açmış oldu. Rio Dünya Zirvesi'nde katılmış olan Vandana Shiva ve diğer ekofeministler, bu yaptırımlara karşı çıkmak için ellerinden geleni yaptılar. Sonrasında BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Perulu sosyolog Ana Isla'nın da ortaya koyduğu gibi, güçsüzleri daha da çok taviz vermeye zorladı. Yirminci yüzyıl, uluslararası taban hareketleri isyanının Dünya Ticaret Örgütü'nü sindirdiği Seattle Mücadelesi'yle kapandı. Halkların küreselleşmeye alternatifini oluşturmak için bir araya gelen bu geniş hareketlerin hareketi, 2001 yılında ilk Dünya Sosyal Forumu'nu gerçekleştirdi.

> Küreselleşme: Dekolonizasyon

Neoliberal serbest ticaretin genişlemesi, metropol ülkelerdeki proleterlerin işlerini Küresel Güney'in düşük ücretli ihracat üretim bölgelerine göndererek, bu proleterlerin gücünü kırdı. Fakat geopolitik olarak çeperde yaşayan halkların olumlu bir gündemi vardı: dekolonizasyon. Brezilya'da canlı Topraksız Halklar Hareketi, eko-köyler ve gıda bağımsızlığından bahsediyordu. Ekuador'da Acción Ecológica'nın kadınları, doğal kaynakların sömürgeci tarafından 200 yıldır çalınmasını, kalkınma kredileri üzerindeki Dünya Bankası faizlerinin meydana getirdiği modern hırsızlığı ve geçim kaynaklarının ekonomik ekstraktivizm nedeniyle yok edilmesini anlatmak için “ekolojik borç” kavramını icat etmişti. Sürdürülebilirlikle adalet sağlamak, 2010 Cochabamba Halkların İklim Zirvesi'nde de öne çıkarılmıştı. Bu zirve, And dağlarındaki erzak temini biçimlerini, imalat serveti altında yaşamı israf etmeye bir alternatif olarak sunmuştu. Sanayiyle ilerleme denklemi sorgu altındaydı.

2008 finansal krizinin ardından küresel olarak farkındalık sahibi gençlik, kapitalist sınıfı protesto etmek için Wall

Street borsasının yakınına kamp kurarak Occupy hareketini başlattı; Almanya'da Frankfurt bankalarını kuşattı. Yaşamı onaylayan “yeniden üretim değerleri”ne dayanan bir başka siyaset, Avrupa Birliği'nin kemer sıkma politikalarına direnen Akdeniz ülkelerinde ortaya çıktı. İspanya'da *indignados*, kendi kendine yeten mahalle ekonomisi biçimleri kurdu. 2012 yılında gerçekleşen Rio+20'de iş grupları, siyasetçiler ve BM Çevre Programı, Yeşil Yeni Düzen önerilerini biraz daha yukarı taşıdılar. Bu haliyle nanoteknoloji biyo-ekonomi için bir halkla ilişkiler denemesi haline gelmişti. Ekofeministler yine karşı çıktılar. Henüz Veronika Bennholdt-Thomsen gibi ekofeminist geçim düşünürlerinin kalkınma sonrası vizyonları bile tanınmıyordu, fakat akademisyenler küçülmeyi tartışmak üzere Leipzig ve Budapeşte'de bir araya geldi. Günümüzde, Rosa-Luxemburg-Stiftung, Güney Amerika'daki *buen vivir*, Güney Afrika'daki *ubuntu* ve Hindistan'daki *swaraj* gibi diğer topluluk odaklı siyasetlerin ve ekofeminizmin yakınlaşmalarını inceliyor.

Ekofeministler çok geniş bir literature sahiptir. Bu literatür sıklıkla üniversitelerde okutuluyor, kapitalist ataerkil kültür altında doğanın kuşatılması ve metalaştırılmasının kadınların emekçi bedenlerinin kuşatılmasına ve metalaştırılmasına nasıl benzediğini anlatıyor. Doğa Ana'ya dair geleneksel dokümentasyonlar, bir metaforun çok daha fazlasıdır. Greta Gard'ın gösterdiği gibi, müşfik bir veganizm etiği ekofeminist ağlarda yaygınlaşmış, ve düzenli olarak uluslararası Minding Animals toplantıları organize edilmektedir. Afrika'da, köylerinin yakınındaki madenler nedeniyle geçim kaynakları tehdit altında olan kadınlar, WoMin adını taşıyan, iklim değişikliğine dair kendi ekofeminist manifestosu olan, tüm kıtada örgütlenmiş ekstraktivizm karşıtı bir ağ kurdular. ABD'deki Appalaş anneler, kömür endüstrisinin dağ tepelerini yok etmelerine karşı doğrudan eylem organize etmişlerdir. Hindistan'ın Navranya Eko-Yeterlilik Okulu, farmasotik patentlemeye karşı geleneksel tohum bankası kurmuştur. Çin'in Siçuan bölgesinde köylü kadınlar, yüzyıllardır süregelen organik teknikler kullanarak toprağı yeniden verimli hale getirmektedir. Londra'da evkadınları, yüzyıllardır suistimal edilen River Thames havzasını yenilemek için gönüllü olarak çalışmaktadır.

> İnsan-merkezilik: Eko-merkezilik

Aktivistler veya, lafın gelişi, ISA RC48 sosyologları, yeniden üretimin mantığının ekolojisi, işçilerin, kadınların ve Yerlilerin hareketlerini birbirine nasıl bağladığını görmediği zaman, bir meseleye dayanan, yıkıcı bir “kimlik politikası” oluşur. Bu kısıtlı sosyolojik tahayyül, “insanlığın” karşısına “doğayı” koyan insan-merkezci Batılı ikiliğinin bir ifadesidir. Bu ikilik, her yeni neslin sosyalizasyonu ile birlikte yeniden canlanan bir geleneksel “sağduyu”dur.

Ne yazık ki, küreselleşmenin çarkları hala Aristo'nun “Büyük Varoluş Zinciri” hiyerarşisiyle dönmektedir. Bu hiyerarşi, tanrıları, kralları ve erkekleri toplumsal hayatın en tepesine yerleştiren, onlara kadınlar, yerliler ve doğa gibi madunlar üzerinde güç atfeden eski söylemsel bir izahıdır. Eski Aristocu mantra tarihin yönünü kadınların ve kölelerin yüzyıllar

boyunca birer nesne haline getirecek şekilde biçimlendirilmiştir. Dinden ve hukuktan ekonomi ve bilime kadar Avrupa merkezci kurumlar, bu “maskülinist yetki kültürüne” hizmet edecek şekilde tasarlanmıştı. Bu durum uluslararası olarak hem liberaller hem sosyalistler için aynen devam etmektedir. Ekofeminist bilim tarihçisi Carolyn Merchant’ın gözlemlediği gibi, Aydınlanma akli bedenleri ve doğayı matematik formüller taraiñan kontrol edilen parçalı makineler olarak kavramsallaştırmıştı. Yaşama yabancılaşmış bu kültür, kapitalizmin işleyişi için vazgeçilmezdir; aynı zamanda sosyoloji içinde de teknolojik inovasyonun çevreyi kuratarabileceğini düşünen ISA RC24 üyesi bazı ekolojik modernistler tarafından da sürdürülmektedir. Fakat otomatikleştirilmiş gelecek, hızla sürdürülebilirlik veya adelet olarak “manevileşmeyecektir”. Kapitalizm mantığı, feminist iktisatçıların ortaya koyduğu döngüsel ekonomi veya bakım emeğinin başka standartlarla değerlendirilmesi gibi bazı jestleri de kendi içine çekmektedir.

Ekolojik kriz anında insanların eko-merkezci bir çerçeve içinde düşünebilmeleri gerekmektedir. Bu durum sosyoloji öğretenleri bir zorlukla karşı karşıya getirdiğinde, radikal öğrenciler sıklıkla politik ekoloji ya da beşeri coğrafyaya kaymaktadır. Fakat modernist profesyonellerin Yerli epistemolojilerinin eko-merkezçiliğinden ve kadınların organik bakım emeği deneyimlerine dayanan analizlerden öğrenecekleri çok şey vardır.

“İnsanlığa” karşı “doğa” söylemi, Solun ve özellikle de postmodern feministlerin, siyasi aktörler olarak, marjinalize edilmiş bu yeniden üretim emeği güçlerini ciddiye almamalarına neden olmuştur. Sol, ekofeministleri kadınların siyasi özgürlüklerinin fitri bir “feminen öz”e atfettikleri yönünde suçlamıştır. Bu çok saçma bir suçlamadır. Ekofeminist yaklaşımların kaynağı ne biyolojik bedenleşme, ne ekonomik yapılar, ne kültürel geleneklerdir. Bunların hepsinin insan eylemini etkilediği doğrudur. Ekofeminist epistemoloji daha ziyade emeğe, anlayışların ve becerilerin yaşayan maddi dünyayla etkileşim üzerinden yaratılması ve yeniden yaratılmasına dayanmaktadır. Özerk bir şekilde, uyuşturan sanayi rutinlerinin dışında çalışan insanlar – bakıcılar, çiftçiler, toplayıcılar – tüm duyumsal becerileriyle temas halindedirler; bir şeyin başka bir şeyle nasıl bir ilişkisi olduğuna dair daha isabetli ve ses getiren modeller inşa etme becerisine sahiptirler.

> Yenileyici emek

Eko-merkezci emekçi sınıfın zaman dilimi, nesiller arasıdır. Dolayısıyla da doğası gereği ihtiyatlıdır. Ölçeği yakındır, işçinin doğadaki veya doğa-olarak-insan-bedeni içindeki madde-enerji transferine duyarlılığını azamiye seviyeye çıkarır. Yargı, deneme yanılmayla oluşturulan deneyime dayanır, ekosisteme ya da beden sağlığına dair beşikten mezara süren bir değerlendirme kullanır. Türlerin veya yaş gruplarının çok çeşitli ihtiyaçları dengelenir ve uzlaştırılır. Eviçi ve geçim ekonomilerinin etkileşen sorun çözme yöntemleri kullandığı

yerde, çok kriterli karar alma bir sağduyu meselesi olur. Kafa ve kol becerileri arasında bir ayırım olmadığında, sorumluluk seffaftır; emeğin ürünü işçiden kapitalizmde olduğu kadar yabancılaşmamıştır, keyfi başkalarıyla paylaşılarak çıkarılır. Burada üretimin lineer mantığı, yeniden üretimin döngüsel yeniden üretim mantığına yol verir. Aslında bu tür sosyal provizyonlar, aynı anda hem yerel bilim hem de doğrudan siyasi eylem oluşturur.

Ekolojik feminizm etkileşen siyaseti, dirliği beslemeyi, varlıklı emeği, dayanışmayı, kültürel özerkliği, cinsiyet-toplumsal cinsiyet farkındalığını, öğrenmeyi, güçlenmeyi, ve manevi yenilenmeyi savunur. Güncel bir örneği, Ekvator’da kalkınma yoluyla harabeye çevrilmiş Nabon tepelerinde yaşayan anne ve büyükannelerde görülebilir. Bu özerk kadınlar, öngörü ve yaratıcılıkla, eski su havzalarını ve akarsuları ekip dikerek onarmış, erozyon kontrolünde, su hasadında, toprak verimliliğinde ve gıda bağımsızlığında başarılı olmuşlardır. Bunu yaparken küresel iklim krizi için kendilerine düşeni de yerine getirmişlerdir. Uluslararası köylü birliği Via Campesina de “küçük ölçekte yaptıklarımızın Dünyamızı soğuttuğu” yönünde ısrarcıdır.

Yeniden üretim emeği, Batılı araçsal aklın mekanik şiddetine karşı, ilişkisel “bilme biçimleri” yaratır. Bakım emeği radikal siyasete rehberlik etmediği sürece, radikal siyaset Dünyayı ve insanların büyüme ekonomisi için sonsuz birer kaynak olarak gören Aydınlanma biçimine kolayca geri dönecektir. Modern sanayinin lineer akli doğanın metabolizmasını ortadan bölerek arkasında kargaşa ve bilgi yitimi bırakırken, yaşayan süreçleri besleyen meta-sanayiler alternatif bir insan yaratıcılığını ifade eden örtük epistemolojiler geliştirir. Hem yerel hem coğrafi eperlerden sermaye tarafından rahatça el koyulmuş olan bu emek, aslında kapitalizmin üretim biçiminin ön koşulu. Yani, bu özgün işçi sınıfı, faaliyetleri artı değer desteklediği zaman “kapitalizmin içinde” varolur; fakat yeniden üreten ikmal aynı zamanda “kapitalizmin dışında” varolur ve kendine yeter. “Meta” kavramım bütüncü faaliyetlerin varlığını sağlayan, temek bir çerçeveyi ima eder.

Ekolojik olarak yeterli ekonomiler, başkalarının bedenlerini sömürerek maliyetleri dışsallaştırmaz, ya da “çevre kirliliğini” atık olarak dışsallaştırmaz. Yenileyici emek becerisi sürdürülebilir küresel bir gelecek için vazgeçilmezdir, ve dünyanın dört bir yanında işçilerin çoğunluğu tarafından halihazırda uygulanmaktadır. Bu durum meta-sanayi sınıfına uluslararası siyaset arenasında tarihsel bir aktör olarak büyük bir stratejik güç vermektedir. Sosyalistlerin klasik uğraşlarından bir olan sömüren “üretim ilişkileri”, baskıcı “yeniden üretim ilişkilerine” olan ilgi nedeniyle, hala kritik önemini korusa da, gözden düşmüştür. Bununla beraber, Marx’ın yazılarında, insani odağı daha az ataerki ve Avrupa merkezci olsaydı, “meta-sanayi emek sınıfını” tarif ettiğini düşündüren pasajlar vardır. ■

Ariel Salleh’e ulaşmak için <ariel.salleh@sydney.edu.au>

> Brezilya 2018: Orta Sınıflar Sağa Kayıyor

Lena Lavinias, Rio de Janeiro Federal Üniversitesi, Brezilya, ve **Guilherme Leite Gonçalves**, Rio de Janeiro Devlet Üniversitesi, Brezilya

2018 yılının Şubat ayından beri polisin ve ordunun varlığı Rio de Janeiro sokaklarında gündelik yaşamın normal bir parçası haline geldi. Fotoğraf: EBC - Empresa Brasil de Comunicação/Agência Brasil. Creative Commons.

yılında Lula'nın oylarının çoğunluğu, geliri iki asgari ücretle on asgari ücret arasında olanlardan ve en eğitilmiş seçmen kesimlerinden geldi. Cardoso'nun en güçlü destekçileri, gelir yelpazesinin her iki en uç noktasına aitti. Cardoso 1998 yılında tüm gelir gruplarında çoğunluğu kazanırken, özellikle de en az eğitilmişler arasında çok iyi bir performans gösterdi. Lula ise en eğitilmişler arasında sahip olduğu gücü sürdürmeye devam etti.

Cardoso döneminin özellikleri, mali istikrar, etraflıca özelleştirme ve mali kemer sıkma politikalarıydı. Bunlar, Brezilya'yı ekonomik durgunluğa itti. Ekonominin kapsamlı olarak yeniden yapılandırılması, geleneksel mesleklerin daralması, (teknik ve bürokratik pozisyonları artıran) ithal ikameci modelin daralması, maaşların düşmesi ve iyi iş fırsatlarının yok olması nedeniyle baskı altında kalan orta sınıfları zora soktu. Sosyal statünün kaybı 2002 seçimlerinde orta sınıfın desteğini Lula'ya vermesine neden oldu. Oylarıyla ilk defa bir işçinin Brezilya başkanı olmasını sağladı. 2006 itibarıyla orta sınıfın Lula'ya desteği azalmaya başladı. Destek, Dilma Rousseff'ın İşçi Partisi adayı olduğu (ve her iki seçimi de kazandığı) 2010 ve 2014 yıllarında azalmaya devam etti. Orta sınıf seçmenler, yavaş, fakat kendinden emin bir şekilde seçmenler sağa doğru kayıyordu.

1 980'lerle birlikte Latin Amerika'da toplumsal değişim rüzgarlarını on yıllarca bastıran askeri diktatörlüklerin sonu geldi.. Fakat demokrasiye geçiş bir yandan resmi vatandaşlık çemberini genişletirken, bir yandan da ekonomik krizlere ve seçkinlerin kendi aralarında yaptıkları anlaşmalara şahit oldu.

Brezilya'da sondan bir önceki askeri devlet başkanı Ernesto Geisel tarafından müjdelenen yavaş, kademeli ve güvenli geçiş, içinde bu tezatları barındırıyordu. Siyasi ve ekonomik liderler ve askeri güçler arasındaki yapılan bir anlaşma olan Af Yasası, işkence kurbanlarını ve kaybolanların ailelerini dışarıda bırakmıştı. Arjantin, Bolivya, Şili, Guatemala, Peru ve Uruguay gibi ülkelerde benzer anlaşmalar lağvedilmiş, bu durum işkence kurbanlarının ve bazı durumlarda eski devlet başkanlarının hapis cezasına çarptırılmasına neden olmuştu. Brezilya'da Hakikat Komisyonu (2011-14) devlet şiddetinin anısını politikaya kazımayla

çalışsa da, önerileri hükümsüz sayıldı.

Brezilya'nın yeniden-demokratikleşmesi, kısıtlamalarına rağmen, daha geniş siyasi katılım için bir alan yarattı. Orta sınıflar sivil toplumun yeniden düzenlenmesinde, ırkçı karşıtı ve feminist politikalar için verilen mücadelelerde temel bir rol oynadı. 1987 yılındaki Kurucu Meclis'te de önemli bir yerleri vardı; diktatörlük sonra erdikten sonra yapılan seçimlerde de belirleyici oldular. 1989 yılında orta sınıflar İşçi Partisi'nin (PT) başkan adayı Luís Inácio Lula da Silva'yı tercih ederken, kazanan aday Fernando Collor de Mello, askeri rejimden çıkar sağlayan seçkinlerin devamını temsil ediyordu. Collor'a karşı yolsuzluk suçlamaları ortaya çıkınca, orta sınıflar 1992 yılında Brezilya'nın ilk neoliberal başkanının yargılanması için kitlesel olarak mobilize oldular.

Orta sınıflar 1990'lar boyunca, 1994 ve 1998'de Fernando Henrique Cardoso'ya karşı kaybeden Lula'yı desteklemeye devam etti. 1994

> Lula/Dilma döneminde piyasa yanlısı genişleme

Lula, “Plano Real”in mali başarısına rağmen yaşanan ekonomik yavaşlama ve daralan büyüme sürecinin ortasında, 2003 yılında başkanlığa yükseldi. Ülkenin enflasyona karşı çok övülen zaferi, yoksulluğu ve eşitsizlikleri azaltmayı ve orta sınıf için yukarı doğru sosyal hareketlilik sağlamayı başaramadı.

Lula'nın ilk dönemindeki (2003-06) ekonomik iyileşme, ikinci döneminde (2007-10) daha da sağlaştı. İlk başta emtia fiyatlarındaki ani yükseliş ihracat ürünlerine yaradı ve büyüme sağladı. Bunlar kayıtlı istihdamda büyük bir genişlemenin ve ortalama gelirin artışında yükselişin yaşandığı yıllardı. Asgari ücret, enflasyonun çok üstünde, %70'in üzerinde esas kazanç tutarını gördü. Buna paralel olarak, yoksullukla mücadele programları 14 milyon aileye mütevazı fakat istikrarlı yardımlar sağladı. Yeni kredi çeşitlerine erişim, olağanüstü bir finansal katılım sürecini mümkün kıldı. Dünyaca ünlü “Bolsa Família” programının başarısı, kitlesel tüketim piyasasına yönlendirilen toplumun en kırılgan kesimlerinin parasallaşma düzeyindeki dik artıştan kaynaklanıyordu.

Aynı zamanda özelleştirme süreçleri de devam ediyordu. Sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesi ve bunun yanı sıra kamusal sağlık hizmetlerine yeterli mali kaynağın ayrılmaması, özel sağlık planlarına talepte olağanüstü bir artışa neden oldu. Yüksek öğretimde öğrenciler giderek artan bir biçimde kamu eğitim kurumlarından özel kurumlara doğru kaydılar: 2015 itibarıyla öğrencilerin %75'i özel kurumlarda eğitim görüyordu. Öğrenci kredilerinin borç miktarları her şeyi ifade ediyor: %51'i ödenmedi (yaşkalık 5 milyar dolarlık bir miktar), ve bunların yarısından fazlası da ödenemeyecek.

İthalatı teşvik edilen imalat ürünlerinin değerinin aşırı artışının rekor seviyelere ulaşması, sanaayi faaliyetlerine dönüşü baltaladı. İşçi Partisi'nin miraslarından biri ham madde üretim sektörünün yeniden merkezi hale gelmesiydi. Bu durum yalnızca ham maddeye olan küresel talebin artışından

değil, aynı zamanda iktidardaki koalisyona tarımsal işletmelerle yakın ittifakından kaynaklanıyordu.

Ekonomik büyüme Dilma yönetiminin ilk yılında (2011) sönmeye başladı. Sokaklarda “yeni orta sınıfların” tatminsizliği yankılanıyordu. “Yeni orta sınıf” kavramı, düşük gelirli kesimlerin orta sınıflar gibi tükebilmesini sağlayan, sosyal hareketliliğin önündeki engellerin sona erdiğini ileri sürmek üzere ortaya çıkmış bir kavramdı. Sonra Temmuz 2013 geldi, daha iyi toplu taşıma, sağlık hizmetleri, eğitim ve barınma talep eden kendiliğinden ve doğal olarak gelişen bir kitlesel bir hareket oluştu.

Bu süreci daha iyi anlamak için, 2006 ile 2013 arasında gelirler yükselirken imalat ürünlerinin fiyatının düştüğünü, eğitim, sağlık, kreş ve yaşlı bakımı harcamalarının enflasyon ve maaşların çok üzerine çıktığını hatırlamamız gerek. Kolay erişilebilir fakat pahalı krediler tüketim hayallerini gerçekleştirirken, her gün daha çok insan kabus boyutlarda borcun altına gidiyor, bu borçlar hanehalkının harcanabilir gelirlerinin çoğunu yutuyordu. Bugün Brezilya'da 63 milyondan fazla yetişkin finans sektörüne borçlu haldedir.

> Orta sınıf ve aşırı sağ

Borca batmış orta sınıflar, yeniden demokratikleşmenin ardından gelen piyasa yanlısı genişlemenin evrelerinin yarattığı çelişkiler nedeniyle hayal kırıklığına uğramıştır. Yükseliş günlerinin özelliği olan depolitizasyona ek olarak bu durum, orta sınıfları siyasi platformlar karşısında çelişkili ve kırılgan bir pozisyona koymuş, ve aşırı sağın söylemleri tarafından alıkoymaya hazır hale gelmelerini sağlamıştır.

Bu söylemin ilk unsuru, Brezilya tarihinde daha iyi zamanlar olarak anılan askeri diktatörlüğe dönüş çağrısıdır. Bu çağrı, yeniden demokratikleşme sürecinde yapılmış olan seçkinler arası pakt sayesinde, askeri diktatörlük dönemindeki devlet şiddetine dair sessiz kalma politikasıyla desteklenmektedir.

Dahası, aşırı, sağ toplumsal gerilimleri milliyetçi, şovenist ve etnik-ırkçı

ayrımcı terimlerle yeniden hatırlatmıştır. Böylece halinden sorumlu tuttuğu düşmanları savurarak orta sınıfın güvencesizliğinin resmini çizer. Bu söylemde düşmanlar solcular, kadınlar, eşcinseller, Siyahlar, Yerli halklar, ve daha önce erişimleri olmayan sosyo-politik statüye yükselmiş olan tüm gruplardır. “Öteki”yi baskılayarak, piyasa tarafından sosyal konumu düşürülmüş olanların ayrıcalıklı pozisyonlarını muhafaza etmeyi umar. Aşırı sağcılar ayrıca orta sınıfın Lula ve Dilma hükümetlerine dair yaşadıkları hayal kırıklığından da beslenir: “antipetismo” (İşçi Partisi karşıtlığı) siyasi ve ekonomik hüsranın, bireysel nefret ve şiddet haline gelmesidir.

Sağın nefret söylemi, yoksula ve işçi sınıfına karşı şiddetin bir devlet politikası olarak doğallaştırılmasından faydalanır. Bu durumun vahşeti sayılardan okunabilir. Ordunun Rio de Janeiro'ya müdahale etmeye çağrıldığı Şubat 2018'den beri polis veya ordu her altı saatte bir bir kişiyi öldürmüştür. En büyük hedefler favela'larda yaşayan genç Siyah erkeklerdir. Bu tür stratejilerin etkisizliğinin bilinmesine rağmen, şiddete karşı şiddete başvurmak, kentsel güvencesizliğin nedenini devletin otoritesinin olmayışı olarak gören, ve topluma bedeli ne olursa olsun bunun çaresini bulmak isteyen orta sınıflar için bir standart haline gelmiştir.

En son seçimlerde zaferini ilan eden sağcı aday, eski yüzbaşı Jair Bolsonaro, lise veya üniversite mezunu, yüksek gelirli ve orta sınıf seçmenler arasında çok etkili oldu. İşçi Partisi'nin adayı Fernando Haddad en büyük desteği en yoksul ve en eğitimsizlerden aldı. Bu durum, siyasi santraç tahtasında pozisyonların ne kadar değiştiğini gösteriyor. Artık Brezilya siyaseti içinde birbirine çok benzeyen iki yeni unsuru gözlemleyebiliriz. İlki Bolsonaro'nun toplumun tüm kesimleri arasında yüksek performans göstermesiyle ilgilidir. İkincisi ise Brezilya'nın yeniden demokratikleşmesinde en önemli rolü oynayan sınıfların demokratik kurallara dair ilgisiz ve küçümseyici tavırdaki artıştır. ■

Lena Lavinias'a ulaşmak için
<lenalavinias@gmail.com>
Guilherme Leite Gonçalves'e ulaşmak için
<lguilherme.leite@uerj.br>

> Popülizm, Kimlik ve Piyasa

Ayşe Buğra, Boğaziçi Üniversitesi, Türkiye

Türkiye'de yakın zamanda yaşanan döviz krizi, merkez bankasının özerkliğini korumak için gerçekleşen hukuk ihlallerinin ekonomiye nasıl ciddi hasar verdiğini gösteriyor. Fotoğraf: Ayşe Buğra

Popülizm, 1990'lardan beri, pek çok ülkede belirli siyasi partileri ve onların liderlerini tanımlayan, liberal olmayan yeni bir tür ideolojiyi anlatmak üzere yaygın olarak kullanılan bir kavram haline geldi. Ayrıcalıklı bir temsiliyete dair (her türlü muhalefetin meşruiyetinin inkar edildiği) ahlaki bir iddia, popülizmin temel özelliklerinden biri olarak görünmekte ve demokratik olarak seçilmiş bir hükümetin demokrasiye tehdit oluşturabileceğini söyleyen rahatsızlık verici bir gözlemin zeminini oluşturmaktadır. Fakat popülist parti ilk iktidara geldiğinde, söz konusu tehdit söyleminde ve siyasi yöneliminde açıkça sezilemeyebilir. Popülist siyasete genel olarak atfedilen özellikler, genellikle temsili demokrasinin normlarından ve kurumlarından kademeli olarak sapmayı içeren dinamik bir süreç içinde şekillenir. Dolayısıyla, doğasını daha iyi anlamak için popülizm belirli özellikleri olan bir ideoloji olarak değil, bir süreç olarak yaklaşıldığı zaman daha iyi anlaşılabilir.

> Türkiye'de sağ popülizmin süreci

AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) 2002 yılında Türkiye'de iktidara geldiği zaman, liderlerinin partinin İslamcı geçmişine dair endişeleri azletmek çabasıyla, ideolojik pozisyonunu tanımlamak için kullandıkları kavram "muhafazakar demokrasi"ydi. Partinin kurucularının siyasi formasyonları, İslamcı Millî Görüş Hareketi içinde oluşmuş ve bu kurucuların çoğu 1997 yılında laiklik karşıtı eğilimleri nedeniyle kapatılan RP (Refah Partisi) liderliğinde kurulan koalisyon hükümetinde önemli görevlerde bulunmuşlardı. Yine de, AKP liderlerinin İslamcı pozisyonlarını geride bıraktıklarına dair iddialar, ülkedeki ve yurtdışında ki pek çok kişiye ikna edici gelmişti. Piyasa odaklı bir ekonomi stratejisine bağlılıklarını ifade ediyor olmaları da AKP'yi normal bir sağcı parti olarak kabul etmeye hazır olanlar için güven vericiydi.

Bugün, AKP ve lideri Erdoğan, demokrasiye karşı popülist tehdit tartış-

malarında önemli bir örnek olarak ortaya çıkmaktadır. Algıdaki bu değişim, saklı İslamcı gündemlerinin ortaya çıkmasından çok, toplumu kutuplaştırmaya dair halihazırda varolan bir eğilimin yayılmasıyla alakalıdır. Bu eğilim ilk başta, ülkenin kültürel evrenine yabancı ve bu ülkenin çoğunluğu tarafından seçilmiş bir hükümete düşman olan laik otoriter güçleri içeren bir muhalefete karşı defansif bir argüman olarak şekillenmişti.

Tıpkı 1990'larda RP'nin yaptığı gibi AKP de, ülkenin Müslüman çoğunluğunun laik Cumhuriyetçi iktidar altında dezavantajlı bir pozisyonu olduğunda ısrarcı olan bir tanınma siyaseti dilini fazlasıyla kullandı. Bu, Jan-Werker Müller'in *What is Populism?* (Türkçesi: Popülizm Nedir?, 2019) kitabında da ortaya koyduğu gibi, bu, popülist muzafferlerin kurban gibi hareket ettiği, ve çoğunluğu, kötü muamele gören azınlık gibi sunduğu durumun bir örneğiydi. Fakat kimlik politikalarının hem sol hem sağ siyasette geniş olarak rağbet gördüğü dönemin hakim ortamında, bazıları

>>

Fotoğraf: Ayşe Buğra.

AKP'nin söyleminin bu unsurunu, laik pozisyonun tartışılan evrenselliğine karşı, kültürel farklılığın tanınması için demokratik bir çağrı olarak yorumladı. Dahası, AKP'nin kimlik siyasetine yaklaşımı, etnik azınlıkların o güne kadar inkar edilen kültürel farklılıklarını, en azından söylem seviyesinde, tanıma ve bu farklılıklara saygı duyma vaatleriyle birlikte, bu azınlıklara kadar genişledi. Parti, bir süre için bu durum sayesinde aralarında sol-liberal entelektüeller ve bazı Kürt vatandaşlar da olmak üzere, nüfusun farklı kesimlerinin desteğini alabildi.

Partinin grup farklılığına yaklaşımındaki sorunları fark etmek, ilk AKP hükümetinin kurulmasından neredeyse on yıl sonra mümkün oldu. Kültürel farklılıkları tanımak, adaletin temek bir boyutu olarak sunulurken, adil temsil sorunu, tüm grupların siyasi temsilinin de üstünde, seçilmiş partinin ve liderinin meşru tekeline endekslenmişti.

> Kimlik siyasetinin sağ tarafından kullanılması

Türkiye'de son dönemdeki siyasi gelişmelerin ışığında, Sheri Berman tarafından ortaya koyulan bir soru, konu ile alakalı hale gelmiştir: "Kimlik siyaseti neden soldan çok sağa yarı-

yor?" Eric Hobsbawn'ın *The New Left Review*'da 1996 yılında yayınlanan bir makalesinde uyardığı gibi, milliyetçilik, vatandaşların çoğunluğu açısından ortak çekicilik zeminine oturan tek kimlik siyasetidir ve "Sağ, özellikle de iktidardaki Sağ, bunu her zaman tekeline alma iddiasındadır." AKP örneğinde, kimlik siyaseti dilinin başarılı şekilde kullanılması, zaman için muhalefet partilerinin milli çıkarkara tehdit olarak sunulduğu bir milliyetçilik biçimine evrilmiştir. Bu, örnek olarak, 2015 genel seçimlerinden önce yapılan seçim kampanyası konuşmalarında görülebilir.

Kültürel farklılıkların tanınmasında milliyetçi bir dile geçişi içeren bu söylemsel değişikliklerle beraber, 2007, 2010 ve 2017 yıllarında gerçekleşen üç referandumdan sonra da önemli kurumsal değişiklikler hayata geçirildi. Hatta Türkiye örneği bugün popülizm çağının nasıl aynı zamanda referandumlar çağı olduğunu göstermektedir. Popülizmin son dönemdeki yükselişi ve siyasi bir karar alma mekanizması olarak referandumların küresel yayıngınlığı, temsili demokrasiye dair yaygın popüler memnuniyetsizliğin bir yansıması olarak yorumlanabilir. Böyle olunca her ikisi de, liberal çevrelerde, denge ve denetleme mekanizmaları tarafından kısıtlanmayan

popüler egemenlik biçimiyle ilgili benzer endişelerin artmasına neden olur. Referandumlar Türkiye'de yürütmenin üzerindeki bürokratik ve yasal kısıtlamaların kademeli olarak ortadan kaldırılmasında ve sonunda seçilmiş başkanın olağanüstü karar alma gücünün olduğu bir başkanlık sisteminin kurulmasında önemli bir rol oynadı.

İlginç olan, ülkenin küresel piyasa ekonomisine katılması, seçilmiş yöneticinin mutlak karar alma gücünü kullanmasını sınırlayan önemli bir etken olmaya devam etmektedir. Türkiye'de yakın zamanda yaşanan döviz krizi hukukun üstünlüğünün ihlal edilmesinin ve merkez bankasının özerkliğinin önemsenmemesinin, yatırımcıların güveninin yok edilmesine ve ekonomiye ciddi hasarlar verilmesine neden olduğu gösterdi. Artık sürekli ülkeye karşı komplo kuran güçlere referans vererek krizin basit şekilde yönetilemeyeceği anlaşıldığı için, otoriter popülist siyasetçilerin, kendi iktidarlarının piyasa ekonomisinin pürüzsüz işleyişiyle çatışabileceğini kabul etmeleri gerekebilir. Böyle bir durumda siyaset ve ekonomi politikası alanında ne gibi değişiklikler bekleyebileceğimiz ise halen belirsizdir. ■

Ayşe Buğra'ya ulaşmak için <bugray@boun.edu.tr>

> Latin Amerika'da Sağ Popülizm:

Kişisel Çıkar Sosyal Refahın Üstünde

Ramiro Carlos Humberto Caggiano Blanco, São Paulo Üniversitesi, Brezilya, ve **Natalia Teresa Berti**, Rosario Üniversitesi, Kolombiya

Arjantin'de protestolar Fotoğraf: Ramiro Carlos Humberto Caggiano Blanco.

2000'lerdeki emtia patlaması, Arjantin ve Brezilya hükümetlerinin yeniden sanayileşme politikalarıyla birlikte toplumsal entegrasyon politikalarını da benimsemesini sağladı. Bu hükümetler, stratejik şirketleri yeniden millileştirdiler, emek piyasasını kısmen (yeniden) düzenlediler, asgari ücreti teşvik ettiler, kamusal eğitim hizmetlerini güçlendirdiler, barınma kredilerini desteklediler. Bunların yanı sıra orta sınıfın büyümesini ve nüfusun büyük kesimi için yoksulluğu azaltmayı sağlayan başka bir takım tedbirleri uygulamaya geçirdiler. Fakat ekonomik canlanma ve büyük ölçekli yatırım akışları, bu ekonomilerin özelliği olan yüksek ölçüde kontrasyonun sürdürülmesine neden oldu. 2008 krizi, orta sınıfların elde ettiği ayrıcalıkların kırılmasını açığa çıkardı. Aynı sene Arjantin'de *caceroleros*'un ve Brezilya'da *paneleiros*'un (tencere tava çalan protestocular) otoriter ve dışlayıcı talepleri ortaya çıktı. Bu ta-

lepler, Cristina Fernández de Kirchner ve Dilma Rousseff'e desteğin azalması ve sonrasında sağcı popülist hükümetlerin yükselişinde önemli rol oynadı.

Arjantin'de Mart 2008'de tahıl ihracatıyla ilişkili gruplar, rebaketçi tarım sektörü ve teknolojik olarak geride kalmış çeşitli sanayiler arasındaki dengesizliğin üstesinden gelmek için oluşturulan yeni vergilere karşı, bir dizi protesto ve yol barikatı hareketi başlattılar. Tarım bölgelerindeki grevlerin yaygın olarak kabul görmesi ve uzun sürmesi, bazı kent merkezlerinin gıda sıkıntısı yaşamasına neden oldu.

Bu, Buenos Aires'teki üst ve orta sınıfların bazı kesimleri tarafından "kendi kendine örgütlenen" bir dizi eylemin başlangıcıydı. Bu eylemler tencere tava sesleri eşliğinde diğer şehirlere de yayıldı. 2012 yılına doğru iyice büyüdü, fakat sonra kademeli olarak söndü. #13S #8N #18A #8A

#13N and #18F¹ olarak bilinen bu gösteriler, farklı endişeleri (yolsuzluk ve özgürlüklerin ihlali, evrensel çocuk bakım yardımı vs.) içeriyordu. Bu endişeler, agresif sloganlar ve başkan ve iktidar partisine karşı posterlerle ifade ediliyordu.

Brezilya'da 2013'ün Mayıs ve Haziran aylarında ücretsiz toplu taşıma için yapılan protestoların odağı değişti ve Dünya Kupasına ve kamu hizmetlerindeki güvencesizliğe karşı bir orta sınıf protestosuna dönüştü. 2015 ve 2016 yıllarında protestolar neredeyse tüm büyük Brezilya şehirlerine ulaşmış, nitelik değiştirmiş ve hem Başkan Dilma Rousseff'e ve İşçi Partisi'ne, hem de 2002'den beri yürütülen sosyal politikalara karşı agresif bir ton içermeye başlamıştı. Bu gösteriler Rousseff'in yargılanması için yapılan çağrılarla, diktatörlüğün yenilenmesini isteyen faşist duruşla ve sol kanada karşı kamusal bir düşmanlıkla birleşti. Pek çok grup "acil askeri müdahale" çağrısı yapıyordu.

Orta ve üst sınıflar, her iki hükümetin de düzensiz politikaları ve emek piyasası düzenlemelerini kullanarak toplumsal farklılığı daraltma çabalarına karşı eylem yapıyorlardı. Küçük ve orta ölçekli girişimciler, işçilerin güçlenmesine, ücretli çalışan sınıflar ise kayıtdışı hizmetçi çalıştırma ayrıcalıklarını kaybediyor olmalarına itiraz ediyordu. Aynı zamanda sosyal politikayı bireylerin ve devletin yolsuzluğuyla özdeşleştiriyorlardı. Toplumsal eşitsizlikleri normalleştirmek ve yoksulluğu tembellikten ve beceri yoksunluğundan ortaya çıkan bireysel bir başarısızlık olarak meşrulaştırmak için “meritokrasi teorisine” dayanıyorlardı. Bu aynı zamanda, Pentakostal kiliselerin çabanın Tanrı tarafından ödüllendirildiği iddiasını dile getirdiği “refah teolojisi” ve “girişimcilik” söylemleriyle de uyumlu oldu.

Belirgin özelliği Maniheizm ve selektive olan ve Arjantin’de Kirchner’in ve Brezilya’da İşçi Partisi’nin yolsuzluklarını “karakter sapması” belirtisi olarak kınamayla başlayan bu memnuniyetsizlik, birkaç farklı tutucu teorinin çıkışı için Zemin hazırladı. Aynı zamanda bu görüş, her iki toplumda da yolsuzlukların yapısal karakterini sorgulamıyor, yalnızca içinde kimlerin olduğuyla ilgileniyordu.

Tutuculuğu tanımlayan, herhangi bir tartışma olanağını geçersiz kılan, açıklığa kavuşmuş bir gerçek olduğudur. Komünizm karşıtı tutuculuk

Arjantin ve Brezilya’da *antichavismo* maskesi altında yeniden doğdu. Tehdit artık “Batı kapitalizminin” ve “geleceksel ailenin” temellerini yıkmayada dair her türlü bir çaba olarak anlaşılan “Venezuelaşma” ve “Bolivarcılık”tı. Komünizm karşıtı tutucular, toplumsal eşitsizlikler ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin azaltılmasına karşıydılar. Bu, Brezilya’da yoksullara, feministlere, eşcinsellere, Arjantin’de ise *vileros*’a (gecekondu sakinlerine) karşı düşmanlığa dönüşüyordu. Bu grupların hepsi kabiliyetsiz, cahil ya da rüşvetçi olmakla suçlanıyordu.

Bu durum Avusturya okulundan miras alınan ultraliberal ideolojinin popülerleşmesine yol açtı. Brezilyalı araştırmacı Carapanã’ya göre, ultraliberal ideolojinin iki temel ilkesi vardır: “zayıf devlet” ve tüm hakların tüm taraflarca “özgür bir şekilde” hemfikir olduğu miktarda kısıtlanması. Buradan yola çıkarak, basit bir *sui generis* ikilik ortaya çıkar: sol-devlet-baskısına karşı sağcı-piyasa-özgürlüğü. İlk dizi “eşitliği” bir tehdit olarak temsil ederken, ikincisi özgürlük kavramını “devletin yokluğu” olarak yeniden tanımlıyor.

Sağ popülizmin inşasındaki ikinci moment, ultraliberalizm ve tutucu (her türlü) Hristiyanlığın arasındaki uyum evliliğidir. Devlete karşı saldırı, ortak bir referans noktasıdır, çünkü bir yandan “özgürlüğün kapsamını kısıtlarken” aynı zamanda özel eğitime

dahi kamusal müdahalelerle ataerkil otoriteyi eritir. Ultraliberalizmi ve neo-Pentakostal kiliseleri savunan STK’lar arasındaki ittifak, Arjantin ve Brezilya’da sosyal politikaya ve ekonomiye devlet müdahalelerine karşı saldırıların, “toplumsal cinsiyet ideolojisi”ne dair kınamanın ve “öğretmenlerin okullarda öğrencileri beynini yıkadığına dair suçlamaların bir karışımı olarak vücut bulur.

Brezilyalı sosyolog Camila Rocha’ya göre, her türlü analiz imkanı ya da demokratik diyalog olanağını ortadan kaldıran öznel bir nefret rejimi kurma başarısı, yeni teknolojik araçların tekli kullanımıyla, egemen medyanın bu tür fikirlere ayırdığı (giderek büyüyen) alanla ve STK ve siyasi parti gibi geleneksel siyasi örgütlere damardan sızılmasıyla açıklanabilir. Dolayısıyla her iki ülkeye demokrasinin geri gelmesiyle (Arjantin’de 1983, Brezilya’da 1986) aşılımış gibi görünen mücadelelere karşı uzlaşmaya varılmıştır: insan hakları için mücadele ve toplumsal eşitsizliğe karşı mücadele. Bu uzlaşma bu toplumlara yüksek dozda iradecilik, yanlış varsayımlar, yanıltıcı basitleştirmeler ve sonsuz “asparagas haber”le birlikte yerleşmiştir. ■

¹ Sırasıyla: 13 Eylül ve 8 Kasım 2012; 18 Nisan, 8 Ağustos ve 13 Kasım 2013 ve 8 Şubat 2014.

Ramiro Carlos Humberto Caggiano Blanco’ya ulaşmak için
<ramirocaggiano@gmail.com>
Natalia Teresa Berti’ye ulaşmak için
<natalia.berti@urosario.edu.co>

> Polonya’da Yeni bir Karşı Kültür olarak Radikal Milliyetçilik

Justyna Kajta, Wrocław Üniversitesi, Polonya

Milliyetçi güçler tarafından 2011 yılında Polonya'nın Varşova şehrinde düzenlenen Bağımsızlık Günü yürüyüşü. Wikipedia, Creative Commons.

Milliyetçi ve sağcı popülist partilere giderek büyüyen destek, geçtiğimiz yıllarda pek çok ülkede sosyologların ve demokratik karar alıcıların ilgilendiği bir mesele haline gelmiştir. Polonya’da, sağcı muhafazakar Hukuk ve Adalet (PiS) partisinin genel seçimleri kazandığı 2015 yılından itibaren, radikal milliyetçi örgütler daha görünür hale gelmiştir. Milliyetçi söylemlerdeki benzer artış, popülist radikal sağcı partilerin göç ve bağımsızlık gibi konular etrafında mobilize olarak seçmenleri kendine çektiği Avrupa’daki diğer ülkeler ve dünyanın başka yerlerinde de görülmektedir.

Polonya’daki radikal milliyetçilik günümüzde neyi temsil etmektedir?

“Büyük Polonya” için mücadele etmek ne demektir? Bu soruları yanıtlamak için Polonya’daki milliyetçi örgütlerin üyeleri üzerine bir araştırma yaptım. Bu kişilerin biyografileri üzerinden örgütlere geldikleri yolu, motivasyonlarını ve dünya görüşlerini izleyebilmek amacıyla biyografik anlatı mülakatları gerçekleştirdim.

Milliyetçilerin kendilerini ve faaliyetlerini anlatma biçimlerine baktığımızda, dört temel söylemsel kategori olduğunu görüyoruz. Birincisi, kendilerini Polonya tarihini bilen ve bu tarihin doğru siyasi versiyonunu tanıtan, yeni vatansever nesillerin eğitmenleri olarak görüyorlar. İkinci olarak, kendilerini sıkı sıkıya gelenekler ve Katolik değerler üzerine kurulu bir Polonyalı kimliğinin savunucusu/(yeniden) yaratıcısı olarak görüyorlar. Üçüncü kate-

goride milliyetçiler, geniş anlamda AB, kurulu siyaset, 1989 sonrası politikalar ve liberal medyayı içeren “sistem”e direnen, sistem karşıtı eylemcilerdir. Dördüncü kategoride ise kendilerini -Polonya toplumunun çoğunluğunun aksine- olası tehditler üzerine düşünen ve onların farkında olan sosyal ve siyasi olarak faal vatandaşlar olarak görürler.

Örgütlerin internet sitelerinde bulunan yayınlarının ve kişilerin anlatılarının analizleri, günümüzde Polonya’daki milliyetçi hareketin liberalizme direnen ve yüzünü geleneğe dönen, postmodernizm karşıtı bir toplumsal hareket olduğunu ortaya koymaktadır. Belirgin bir tür karşı kültür olarak görülebilir: (liberal-solcu söylem ve politikaların – kendi algılarına göre - hakimiyetine karşı) liberal karşıtı, kurulu

>>

düzen karşıtı, AB karşıtı ve heterojenlik karşıtı. 1960'lardaki karşı kültür ilericiler sloganları öne çıkarırken, şu an gözlemlediğimiz geçmişe (imkanı olmayan) bir dönüştür. O zamandan beri gerçekleşmiş değişimler göz önünde bulduğunda bu dönüşü tahayyül etmek çok zordur. Bu karşı kültürü daha da kendine özgün yapan gerçek, PiS hükümetinin bu kültürün bir parçası olmasıdır. Bir başka sorun ise dönmek istediği geçmiş/gelenekçi düzen dönemini tam olarak betimlemeyi başaramamasıdır. Geçmiş belirgin bir referans noktası yerine soyut bir kavram işlevi görür. Güncel milliyetçi hareket aynı zamanda siyasi sınıfa ve (komünizmin ortadan kaldırılmaması ve siyasi seçkinlerin milli seçkinlere dönüşmemesini de içermek üzere) 1989'dan sonra gerçek, derinden bir dönüşümün olmayışına meydan okuyan, sistem karşıtı bir harekettir. Hareketin katılımcıları, ekonomiden ziyade kültür, kimlik ve siyasetle birbirlerine bağlıdır. Ortak payeleri, Avrupa medeniyetinin ve Polonyalığın temelini inşa

ettiğine inandıkları milli, dini, geleneksel aile ve tarihsel değerlerine tehdit olduğu hissi; siyasi arenanın ikiyüzlülükle dolu olduğu kanaati ve Polonya ulusunun kısıtlı bağımsızlığı olduğu düşüncesidir.

Gerçeklik keskin ikilikler olarak görülür: en genel düzeyde, dünya "iyi" ve "şeytani" olarak ikiye ayrılmıştır (Bkz. Tablo 1). "İyi" tarafta örgütleri için en önemli değerler bulunmaktadır: Avrupa medeniyeti, din (Hristiyanlık), ulus ve aile. Değerler gelenek, topluluk ve ahlaki düzenle ilişkileri bağlamında tanımlanırlar. Yerel, doğal, sonsuz ve dolayısıyla gerçek olarak görülürler. Buna ek olarak, Katolik inancının Polonya milliyetçiliğinde içindeki merkezi yerini resmeden, birbirinden ayrılmaz iki kategori daha gözlemlemek mümkündür - (1) Polonya ulusu ve Katolik inancı ve (2) Avrupa medeniyeti ve Hristiyanlık. "Şeytan"ı temsil eden tarafta hakim olan ise liberalizmdir. Liberalizm, geleneksel dünya görüşüyle zıt düşen ve (diğer aktörlerin yanı

sıra) Avrupa Birliği ile özdeşleşmiş olarak görülür. Liberalizmin, materyalizm, görecelik ve eşitlikle birlikte eski düzeni yok ettiği ve topluluğun çözülmemesine neden olduğu düşünülür. "İyi" kategorilerin aksine "şeytani" olanlar, dış güçler/gruplar tarafından empoze edilmektedir. Böyle bir gerçeklikte siyasi sınıf, Avrupa Birliği, eşcinseller ve mülteciler, ana düşmanlar haline gelir. Homojen, uyumlu ve bağımsız bir ulus vizyonunu tehdit etmeleri nedeniyle zararlı olduğu düşünülen nitelikleri ve olguları temsil ettikleri düşünülür.

Radikal milliyetçilik dikkat çekici iki duyguya dayanıyor: belirsizlik ve gurur. Ulusal ve küresel düzeyde ve Avrupa düzeyinde siyasi, ekonomik ve kültürel bağlamlardaki değişiklikler dikkate alındığında, belirsizlik ortak olarak paylaşılan bir his olmakla birlikte milliyetçi olmak için yeterli bir koşul değildir. Fakat dünyaya dair ikili bir vizyonla bağlantılı olan radikal milliyetçi söylem, iyi bir iş bulmanın ve yaşam standartlarını sağlamanın zor-

Tablo 1. Milliyetçi Hareketin Gerçekliğe Dair Söylemindeki İkili Vizyon

İYİ	ŞEYTANİ
gelenek, topluluk, düzen	liberalizm, egoizm ve dejenerasyon
Avrupa medeniyeti (gerçek, sonsuz, köklü gelenekler)	Liberal democracy (bir rejim olarak AB, totaliterlik, düşmanlık, yabancılaşma, tehlike)
Sonsuz Hristiyan değerler (Katolik inancı, ahlakın kaynağı, doğallık)	Aydınlanmanın insan hakları ve görecelik ideolojisi (yapaylık, nesnel gerçekliğin yokluğu)
Ulusal topluluk (organik bütün, hiyerarşi, özgürlük, egemenlik, düzen)	Kozmopolit kaos ve eşitlik (materyalizm, mitleştirilmiş/icat edilmiş eşitlik, topluluğun ve düzenin çözülmesi)
Geleneksel aile (sağlık, topluluk)	Liberal/Solcu ilişkiler modeli (siyasetçiler, medya, feministler, eşcinsel lobisi, hastalık, dejenerasyon, zararlılık)

Kaynak: Tüm-Polonyalı Gençlik, Polonya Milli Yeniden Doğuş ve Ulusal Radikal Kamp temsilcileriyle 2011-2015 arasında yapılmış 30 adet biyografik anlatı görüşmesinin ve örgütlerin resmi internet sitelerinde yayımlanmış malzemelerin analizi.

Milliyetçi güçler tarafından 2011 yılında Polonya'nın Varşova şehrinde düzenlenen Bağımsızlık Günü yürüyüşü. P. Drabik/flickr. Bazı hakları saklıdır.

lukları gibi gündelik problemler için bir çare olarak görülebilir. Sığınmacıların kendi kültürlerini empoze ettiklerine, sosyal barınma olanaklarına ve işlere el koyduklarına, cinsel azınlıkların çocukları taciz ettiklerine, uluslararası şirketlerin Polonyalı işçileri sömürdüklerine ve liberallerin Polonya gelenek ve değerlerine bilinçli olarak saldırdıklarına dair hikayeler Polonya toplumunun belli kesimlerinde karşılık bulmaktadır. Bu tür söylemler belirsizliğin yarattığı yükü baş etmek için kolay yanıtlar ve sağlam refarans noktaları sunar ve nefreti icat edilmiş düşmanlara yönlendirir. Milliyetçilik aynı zamanda milli gururla ilgilidir; bu, Polonya'nın dünyadaki yarı-çevre pozisyonuna karşı bir protesto olarak kendini ifade eden bir histir. Benzer biçimde, Maciej Gdula'nın Hukuk ve Adalet seçmenleri üzerine yaptığı araştırmanın da gös-

terdiği gibi, radikal milliyetçilik Polonya'nın ve "şaha kalkışının" sembolik anlamına dair bir arayıştır. Kendini diğerlerine karşı üstün hissetmeye ve daha iyi, bir diğer deyişle tarihsel olarak bilinçli ve güvenli, bir milliyet inşa etmeye kuvvetle ihtiyaç duyulur.

Polonya toplumu bu milliyetçi karşı kültür dalgasının hakimiyetine girecek mi? Bir yandan radikal milliyetçiliğin yakın zamanda desteğini kaybetmeyeceğini ve onun yerini günümüz dünyasının karmaşıklığını kolayca açıklayacak başka ne tür bir söylemin alacağını tahmin etmenin zor olduğu söylemek mümkün. Dahası, milliyetçi örgütler 11 Kasım 2018'de gerçekleşen Bağımsızlık Günü Yürüyüşü'nde Polonya hükümetiyle birlikte yürüdü. Bu durum siyasi fırsat yapısının bu örgütlerin gelişimi için faydalı olduğunu

göstermektedir. Diğer yandan, Polonya toplumunda muhalif, liberal ve solcu dinya görüşlerinin temsilcileri, kendilerinin çok da lehine olmayan bir siyasi bağlamda, yine de görünür ve faaldir. Hala önemli olduklarına dair en güncel işaretlerden biri yerel seçimlerin sonuçlarıdır. Her ne kadar PiS genel olarak bölgesel yönetimlerde en yüksek koltuk sayısını elde etmiş olsa da, Polonya'daki en büyük şehirler daha liberal adayları seçmişlerdir. Önümüzdeki birkaç senede kamusal söylemin radikal milliyetçiler tarafından ele geçirilmesinden ziyade kültürel söylemler arasında giderek artan bir gerilim ve çatışma beklememiz gerektiğini söyleyebiliriz. ■

Justyna Kajta'ya ulaşmak için <juskajta@gmail.com>

> Marie Jahoda'dan İlham Almak

Johann Bacher, Johannes Kepler Üniversitesi Linz, Avusturya, **Julia Hofmann**, İşçi Odası Viyana, Avusturya, ve **Georg Hubmann**, Jahoda Bauer Enstitüsü, Avusturya

Marie Jahoda, 1937. Kaynak: AGSÖ
(Avusturya Sosyoloji Tarihi Arşivi)

yal demokrat hareketle ilişkiler, 1934'ten itibaren Austrofaşizm tarafından yasaklanmıştı. Yalnızca uluslararası müdahale kaçışını olanaklı kıldı.

Jahoda önce Birleşik Krallık'a taşındı. Burada bazı uygulamalı projelerde yer aldı. Bunların arasında Galler'de yüksek işsizlik oranına sahip madencilikle uğraşan bir bölgedeki geçimlik üretim düzenine dair bir çalışma da vardı. 1945 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne taşındığında Amerikan Yahudi Komitesi'nin araştırma biriminde bir pozisyon buldu. Burada bazı ampirik araştırmalar yürüttü. 1947 yılının sonlarında Columbia Üniversitesi'ndeki Uygulamalı Sosyal Araştırmalar Bürosu'na geçerek Robert K. Merton'la verimli bir işbirliği içine girdi. 1949 yılında New York Üniversitesi'nde Sosyal Psikoloji alanında doçent, 1953 yılında ise Profesör oldu. 1958 yılında özel nedenlerle Birleşik Krallık'a dönerek Brunel Üniversitesi'nde Profesör oldu. 1965 yılında ise Sussex Üniversitesi'ne geçerek burada Sosyal Psikoloji Profesörü olarak görev yaptı. Jahoda 2001 yılında Birleşik Krallık'ta öldü. Olağanüstü başarıları, memleketi Avusturya'da ancak hayatının sonlarında, 1980'lerin sonunda onurlandırıldı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avusturya'ya dönmek istemişti; fakat kendisine hiçbir iş teklifi yapılmamıştı.

Marie Jahoda, pek çok farklı alanda 250'den fazla yayının yazarıdır. Bu alanların arasında istihdam ve işsizlik, özellikle Anti-semitizme dair tutumlar ve tutumlarda değişiklikler; konformizm ve otoriterlik; halk sağlığı; araştırma metodları ve metodoloji; ve psikoanaliz bulunmaktadır. Önemli dergilerde yayınlanan makaleleri farklı bilimsel alanlara olan ilgisini gösteriyordu.

> Marie Jahoda'dan öğrenebileceklerimiz

Sosyal bilimciler ve siyasetle ilgilenen vatandaşlar olarak, Jahoda'nın bilimsel çalışmalarından ve biyografisinden ne öğrenebiliriz? Öncelikle, yazarlar olarak bizlerin farklı geçmişlerden geldiğimizi belirtmeliyiz. Birimiz üniversitede sosyoloji profesörü olarak çalışırken, bir diğeri düşünce kuruluşunda, üçüncümüz ise Avusturya İşçi Odası'nda çalışmaktadır. Farklı yaşlara ve cinsiyetlere sahibiz. Aynı

Bu makalenin yazarları 2017 yılında, ünlü Avusturyalı sosyal bilimci Marie Jahoda'nın o zamana kadar hiç bilinmeyen doktora tezini yayına hazırlamak, finanse etmek ve sunmakla meşguldüler. Jahoda, tezini Karl ve Charlotte Bühler'in danışmanlığında 1931 yılının sonunda bitirmişti. 1932 yılında tez, Viyana Üniversitesi tarafından onaylandı. Tez, Viyana'da yoksul ve yaşlı insanlar için bir tür huzurevi olan *Versorgungshäuser*'in sakinleriyle yapılmış 52 niteliksel görüşmeye dayanıyordu. İşçi sınıfından insanların biyografik bilgisini kullanan ilk ampirik çalışmaydı. Görüşmeler ve tez, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında ve yirminci yüzyılın ik yarısında işçi sınıfının ağır yaşam koşullarına dair etkileyici bir bakış açısı sunuyordu.

Jahoda eşzamanlı olarak, Pau Lazarsfeld ve Hans Zeisel'le birlikte kaleme aldığı, "Mariantal: İşsiz bir Topluluğun Sosyografisi" isimli ünlü ve daha iyi tanınan çalışmayla da uğraşıyordu. Bu raporun büyük bölümü 1932 yazında yazmıştı.

1937 yılında Avusturya'daki faşist rejim Jahoda'yı yalnızca birkaç gün önceden gelen bir uyarıyla Avusturya'yı terk etmeye zorladı. Bu zorunlu göçten önce hapse atıldı. Sos-

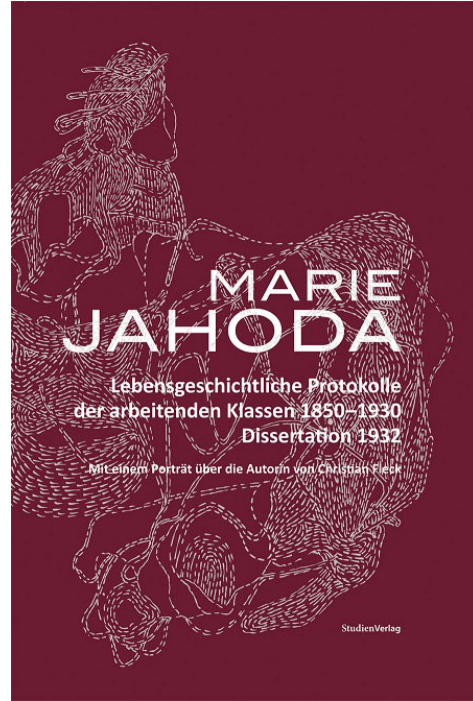

zamanda ortak bir geçmişi paylaşıyoruz. Üçümüzde aynı üniversitede sosyal bilim (sosyoloji ve sosyoekonomi) okuduk, ve hepimiz toplumsal sorunları çözmeye ve eşitsizlikleri azaltmaya katkıda bulunmak istiyoruz.

Jahoda'nın bilimsel çalışmalarından ve biyografisinden çıkarabileceğimiz ilk ders, çalışmalarımızda insanların gerçek yaşamdaki sorunlarına odaklanmamız gerektiğidir. Bu aynı zamanda insanların toplumsal problemleriyle kişisel olarak ilgilenmek anlamına gelmektedir. Jahoda'nın biyografisi bunun için pek çok güzel örnek sunar. Böyle bir ilişki kurma biçimi, Jahoda'nın metodolojik çalışmalarında vurguladığı gibi, araştırmayı teşvik eder, sosyal olguları daha iyi anlamayı sağlar ve hatta çözüm bulmayı bile sağlayabilir. Jahoda, çalışma özlerinde geliştirilen bilimsel soruların, toplumsal sorunları tanımlamak ve çözmek için her zaman faydalı olmadığını vurgulamıştır. Bu ifade ne yenidir ne de Jahoda'ya özgüdür. Hepimizin bildiği gibi, yanıtlaması da kolay değildir.

Jahoda'dan öğrendiğimiz ikinci şey, toplumsal sorunların ve toplumsal eşitsizliklerin analizini yapabilmek için, pek çok bilimsel alanla ilgilenmek ve farklı bilimsel disiplinlerden araştırmacılarla işbirliği yapmak gerektiğidir. Disiplinler arası rekabet faydalı değildir, çünkü toplumun sorunlarını bilimsel alanlara göre bölmek mümkün değildir. Marie Jahoda'nın disiplinler arası odağı özellikle sosyoloji ve psikoloji arasında denk geliyordu; çalışmaları bilimsel sınır tanımazdı. Onun indirgemeci olmayan sosyal psikoloji kavramı, toplumsal yapı ve kişiliği (yani sosyoloji ve psikolojiyi) bağlayarak, kendisin toplumsal gerçeklik olarak adlandırdığı şeyi incelemeye yarıyordu. İndirgemeci olmayan sosyal psikolojinin bir görevi, bir toplumsal kurumun hangi deneyimleri sunduğunu, bu deneyimlere dair yorumların insanların davranışlarını nasıl etkilediğini, bunun karşılığında insanların davranışlarının bu deneyimlere dair yorumları nasıl etkilediğini analiz etmektir. Jahoda'nın istihdamın örtük beş işlevi kavramı bu bağlantının mükemmel bir örneğidir. Bu kavram, bir toplumsal kurum olarak istihdamın insanların basit (temel) ihtiyaçlarını tatmin eden bazı belirli deneyimler sunduğunun varsayar. İstihdam (1) günü yapılandırır; (2) insanları harekete geçirir; (3) insanların sosyal ufuklarını ailelerinin ötesine uzanacak şekilde genişletir; (4) daha büyük kolektif amaçlara katkıda bulunur; ve (5) toplumsal kimlik ve statüye katkıda bulunur.

Bu beş örtük işlev ve onların insanların temel ihtiyaçlarıyla ilişkileri halen, ne azından Batı ülkelerinde, toplumsal değişimleri analiz etmek için yararlı ve önemlidir. Bazı belirli toplumsal gelişmelerin, hangi insan grupları için ve ne ölçüde bu temel ihtiyaçları ihlal ettiğini kendimize daha sık sormalıyız. Jahoda'nın metodolojik prensiplerine göre, bu tür analizlerin gündelik yaşam deneyimlerine ve ihtiyaçlarına dayanmalıdır. Bunu aklımızda tutmak analizlerimizi daha canlı ve bulgularımızı daha ikna edici hale getirir

Marie Jahoda Lebensgeschichtliche Protokolle der arbeitenden Klassen 1850-1930 [Marie Jahoda işçi sınıfının yaşam-tarihsel raporları, 1850-1930], ed., Johann Bacher, Waltraud Kannonier-Finster, and Meinrad Ziegler.

(bkz. düşünce kuruluşlarına dair [Küresel Diyalog 8.2](#)'de yer alan tartışma). Sonuçlarımız daha geniş bir okuyucu kitlesi bulacak ve kamusal tartışmaları ateşleyecektir (herkesin hemfikir olmasına gerek yok!).

Aldığımız son ders, analizlerimizin insanlığın gelişimine odaklanması gerektiğidir. Bize göre, sosyal bilimler son zamanlarda özellikle toplumsalın neden insanlığımızın gelişimine engel olduğu sorusuna konsantre olmuş durumdadır. Bu analizler, küresel toplumlarımızın karşı karşıya olduğu şiddetli ve çeşitli toplumsal sorunlar göz önünde bulundurulduğunda, acil olmakla birlikte, genellikle olumsuz veya karamsar teşhislere yol açmaktadır. Bu olumsuz bakış açısı sosyal bilimciler olarak kimliğimizin bir parçası haline gelmiştir. Jahoda'nın izinden giderek, bir yandan gerçek yaşam sorunlarını bilimsel araştırmalarımıza daha yakından bağlantılandırmalı, diğer yandan da daha iyimser bir tavır geliştirmeliyiz. Bu aynı zamanda, neoliberal düşünce kuruluşlarının etkisinin arttığı günümüzde, akademik uzmanlığın bilimsel ve siyasi söylemdeki rolünü güçlendirmemize yardımcı olmaktadır. Analizlerimiz kısmen şu soruyu yanıtlamalıdır: İnsanlığımızı geliştirmek için hangi toplumsal koşullar yerine getirilmelidir? ■

Johann Bacher'a ulaşmak için <johann.bacher@jku.at>
Julia Hofmann'a ulaşmak için <julia.hofmann@akwien.at>
Georg Hubmann'a ulaşmak için <georg.hubmann@jbi.or.at>

> Portekiz’de Emek İlişkileri ve Toplumsal Diyalog

Elísio Estanque, Coimbra Üniversitesi, Portekiz, ve ISA Emek Hareketleri (RC44) ve Sosyal Sınıflar ve Toplumsal Hareketler (RC47) Araştırma Komiteleri üyesi ve **António Casimiro Ferreira**, Coimbra Üniversitesi, Portekiz

Lizbon sokaklarında 25 Nisan 1974 Karanfil Devrimi’ni temsil eden bir duvar resmi.
Fotoğraf: Kimble Young, Creative Commons

Portekiz (1926 yılında başlayan) uzun bir diktatörlük döneminin ardından, 1974 yılında demokratik dönüşüm geçirmiş, yarı-çevre bir ülkedir. Otoriter “Estado Novo” (Yeni Devlet), devletin sendikalar üzerindeki kontrolünü meşrulaştıran ve işçilerin şiddetle bastırılması üzerine inşa edilen faşist korporatizmin normatif temellerini atan 1933 Anayasasıyla kurulmuştur.

Otoriter düzenin sürdüğü 48 yıl boyunca Portekiz’de işçi sınıfı direnişi, seyrek ve dağınıktır. Anca 1960’ların sonunda korporatist sendikalar içindeki bazı örgütlü direniş grupları görünür olmuştur. Bu, kentleşmenin, nüfusun kıyı kesimlerinde yoğunlaşmasının, bazı kamu hizmetlerinin büyümesinin ve ekonominin (gizli şekilde de olsa) emek içinde yeni ortak dinamiklere alan açan üçüncü sektörünün genişlemesinin bir sonucudur. Bugün hala hakim olan (Intersindical Nacional olarak kurulan ve bugün CGTP – Portekiz İşçileri Genel Konfederasyonu – olarak bilinen) sendika konfederasyonu bu bağlamda ortaya çıkmıştır. Fakat bu zaman dilimi (1960’ların sonundan 25 Nisan 1974 devrimine kadar) boyunca, ekonominin görece açılması ve hizmet sektörünün büyümesine rağmen, Portekiz temel olarak kırsal bir ülke olarak kalmaya devam etmiştir. Yeni ortaya çıkmaya başlayan sanayi, devlet kontrolündeki ekonomi ve işçileri, sendikaları ve genel olarak toplumu gözetleyen vesayetçi ve baskıcı bir rejim içindeki ucuz emeğe dayanıyordu.

25 Nisan 1974’te gerçekleşen Karanfil Devrimi, bugünkü emek ilişkileri ve hakları sisteminin ortaya çıkmasını sağlayan koşulları yaratmıştır. Ancak o zamandan beri Portekiz toplumunda toplumsal diyalog ve iş hukukunun varlığından bahsedilebilir. Ayrıca, bu dönemin (1974-5) toplumsal ve popüler hareketlerinin güçlü devrimci coşkusu sayesinde Portekiz, 1976 Anayasası’nda da tanındığı üzere sosyalist bir projeyi açıkça kucaklayan nadir Batı ülkelerinden biri olmuştur. Fakat bu çatışmacı ve devrimci zamanlar aynı zamanda (iyisiyle kötüsüyle) ülkenin üzerinde derin bir iz bıraktı; birbirine zıt toplumsal modeller arasında büyük bir yapısal kırılma meydana getirmiştir. Bu, siyasi alanın sistem karşıtı ideolojiler – PCP (Komünist Parti) ve aşırı sol - ve sosyal demokrat veya liberal ideolojiler – PS (Sosyalist Parti)

>>

ve PSD (Sosyal Demokrat Parti) arasında bölünmesi anlamına gelmiştir. Bu çatışma sendika alanına da yansımıştır. Burada bir yanda (“sınıf temelli” sendikacılığı savunan, komünizm etkisindenki) CGTP, diğer yanda ise 1978’de kurulmuş (reformist ve diyalog hedefleyen sendikacılığı savunan) UGT, yani Genel İşçi Sendikası vardı.

Yeni anayasa altında kurulan iş kanunu, özellikle erken dönemlerde, devrimci dönemin yoğun sınıf mücadelelerinin etkisini yansıtmaktaydı. Anayasa, makrososyal düzeyde üçlü bir yapıyı kurumsallaştırmıştı: bu, 1984 yılında kurulan Sosyal Diyalog için Kalıcı Komite (CPCS) idi; 1991 yılında yerini Ekonomik ve Sosyal Konsey’e (CES) bırakmıştır. Pratikte sosyal diyalog ve emek ilişkileri farklı siyasi konjonktürlere, sosyal ortaklar arasındaki güç ilişkilerinin dinamiklerine ve ekonomik ve sosyal göstergelere göre değişiyordu. Son 30 yıl boyunca kriz dönemleri ve küresel ekonominin etkileri, deregülasyon, esnekleşme ve emeğin parçalanması trendlerini takip ederek sosyal politikaları kısıtlayan bir takım yasal düzenleme değişikliklerine gidilmiştir.

2008 ekonomik-mali krizi Portekiz’i, özellikle de kurtarma programı (2011-14) sırasında çok etkilenmiştir. Bu dönemde Portekiz’de “istisna durumu” koşulları ortaya çıkmıştır. Troyka (Avrupa Komisyonu, Avrupa Merkez Bankası ve Uluslararası Para Fonu) tarafından dayatılan ve (eski Başbakan Passos Coelho liderliğindeki PSD/CDS) önceki sağcı hükümet tarafından kelimesi kelimesine uygulanan kemer sıkma önlemleri, toplumsal hareketler ve emek hareketleri öncülüğünde bir eylemler ve grevler döngüsünde de içeren toplumsal gerilim ortamında sosyal eşitsizlikleri ve dışlanmayı artırmıştır.

Kemer sıkma çerçevesi, piyasaları toplumsal diyalog mekanizmalarını yok ederek ve bütçe açığına uyum sağlayarak sakinleştirmeyi ve istikrara kavuşturmayı hedefleyen siyasi ve adli kurumsallaşmayı ve sosyal örgütlenmeyi içermiştir. Kemer sıkma önlemleri ve neoliberalizmin “reformist” gündemi, işgünü maliyetlerini ve tazminatları düşürme, esnek çalışma saatleri ve toplu sözleşmeyi kısıtlama eğilimleriyle birbirine yakındı. Özellikle işçi sınıfına yapılan bir takım ödemeleri ve yardımları azaltmak üzere bir dizi simgesel anlamı büyük yasal değişiklik yapılmıştır. Sendika yapılarının Anayasa’da öngörülen rolü de kısıtlanmış, bunun yerine hem çalışma konseylerinin hem de şirket sendikalarının rolüne ayrıcalık tanınmıştır.

Eş zamanlı olarak, çalışma ilişkilerine dair düzenlemele- rin ayrıcalıklı biçimi olan toplu sözleşme, iş sözleşmelerinin ve toplu anlaşmalarının sınırlandırılmasıyla birlikte güçlü kısıtlamalarla karşılaşmıştır. Bunlar, - anlaşma olsun ya da olmasın - müzakere süreçlerine dayandığı için, nesnel olarak işverenlerin lehine olmuştur. Kemer sıkma dönemi boyunca

toplular sözleşmelerin durumunun yansıması, bu tür bir toplumsal diyalogun, işçiler ve işverenler arasındaki güç eşitsizliğinin giderek artması nedeniyle ablukaya alınmasında görülüyordu. Diğer yandan, makrososyal düzeyde Ekonomik ve Sosyal Konsey (CES), Troyka ile yapılmış anlaşmaların baskısı altında çalışma ilişkileri çerçevesinin etkisiz hale getirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Dolayısıyla daha kapsayıcı sözde “yapısal reformlar” sürecinde seyreltilmiş olan müzakere konularının bu tür kararlara iş kanununun siyasi ve yasal kimliğini kaybetmeden direnebilmesi giderek zorlaşmıştır.

Belirgin özelliği piyasa tutuculuğu olan kemer sıkma anlaşması, gerçekliğe dair alternatif teşhisleri gayrimeşru kılarak, işçi haklarını ve sosyal adaleti koruyan toplumsal ruhu yansıtan yasal gündemlerin önünü kesmiştir. Toplumsal diyalog ve vatandaşlığa dair kurumlar ve örgütler, kendilerini asilmile edilmiş ve yeni kemer sıkma politikalarının meşruiyeti için kullanılan araçlara dönüştürülmüş halde bulunmuştur.

Demokratikleşme sürecinden sonra (1974 itibarıyla), dört moment tanımlanabilir: 1970 ve 1980 yıllar arasında toplumsal diyalogun geniş çapta genişlemesi ve sönmesi; 1990’larda toplumsal diyalogun Avrupa genişlemesi ve küreselleşmeyle bağlantılı olarak geri dönüşü; kemer sıkma önlemleri ve bunlar için gerçekleşen yasal reformlarla ilişkili olarak toplumsal diyalogda krizin ortaya çıkma anı; ve son olarak, Sosyalist Parti hükümeti, Komünist Parti ve Sol Blok arasındaki parlamenter anlaşmalar yoluyla müzakere hattının parlamentoya doğru kaydığı, müzakere mekanizmalarının (hem toplu sözleşme hem üçlü mekanizmaların) öneminin giderek azaldığı, içinde bulunduğumuz an.

Sonuç olarak, en son post-Troyka momenti, toplumsal diyalogun dönüşü için yeni koşullar öneren, yeni bir siyasi çözüm için bir alan açmıştır. Bu nedenle Portekiz, Avrupa bağlamında döngünün tersine gidişin örneği olarak gösterilmektedir. Bunun sebebi, farklı sol siyasi güçler arasında, şaşırı biçimde sürdürülebilir, ittifaklara sahne olmasıdır. Bu yeni siyasi-emek yapısında, yalnızca siyasi parti liderleri ya da toplumsal eylem hareketleri değil, farkı sendikal eylem biçimleri de ittifakları ve müzakere süreçlerini lehine bir atmosfer yaratılmasına katkıda bulunmuştur. Bu çözümün ortaya çıkardığı şüphelere ve karışıklıklara rağmen, Portekiz deneyimi toplumsal diyalogun geleceğinin siyasi alandaki ve emek alanındaki toplumsal aktörler arasında oluşacak yeni yapıları içereceğini göstermektedir. Çatışmanın ve müzakerenin ayrılmaz olduğu temsili demokraside ekonomik-mali iyileşmenin, değişikliklerine rağmen, sosyal politikaların iyileşmesi ve ittifak siyasetinin yeniden yükselmesiyle birleştirilebileceğini gözler önüne sermektedir. ■

Elísio Estanque’ye ulaşmak için <elisio.estanque@gmail.com>
António Casimiro Ferreira’ya ulaşmak için <acasimiroferreira@gmail.com>

> **Küresel Diyalog'un Bengal Ekibini Tanıyalım**

| Rokeya Akhter

| Asif Bin Ali

| Md. Eunus Ali

| Abdullah-Hill-Muhaimin
Chowdhury

| Eashrat Jahan Eyemooon

| Kazi Fadia Iqbal

| Habibul Haque Khondker

| Hasan Mahmud

| Mustafizur Rahman

| Khairun Nahar

| Juwel Rana

| Toufica Sultana

| Md. Helal Uddin

Rokeya Akhter Bangladeş'te kalkınma projelerinde uzman ve ulusal danışman olarak çalışıyor. Uzmanlık alanları toplumsal cinsiyet eylem planı, adolesanlar için beslenme ve gıda güvenliği açısından iklim değişikliği direncidir. Bangladeş'teki Dhaka Üniversitesi'nde doktora adaydır. Doktora araştırması Dhaka'da dil, kültür ve okullaşma üzerinedir. Sosyoloji alanında lisans ve yüksek lisans eğitimini Dhaka Üniversitesi'nde tamamlamıştır.

Asif Bin Ali Dhaka'da bulunan Doğu Üniversitesi'nde Sosyoloji dersleri vermekte ve Bangladeş'te İngilizce olarak yayımlanan *Daily Observer* gazetesinde Yazı İşleri Müdür Yardımcısı olarak çalışmaktadır. Aynı zamanda 2017 yılından beri Avustralya'daki Orta Queensland Üniversitesi'nde araştırmacı olarak çalışmaktadır. Sosyoloji alanında yüksek lisans derecesini Hindistan'ın Yeni Delhi şehrinde bulunan Güney Asya Üniversitesi'nden almıştır. Araştırma alanları milliyetçilik, terörizm, kimlik oluşumu, din sosyolojisi ve doğal afetler tarihidir.

Md. Eunus Ali Dhaka Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde lisans öğrencisidir. İlgili alanları toplumsal cinsiyet ve kalkınma, halk sağlığı, ve çocukların sosyalizasyonudur.

Abdullah-Hill-Muhaimin Chowdhury niteliksel pazar araştırmacıdır. Şu anda Quantum Consumer Solutions'da ortak olarak çalışmaktadır. Sosyoloji alanında lisans ve yüksek lisans derecelerini Dhaka Üniversitesi'nden almıştır. İlgili alanı Bangladeş'te toplumsal inşalara ilişkin olarak dini anlatıların değişen örüntüleridir.

Eashrat Jahan Eyemooon Dhaka Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde öğretim üyesidir. Sosyoloji alanında lisans ve yüksek lisans derecelerini Dhaka Üniversitesi'nden almıştır. Araştırma alanları arasında toplumsal cinsiyet ilişkileri ve gıda güvenliği yönetimi bulunmaktadır.

Kazi Fadia Iqbal Sosyoloji alanında lisans ve yüksek lisans derecelerine sahiptir. İkinci bir yüksek lisans derecesi için çalışmalarını sürdürmektedir. Şu anda Güney Asya Toplumal Dönüşüm Enstitüsü'nde (SAIST) ağ oluşturma bölümünde, savunu direktörü olarak çalışmaktadır.

Habibul Haque Khondker, doktora derecesini Pittsburgh Üniversitesi'nden almıştır. Abu Dhabi, Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki Zayed Üniversitesi'nden Sosyoloji Profesörü olarak çalışmaktadır. Uluslararası Sosyoloji Derneği'nin Toplumal Dönüşüm ve Kalkınma Sosyolojisi Araştırma Komitesi'nin (RCO9) eşbaşkanıdır. Araştırma alanları küreselleşme, göç, devlet, sivil toplum, demokrasi, siyasette ordu ve kıtlıktır. Khondker'in Bryan Turner'la birlikte yazdığı *Globalization: East/West* [Küreselleşme: Doğu/Batı] (SAGE, 2010), Goran Therborn'la birlikte derlediği *Asia and Europe in Globalization: Continents, Regions and Nations* [Küreselleşmede Asya ve Avrupa: Kıtalar, Dinler ve Uluslar] (Brill, 2006) ve Jan Nederveed Pieterse ile birlikte derlediği *21st Century Globalization: Perspectives from the Gulf* [21. Yüzyıl Küreselleşmesi: Körfezden Perspektifler] (Dubai ve Abu Dhabi: Zayed University Press, 2010) isimli eserleri bulunmaktadır.

Hasan Mahmud Katar'daki Northwestern Üniversitesi'nde Yardımcı Doçent olarak görev yapmaktadır. Sosyoloji alanındaki doktorasını Kaliforniya Üniversitesi - Los Angeles'te, Küresel Çalışmalar alanındaki Yüksek Lisans'ını ise Tokyo'daki Sophia Üniversitesi'nde tamamlamıştır. Bangladeş'teki Dhaka Üniversitesi'nden Sosyoloji lisans ve yüksek lisans dereceleri bulunmaktadır. Ball Devlet Üniversitesi (ABD) Sosyoloji Bölümü'nde misafir öğretim üyesi olarak bulunmuştur. Araştırma ve eğitim alanları sosyoloji kuramları, küreselleşme, uluslararası göç ve kalkınma, kimlik politikaları ve küresel etnografi bulunmaktadır. Araştırmaları *Current Sociology*, *Migration and Development*, *Contemporary Justice Review*, and *Journal of Socioeconomic Research and Development* gibi dergilerde yayınlanmıştır.

Mustafizur Rahman Dhaka Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde yüksek lisans öğrencisidir. Lisans eğitimi boyunca gösterdiği performans nedeniyle 2018 yılında altın madalyaya layık görülmüştür. Araştırma alanları tıp sosyolojisi ve halk sağlığıdır.

Khairun Nahar CS Care Limited'de konuşma ve dil terapisti olarak çalışmaktadır. Dhaka Üniversitesi'nden Dilbilim alanında lisans ve yüksek lisans dereceleri ve Konuşma ve Dil Terapisti alanında yüksek lisans derecesi almıştır.

Jewel Rana lisansüstü çalışmalarını Fransa'daki EHESP Halk Sağlığı Okulu'nda sürdüren bir Erasmus araştırmacıdır. İlgili alanı, çevre kirliliğine yol açan maddelere, toksik metallere, endokrin bozuculara ve bunlar gibi faktörlere çevresel olarak maruz kalmanın çocukların fiziksel ve bilişsel sağlıkları üzerindeki etkileridir. Çevre sağlığı, kadın ve çocuk sağlığı, kardiyovasküler sorunlar, sigara, sağlığın sosyal belirleyicileri ve sağlık eşitsizliği üzerine ulusal ve uluslararası dergi ve kitaplarda makaleleri yayımlanmıştır. *South Asian Journal of Social Sciences* dergisinin baş editörü ve SAIST'in (Dhaka) kurucularındandır.

Toufica Sultana Kanada'daki Saskatchewan Üniversitesi'nde doktora öğrencisidir. Araştırma alanları yaşlanma ve ruh sağlığı, sağlık sosyolojisi, demografi, toplumsal eşitsizlik, afet yönetimi ve kırılabilirlik çalışmalarıdır. Kanada'daki doktora programına başlamadan önce Bangladeş'teki Doğu Üniversitesi'nde sosyoloji dersleri vermiştir. Aynı zamanda BRAC'ta (Bangladeş) Araştırma Değerlendirme Bölümü'nde çalışmıştır. *South Asian Journal of Social Sciences* dergisinin editor yardımcısı, ve SAIST'in kurucularından biridir.

Md. Helal Uddin Bangladeş'teki Doğu Üniversitesi'nde Sosyoloji bölümünde öğretim görevlisidir. Sosyoloji alanında lisans ve yüksek lisans derecelerini Dhaka Üniversitesi'nde tamamlamıştır. *South Asian Journal of Social Sciences* dergisinde editor yardımcısı ve SAIST'te Araştırma ve İnovasyon Bölümü'nün director yardımcısı olarak çalışmaktadır. İlgili alanları arasında çevre sosyolojisi, sağlık sosyolojisi ve post-modernizm bulunmaktadır.